

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΓΕΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΕΝΗΛΙΚΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΔΙΑΡΚΟΥΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΕΝΗΛΙΚΩΝ

Ευρωπαϊκές γλώσσες - Ευρωπαϊκή Ιστορία

Συνοπτική Ιστορία της Ευρώπης
και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΚΕΝΤΡΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΕΝΗΛΙΚΩΝ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΕΠΕΑΕΚ

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ
ΣΥΓΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Η ΠΑΙΔΕΙΑ ΣΤΗΝ ΚΟΡΥΦΗ
Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Εκπαίδευσης και Αρχικής
Επαγγελματικής Κατάρτισης

Συγγραφή

Δημήτρης Στεμπίλης,
Αλεξάνδρα Πατρικίου, Βασίλης Λυρίτσης, Λουκάς Βιδάλης

Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό παράχθηκε στο πλαίσιο του Έργου «**Κέντρα Εκπαίδευσης Ενηλίκων II**», το οποίο εντάσσεται στο **Ε.Π.Ε.Α.Ε.Κ. II** του **ΥΠ.Ε.Π.Θ.**, Μέτρο 1.1. Ενέργεια 1.1.2.Β. και συγχρηματοδοτείται από την **Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Κ.Τ.)**.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΕΠΕΑΕΚ

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ
ΣΥΓΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Η ΠΑΙΔΕΙΑ ΣΤΗΝ ΚΟΡΥΦΗ
Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Εκπαίδευσης και Αρχικής
Επαγγελματικής Κατάρτισης

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	3
Εισαγωγή.....	5
Η περίοδος της Αναγέννησης.....	7
Ο Διαφωτισμός και οι αρχές της Γαλλικής Επανάστασης. Ο Ρήγας, τα πρώτα ελληνικά συντάγματα: επιρροές και τομές.....	27
Η συγκρότηση των εθνικών κρατών στην Ευρώπη	45
Αποικιοκρατία – Μετααποικιοκρατία.....	59
Το εργατικό κίνημα	73
Η Ευρωπαϊκή Ένωση και Το Ευρωπαϊκό Σύνταγμα.....	85

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η συγγραφή ενός εγχειριδίου ευρωπαϊκής ιστορίας αποτελεί πάντα μια πρόκληση για τον επίδοξο συγγραφέα. Το σημαντικότερο ζήτημα είναι να οριοθετήσεις χρονικά και γεωγραφικά τον όρο Ευρώπη. Το όνομά της το πήρε από την αρχαία ελληνική μυθολογία, από την Ευρώπη που ζούσε στην Κρήτη, σε ένα από τα σημερινά νοτιότερα άκρα της, την οποία ερωτεύτηκε Ο Δίας και την άρπαξε μακριά από το νησί.

Η δική μας περιήγηση ξεκινάει από την Αναγέννηση, μια εποχή που ακολουθεί τον ευρωπαϊκό Μεσαίωνα, και φτάνει ως τις μέρες μας και την προσπάθεια για τη δημιουργία ενός ευρωπαϊκού συντάγματος που θα σηματοδοτήσει την πολιτική ενοποίηση της Ευρώπης. Προσπαθήσαμε να δώσουμε μια αφορμή, μέσω των αναφορών μας και των κειμένων μας, στον ενήλικο που θα παρακολουθήσει το πρόγραμμα στα ΚΕΕ για περαιτέρω και διαδραστική μελέτη της ευρωπαϊκής ιστορίας και να τον ευαισθητοποιήσουμε για τα σύγχρονα θέματα.

Πιστεύουμε ότι προσπάθειες όπως αυτή που γίνεται μέσα από την εκπαίδευση ενηλίκων συνεισφέρουν στην συνειδητοποίηση, τόσο ατομικά όσο και συλλογικά, της ευρωπαϊκής μας ταυτότητας. Μια ευρωπαϊκή ταυτότητα που στηρίζεται στην διαφορετικότητα, στην πολυπολιτισμικότητα και στην κατανόηση της αναζήτησης του κοινού μας παρελθόντος. Οι θεματικές ενότητες δεν τήρησαν το αρχικό σχεδιάγραμμα και διαφοροποιήθηκαν για να εξυπηρετήσουν καλύτερα το σκοπό συγγραφής του εκπαιδευτικού υλικού αλλά και την ίδια τη εκπαιδευτική διαδικασία. Στο σημείο αυτό θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε ιδιαίτερα για την βοήθειά τους, τον συνάδελφο – ιστορικό Αντώνη Κασωτάκη που επιμελήθηκε εκπαιδευτικά του υλικό, την Δρα Εύη Ψαρρού από την ομάδα έργου των ΚΕΕ και συνάδελφο ιστορικό για την υπομονή της και για τη συνδρομή που μας παρείχε καθώς και τον κο Διονύση Μουζάκη, υπεύθυνο του έργου, που με την εμπειρία του στα θέματα εκπαίδευσης ενηλίκων και την υλοποίηση τόσο φιλόδοξων προγραμμάτων μπόρεσε να ευοδωθεί αυτή η προσπάθεια.

Οι συγγραφείς

Εισαγωγή

Ο όρος ιστορία τις περισσότερες φορές όταν αναφερόμαστε σ' αυτόν, έχει διπλή σημασία. Αφορά είτε αυτό που έχει συμβεί στο παρελθόν σαν ένα γεγονός είτε την επιστήμη της ιστορίας που ξεκινάμε να διδασκόμαστε στο σχολείο. Με άλλα λόγια με τον όρο ιστορία υποδηλώνουμε δυο έννοιες:

- Κάτι που έχει συμβεί στο παρελθόν στην ανθρώπινη κοινωνία και
- Τον γραπτό λόγο και τη διαδικασία έρευνας που προηγήθηκε και αφορά στη ζωή των ανθρώπων στο παρελθόν και που συνιστά την επιστήμη της ιστορίας.

Οι πρώτοι συγγραφείς που μπορούμε να τους ονομάσουμε ιστορικούς με την σύγχρονη έννοια της λέξης έζησαν στην Αρχαία Ελλάδα. Έχουμε συνηθίσει να ονομάζουμε «πατέρα» της ιστορίας τον Ηρόδοτο γιατί είναι ο πρώτος συγγραφέας που πέρασε σε λεπτομερή καταγραφή των γεγονότων δίνοντας παράλληλα κοινωνικά και γεωγραφικά στοιχεία που βοηθούσαν στη κατανόηση του ιστορικού χρόνου και του πλαισίου που διαδραματιζόνταν αυτά τα γεγονότα. Ο Ηρόδοτος ξέφυγε από την μυθοπλασία αλλά οι πολύ συχνές παρεκβάσεις που έκανε μέσα στο έργο του αδυνατίζουν την μορφή του κειμένου του ως ένα καθαρά ιστοριογραφικό κείμενο. Διαβάζοντας το έργο του Ηροδότου μπορούμε να καταλάβουμε την εξέλιξή του από λογογράφο σε ιστορικό. Ο Ηρόδοτος κατανοώντας ότι η ιστορία είναι τα *γενόμενα εξ ανθρώπων* περνάει στη σύλληψη της έννοιας της ιστορία και του περιεχομένου της ιστοριογραφίας. (Μιχαήλ Β. Σακελλαρίου, «Ηρόδοτος ο Γενάρχης», *Περιοδικό Ιστορικά*, Ελευθεροτυπία 19 Οκτωβρίου 2000). Μεγάλη συμβολή του επίσης στην επιστήμη της ιστορίας ήταν η κριτική των πηγών. Ο Ηρόδοτος θεωρεί ότι πολλές από τις πληροφορίες που του δίνονται είναι λανθασμένες ή παράλογες και γι' αυτό θα πρέπει να χρησιμοποιηθεί η λογική για να μπορέσει να φτάσει στην αλήθεια. Ασχολείται επίσης με τα σύγχρονά του γεγονότα και όχι μόνο με τα παλαιά.

Μπορεί ο Ηρόδοτος να είναι ο πατέρας της ιστορίας γιατί κατάλαβε ότι η ιστορία είναι η καταγραφή της ζωής των ανθρώπων, ο θεμελιωτής όμως αυτού που λέμε ιστοριογραφία με τη σημερινή έννοια είναι ο Θουκυδίδης. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να προσεγγίσουμε τον όρο ιστοριογραφία και την διαφορά του από τον όρο ιστορία. **Ως ιστοριογραφία μπορούμε να ονομάσουμε την τέχνη ή την επιστήμη με την οποία ο ιστορικός ανασυνθέτει και ανακατασκευάζει το παρελθόν ή την εξέλιξη ενός πολιτισμού ή τη διαδοχή ορισμένων γεγονότων.**(Αύγουστος Μπαγιώνας, *Η θεωρία της ιστορίας από τον Θουκυδίδη στον Σαρτρ*, Πανεπιστημιακές παραδόσεις, Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη, 1980.) Η ιστοριογραφία προϋποθέτει τη μνήμη γιατί ο ιστορικός δεν παρατηρεί άμεσα τα γεγονότα που περιγράφει και εξηγεί. Ακόμα και αν τα έζησε τα εξηγεί αφού τα είδε και τα συγκράτησε στη μνήμη του. Δίνοντας λοιπόν απλά την διαφορά μεταξύ ιστορίας και ιστοριογραφίας μπορούμε να πούμε ότι:

- Ιστορία είναι το παρελθόν των ανθρώπων και
- Ιστοριογραφία (ή επιστήμη της Ιστορίας) είναι ο τρόπος ανασύνθεσης αυτού του παρελθόντος με επιστημονικό τρόπο.

Ο Θουκυδίδης ήταν ο πρώτος συγγραφέας που υπήρξε ορθολογιστής και αντικειμενικός. Προσπάθησε και το έκανε με επιτυχία να διακρίνει τα πραγματικά από τα φανταστικά γεγονότα με την κριτική θεώρηση του υλικού που είχε συλλέξει. Η μεγάλη συμβολή του Θουκυδίδα στην ιστοριογραφία ήταν η **διάκριση των αιτίων από τις αφορμές**, στο έργο του για την ιστορία του Πελοποννησιακού πολέμου. Η αναφορά μας όμως στον Θουκυδίδη γίνεται και για τη διαχρονικότητα του έργου του. Το έργο του μεγάλου αρχαίου ιστορικού είναι πάντα επίκαιρο και σύγχρονο όσον αφορά στην ερμηνεία του παρελθόντος και αυτών που συμβαίνουν γύρω μας. Ο Θουκυδίδης είναι επίκαιρος και στην μελέτη των διεθνών σχέσεων αφού μελετά και αναφέρεται επιμελώς στις διακρατικές σχέσεις κατά την περίοδο του Πελοποννησιακού πολέμου.

Σημαντικοί ιστοριογράφοι συνέχισαν την παράδοση του Ηροδότου και του Θουκυδίδα. Ενδεικτικά αναφέρουμε τα ονόματα του Πλούταρχου, του Διόδωρου του Σικελιώτη, του Γάιου Ιούλιου Καίσαρα, του Πολύβιου που προσπαθεί να ανακατασκευάσει λογικά το παρελθόν επιμένοντας στη χρησιμοποίηση των πρωτότυπων και αυθεντικών στοιχείων από το παρελθόν, του Κορνήλιου Τάκιτου, του Αυγουστίνου, του Μιχαήλ Ψελλού, του Εϊνάρδου και άλλων που ασχολήθηκαν με την συγγραφή ιστορικών κειμένων κατά τη διάρκεια της αρχαιότητας, του Βυζαντίου και του Μεσαίωνα.

Κλείνοντας αυτή τη μικρή εισαγωγή πρέπει να επισημάνουμε ότι η ιστορία θεσμοθετείται ως επιστήμη τον δέκατο αιώνα. Με λίγα λόγια την εποχή αυτή η ιστορία γίνεται επάγγελμα και οι ιστορικοί ιδιαίτερος επαγγελματικός κλάδος στην ακαδημαϊκή κοινότητα. Οι ιστορικές σπουδές επαγγελματοποιούνται και συγκεντρώνονται σε πανεπιστήμια και ερευνητικά κέντρα. (Γκεόργκ Ίγκερς, *Η Ιστοριογραφία στον 20ό αιώνα*, εκδόσεις Νεφέλη, Αθήνα, 1999, σ.13). Τον 19^ο αιώνα πραγματοποιείται η στροφή προς το **Θετικισμό**, οδηγώντας την ιστοριογραφία στην αναγνώριση της σημασίας των αρχειακών πηγών και της ανάγκης κριτικής των πηγών.

Η περίοδος της Αναγέννησης

Σκοπός:

Σκοπός της ενότητας είναι να παρουσιάσουμε την εποχή της Αναγέννησης και τις αλλαγές που επέφερε στην ζωή των κατοίκων της Ευρώπης αλλά και ολόκληρου του κόσμου. Η περίοδος αυτή της μετάβασης από τον μεσαιωνικό κόσμο στη νεότερη εποχή σηματοδοτεί κάποιες αλλαγές που επηρέασαν την πολιτική, οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική εξέλιξη του δυτικού κόσμου. Σκοπεύουμε να παρουσιάσουμε συνοπτικά την πρόοδο των επιστημών, την ανακάλυψη από τους Ευρωπαίους νέων περιοχών έξω από τα γεωγραφικά σύνορα της Ευρώπης, καθώς και τις θρησκευτικές διαμάχες ως συνέπεια της δυναστικής παπικής εξουσίας κατά τη διάρκεια του Μεσαίωνα και της αμφισβήτησης της στην διάρκεια της Αναγέννησης.

Προσδοκώμενα αποτελέσματα:

Μετά την ανάγνωση αυτής της διδακτικής ενότητας θα είμαστε σε θέση να:

- γνωρίζουμε τα χρονικά και γεωγραφικά όρια της περιόδου της Αναγέννησης
- περιγράφουμε το κλίμα που επικρατούσε στη διάρκεια του Μεσαίωνα και οδήγησε στην Αναγέννηση
- συνδέουμε την Αναγέννηση ως πνευματικό και καλλιτεχνικό κίνημα με τον Ουμανισμό.
- περιγράφουμε την πορεία προόδου των επιστημών και των τεχνών σε συνδυασμό με σημαντικές προσωπικότητες που την εξέφρασαν
- αναλύουμε τα αίτια και τις αφορμές που οδήγησαν στις θρησκευτικές διαμάχες
- γνωρίζουμε ποια καινούρια δόγματα προέκυψαν στον Χριστιανισμό μετά τις θρησκευτικές διαμάχες
- να αναγνωρίζουμε στον παγκόσμιο χάρτη ποια καινούρια μέρη ανακάλυψαν οι Ευρωπαίοι αυτή την περίοδο
- κατανοήσουμε τις συνέπειες σε οικονομικό, πολιτικό και κοινωνικό επίπεδο της ανακάλυψης του Νέου Κόσμου.

Έννοιες κλειδιά:

- Μεσαίωνας - Αναγέννηση -Ουμανισμός (Ανθρωπισμός) -Ιδέα της προόδου
- Homo Universalis (συνολικός άνθρωπος)
- Θρησκευτική κρίση –Μεταρρύθμιση -Αντιμεταρρύθμιση
- Ανακαλύψεις -Νέος Κόσμος -Θαλασσοπόροι

Εισαγωγικές παρατηρήσεις:

Όταν αναφερόμαστε στον όρο Αναγέννηση χρονικά, εννοούμε την περίοδο που ξεκινά στο

2.1: Η πρόοδος των επιστημών και των γραμμάτων

Η περίοδος του Μεσαίωνα είχε στερήσει από τον ευρωπαϊκό πολιτισμό τον ανθρωποκεντρικό του χαρακτήρα. Ο άνθρωπος έπρεπε να ξαναβρεί τη θέση του μέσα στον νέο κόσμο ξαναπιάνοντας από εκεί που είχε κοπεί, λόγω του μεσαιωνικού σκοταδισμού, το νήμα του κλασικού πολιτισμού, κέντρο του οποίου ήταν ο άνθρωπος. Η Αναγέννηση ως κίνημα δεν φύτρωσε ξαφνικά μέσα σε έναν κόσμο που ήταν εντελώς ξένος προς αυτήν. Το σύστημα οργάνωσης της εξουσίας και της κοινωνίας, που ονομαζόταν φεουδαρχικό είχε αρχίσει να παρακμάζει ήδη από το τέλος του 13^{ου} αιώνα. Νέες πόλεις άρχισαν να δημιουργούνται και μέσα σ' αυτές άρχισε να αλλάζει ο τρόπος οργάνωσης της κοινωνίας και της οικονομίας. Το εμπόριο ανθίζει και η οικονομική ανάπτυξη και ευημερία προκαλεί και πνευματικές αναζητήσεις. Μια καινούρια κοινωνική και οικονομική τάξη εμφανίζεται, *οι αστοί*. (από πού έχει προέλθει η ονομασία τους, **άστυ=πόλη**).

Ο Μεσαίοντας βέβαια δεν είχε μόνο τη σκοταδιστική πλευρά που του αποδίδεται συνήθως. Γενικά από τον 11^ο αιώνα παρατηρείται μια σταδιακή άνοδος σε όλους τους τομείς. Στη διάρκεια αυτής της περιόδου και ιδιαίτερα προς το τέλος της τέθηκαν οι βάσεις για να ακολουθήσει η Αναγέννηση. Μαζί με την άνθηση των πόλεων, του εμπορίου και της οικονομίας αναπτύχθηκε και ένας νέος εκπαιδευτικός θεσμός, τα πανεπιστήμια. Το πανεπιστήμιο της Μπολόνια όπου καλύπτονταν τα ενδιαφέροντα των αστών, το πανεπιστήμιο του Παρισιού (Σορβόνη) όπου αναπτύχθηκε το κριτικό και ερευνητικό πνεύμα, το πανεπιστήμιο της Οξφόρδης, διάσημο για τη διδασκαλία της φιλοσοφίας και των επιστημών , αποτελούν χαρακτηριστικά παραδείγματα του νέου αυτού θεσμού που στεκόταν δίπλα και απέναντι στα εκκλησιαστικά και μοναστηριακά σχολεία. Τα σημερινά πανεπιστήμια στηρίζουν τη δομή τους, τον χαρακτήρα τους και τον τρόπο λειτουργίας τους σ' αυτά τα πρώτα και μέχρι τις μέρες μας ζακουστά πανεπιστήμια.

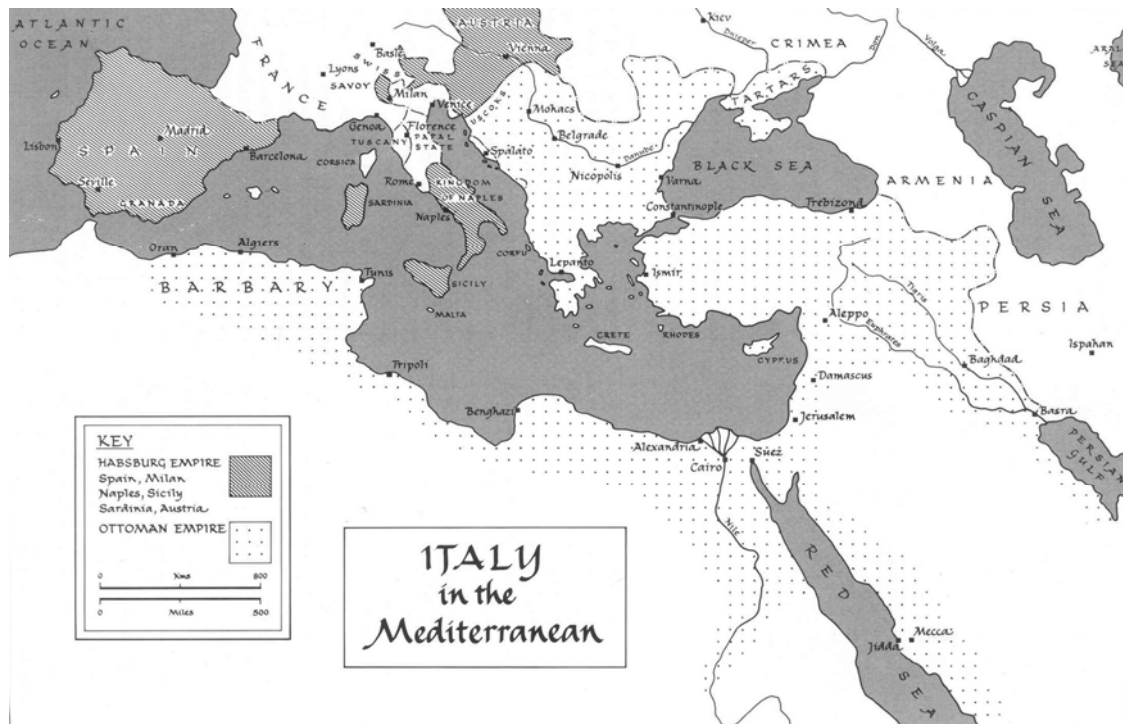

Σορβόνη

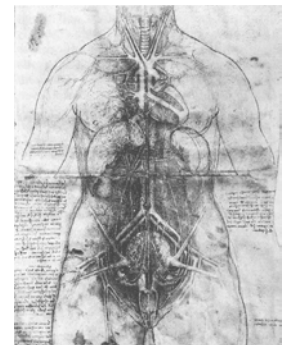
Βοκκάκιος, (Ιστορία Γ' Γυμνασίου)

Η Αναγέννηση ξεκίνησε στην Φλωρεντία και εξαπλώθηκε σε όλη την Ευρώπη. Σ' αυτή την πόλη δημιούργησαν, πριν ακόμη ξεσπάσει η καλλιτεχνική έκρηξη, τρεις σημαντικοί πρόδρομοι και παράλληλα εκπρόσωποι του νέου ανθρωπιστικού πνεύματος. Ο Δάντης (1265-1321) με το έργο του *Θεία Κωμωδία* πρωτοπορεί χρησιμοποιώντας τη σύγχρονή του γλώσσα για τη συγγραφή του έργου του και όχι τη λατινική και παράλληλα διαφοροποιείται από την μεσαιωνική παράδοση. Ο Πετράρχης (1304-1374) και ο Βοκκάκιος (1313-1375) αποτελούν τους πρωτεργάτες του ουμανισμού μέσα από τα ποιήματά του ο πρώτος και τα διηγήματά του ο δεύτερος.

Χάρτης Ιταλίας, (Χασιώτης)

- Χαρακτηριστικό γνώρισμα της Αναγέννησης ήταν η προσπάθεια της επιστήμης να ασχοληθεί με ζητήματα που την προηγούμενη περίοδο ήταν αμαρτία να θιγούν.
- Ο Λεονάρντο ντα Βίντσι, επιφανής εκπρόσωπος της Αναγέννησης θεωρούσε ότι η επιστήμη πρέπει να στηρίζεται στην εμπειρία και το σύμπαν υπόκειται σε μαθηματικούς νόμους.
- Ο Νικολό Κοπέρνικος με την ηλιοκεντρική θεωρία του, που είχε στηριχθεί στην πρώτη σύλληψη της από τον Αρίσταρχο τον Σάμιο τον 3^ο αιώνα π.Χ., αλλάζει την αντίληψη για το σύμπαν και τη λειτουργία του.
- Στην Ιατρική η αιμορραγία δεν αντιμετωπίζεται πια με καυτηρίαση αλλά με το σφιχτό δέσιμο (Κρεμμυδάς, 39). Το διάσημο σκίτσο του Ντα Βίντσι για την ανατομία της καρδιάς δείχνει την πρόοδο της επιστήμης που τώρα πια συσχετίζει την καρδιά με την κυκλοφορία του αίματος. Πατέρας της σύγχρονης ανατομίας θεωρείται ο Ανδρέας Βεζάλ (1514-1564), φλαμανδός γιατρός.
- Στα μαθηματικά δίνεται ενδιαφέρον στην άλγεβρα, ενώ ήδη από τον 13^ο αιώνα έχουν εισαχθεί στην δυτική Ευρώπη οι ινδοαραβικοί αριθμοί που συνέβαλλαν ιδιαίτερα στην πρόοδο και την εξέλιξη των μαθηματικών και της αστρονομίας.
- Στη γλώσσα και στη λογοτεχνία την περίοδο της Αναγέννησης υπήρχαν σημαντικοί εκπρόσωποι που ακολούθησαν το έργο του Δάντη, του Πετράρχη και του Βοκάκιου.

Σώμα Ντα Βίντσι,
(Το Χρονικό της
Τέχνης)

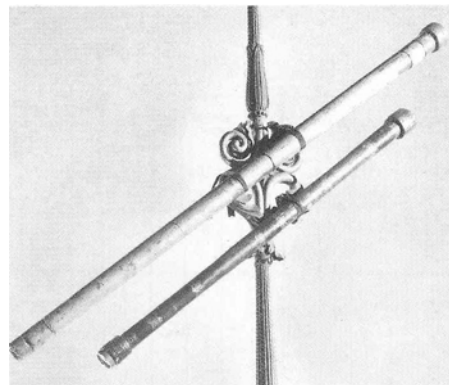
Σχέδιο ανατομίας του
Βαζάλ,
(Το Χρονικό της
Τέχνης)

- Ο Μακιαβέλι με το έργο του *Ο Ηγεμόνας* υποστήριξε τις απόλυτες εξουσίες που πρέπει να έχει ο άρχοντας για να κυβερνήσει και να αντιμετωπίζει τις δύσκολες καταστάσεις που προκύπτουν. Η αντίληψη αυτή ονομάστηκε *Μακιαβελισμός* (ερώτηση).

Σχέδιο Ευκλείδη

- Ο Έρασμος στο έργο του *Μωρίας Εγκώμιον* ασκεί κριτική στο πνεύμα δεισιδαιμονίας που επικρατούσε στο Μεσαίωνα στα πανεπιστήμια και επικρίνει τις καταχρήσεις τις εκκλησιαστικής ιεραρχίας. (πρόγραμμα Έρασμος για την ανταλλαγή φοιτητών στα ευρωπαϊκά πανεπιστήμια).
- Ο Μοντένι στα περίφημα δοκίμιά του ασκεί αυστηρή κριτική στη κατάσταση που η εκκλησία είχε επιβάλλει σε όλους τους τομείς της δημόσιας και της ιδιωτικής ζωής.
- Προς το τέλος της Αναγέννησης εμφανίζονται δύο σημαντικές μορφές της ευρωπαϊκής λογοτεχνίας, Ο Σαίξπηρ και Ο Θερβάντες που με τα έργα τους πλησίασαν την ανθρώπινη ψυχή σε σχέση με το κλίμα της εποχής τους παρουσιάζοντας παράλληλα την ανθρώπινη αναζήτηση στη διαχρονικότητά της.

Τηλεσκόπιο Γαλιλαίος

Και στις επιστήμες και στα γράμματα αναφερθήκαμε ενδεικτικά στους πιο διάσημους εκπροσώπους της εποχής χωρίς να παραβλέψουμε το σημαντικό έργο όλων των δημιουργών. Η πρόοδος αυτής της εποχής αποτέλεσε τη βάση για τα σημαντικά επιτεύγματα της επιστήμης και των γραμμάτων που ακολούθησαν.

- Στην άνθηση της Αναγέννησης και του Ουμανισμού συνέβαλε και η ελληνική διασπορά πριν και μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης. Ο Μανουήλ Χρυσολωράς, ο Γεώργιος Πλήθων-Γεμιστός και ο Βησσαρίωνας είναι τρεις από τους πολλούς βυζαντινούς λογίους που με τη διδασκαλία της ελληνικής φιλολογίας και της φιλοσοφίας του Πλάτωνα συνέδραμαν στην ενίσχυση των ανθρωπιστικών σπουδών. Η κυκλοφορία των προσώπων αποτέλεσε σημαντικό παράγοντα στην διάδοση και την προώθηση των ιδεών που επιταχύνθηκαν με την εφεύρεση της τυπογραφίας από τον Γουτεμβέργιο.(1455 τυπώθηκε το πρώτο βιβλίο (Βίβλος).

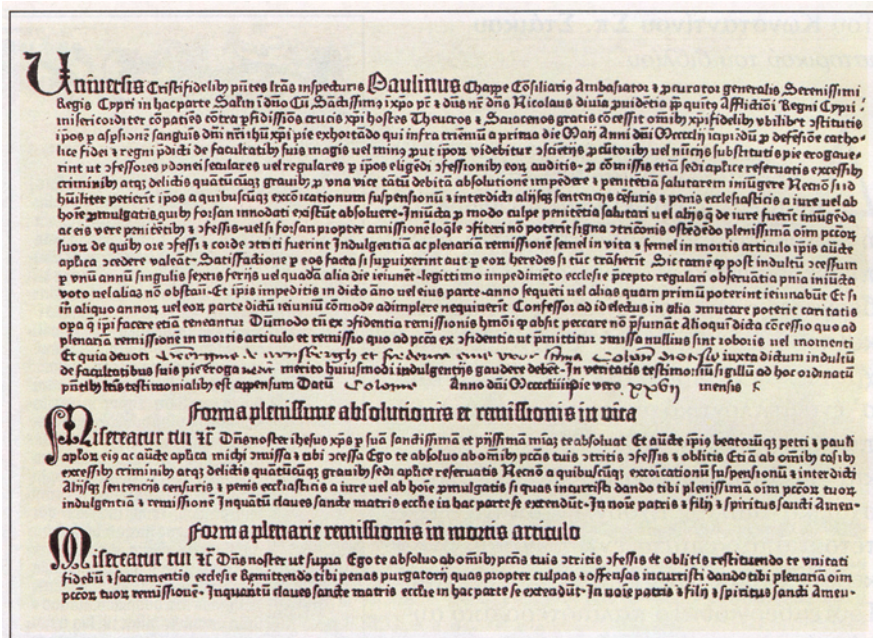
Χρυσολωράς, (Ιστορία Β' Γυμνασίου)

2.2: Οι θρησκευτικές διαμάχες

Τον 13^ο αιώνα η ρωμαιοκαθολική εκκλησία έφτασε στο απόγειο της δύναμής της. Ο παπισμός, όπως ονομάστηκε η εξουσία του πάπα, επικράτησε στη διαμάχη με την κοσμική εξουσία για οργανωτικά θέματα της εκκλησίας. Το γόητρο του πάπα αυξήθηκε με τους «ιερούς πολέμους» και τις σταυροφορίες και η κοσμική εξουσία της εκκλησίας ήταν μεγαλύτερη από την ίδια τη θεσμοθετημένη κοσμική εξουσία.

Τον 14^ο αιώνα η ισχύς της παπικής εκκλησίας άρχισε να υποχωρεί. Η πρώτη μεγάλη έκφραση της κρίσης ήταν η σύγκρουση μεταξύ του πάπα Βονιφάτιου του Η' και του γάλλου βασιλιά Φιλίππου του Β' του Ωραίου. Ο δεύτερος επέβαλε στον πάπα να φορολογεί την εκκλησία και να διορίζει τους επισκόπους στην επικράτειά του. Το 1305 η έδρα του πάπα και της δυτικής χριστιανοσύνης μεταφέρθηκε στην Αβινιόν, πόλη της σημερινής Νότιας Γαλλίας ως το 1377. Την επόμενη χρονιά η έδρα του ρωμαιοκαθολικής εκκλησίας επέστρεψε στην Ρώμη. Από την πίεση του ρωμαϊκού εξελέγη ιταλός πάπας, ο Ουρβανός ΣΤ', που ήθελε να μειώσει τη δύναμη των καρδινάλιων (επισκόπων της ρωμαιοκαθολικής εκκλησίας), που στην πλειοψηφία τους ήταν γάλλοι. Αυτοί αντέδρασαν στη μείωση των προνομίων τους και εξέλεξαν νέο πάπα τον γάλλο Κλήμη Ζ' που κατέφυγε στην Αβινιόν μετά την άρνηση του Ουρβανού να παραδώσει τη θέση του. Για περίπου μισό αιώνα υπήρχαν δύο πάπες και δύο πρωτεύουσες της δυτικής χριστιανοσύνης, γεγονός που σηματοδοτεί το Σχίσμα στους κόλπους της ρωμαιοκαθολικής εκκλησίας. Το Σχίσμα είχε και πολιτικές συνέπειες. Οι ηγεμόνες της Ευρώπης διασπάστηκαν αφού άλλοι τάχθηκαν με το μέρος του πάπα της Ρώμης και άλλοι με το μέρος του πάπα της Αβινιόν. Στη σύνοδο της Κωνσταντίας το 1418,

καθαιρέθηκαν οι δυο πάπες και εξελέγη ο Μαρτίνος Ε' με έδρα τη Ρώμη. Οι τοπικές εθνικές εκκλησίες, κατά το παράδειγμα της Γαλλίας, απέκτησαν σταδιακά αυτονομία και υπάκουαν περισσότερο στον τοπικό-εθνικό ηγεμόνα και η παπική αυθεντία άρχισε να αμφισβητείται ολοένα και πιο πολύ. Τα παραπάνω γεγονότα οδήγησαν στη Μεταρρύθμιση που σηματοδοτεί την εποχή των αλλαγών στα εκκλησιαστικά ζητήματα της δυτικής χριστιανοσύνης.

«Κυριακό» Συγχωροχάρτι (Ιστορικά)

Πώς οδηγηθήκαμε σε αυτές τις εξελίξεις; Η υπερβολική αύξηση της κοσμικής εξουσίας του εκάστοτε πάπα τους οδήγησε μακριά από τα πνευματικά τους καθήκοντα και τις αναζητήσεις των πιστών. Οι πάπες συγκρούονταν την εποχή του ύστερου Μεσαίωνα για ζητήματα εξουσίας με τους πολιτικούς άρχοντες. Η ιταλική, τις περισσότερες φορές, καταγωγή τους έδινε και ένα τοπικό ή εθνικό χαρακτήρα σ' αυτές τις συγκρούσεις.

Η επίσημη εκκλησία λόγω της πνευματικής της απουσίας αναφερόταν μόνο στην αμαρτία, την κόλαση και την συγχώρεση. Οι άνθρωποι στην Αναγέννηση ήθελαν να ξέρουν τα όρια της εκκλησίας στην κοινωνική τους ζωή. Ήθελαν να ξεφύγουν από τις πρακτικές της προηγούμενης περιόδου όπως η αυτοτιμωρία, η αναζήτηση συγχώρεσης για τις αμαρτίες τους με κύριο μέσο τα **συγχωροχάρτια** (γραπτή άφεση αμαρτιών) που αποτέλεσαν πηγή εξουσίας και πλουτισμού γι' αυτούς που τα εξέδιδαν. Ήθελαν να ξεφύγουν από τον θάνατο που μπορεί να προκαλέσει η αμαρτία και να αναζητήσουν τη σωτηρία μέσω της πίστης.

Τα συγχωροχάρτια αποτέλεσαν και την αφορμή για την Μεταρρύθμιση. Που ξεκίνησε όμως η σύγκρουση που οδήγησε στη Μεταρρύθμιση; Στο γερμανικό κρατίδιο του Σαξ από τον **Μαρτίνο Λούθηρο**. Ο θεολόγος και μοναχός Λούθηρος θυροκόλλησε στο ναό του Πύργου της Βιτεμβέργης

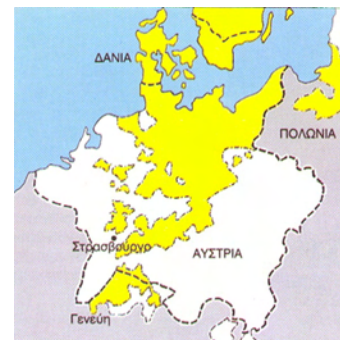
Διδασκαλία του Λούθηρου (Ιστορικά, Ελευθεροτυπία)

ένα κείμενο στα λατινικά με 95 θέσεις, προτείνοντας μια δημόσια συζήτηση με θέμα: «Η συγχώρεση δεν προσφέρει στους αμαρτωλούς παρά μια ψευδοασφάλεια» (31 Οκτωβρίου 1517) (Κρεμμυδάς, 58). Το κείμενο γράφτηκε με αφορμή την απόφαση του πάπα Λέων Γ' το 1515 μ.Χ. να εκδώσει συγχωροχάρτια για την αποπεράτωση του ναού του αποστόλου Πέτρου στη Ρώμη. Όλα αυτά οδήγησαν:

- στον αφορισμό του Λούθηρου με τη **βούλα** του Πάπα το 1520
- καταδικάστηκε από την **Δίαιτα** ως αιρετικός, αφού ανέπτυξε τις απόψεις του
- τα βιβλία του κηρύχθηκαν απαγορευμένα στη Γερμανία.

Γιατί ονομάστηκαν προτεστάντες (διαμαρτυρόμενοι);

Το 1529 η Δίαιτα καταδίκασε το **Λουθηριανισμό** και οι λουθηριανοί ηγεμόνες υπέβαλαν μια γραπτή **διαμαρτυρία** για τη δίωξη των θρησκευτικών τους πεποιθήσεων. Η διαμαρτυρία αυτή δεν είχε αποτέλεσμα και την επόμενη χρονιά υπέβαλαν νέο υπόμνημα, την **Ομολογία της Αυγούστας**, πήρε το όνομά της από την πόλη που έγινε η Δίαιτα. Το κείμενο αυτό, με μικρές αλλαγές αποτελεί το Σύμβολο της Πίστεως των λουθηριανών. Το 1555 με την Ειρήνη της Αυγούστας, ο λουθηριανισμός αναγνωρίστηκε ως νόμιμο δόγμα και η Γερμανία διαιρέθηκε εκκλησιαστικά. Παράλληλα και ουσιαστικά καταργήθηκε η θρησκευτική ελευθερία αφού κάθε κρατίδιο θα είχε το δόγμα που θα επέλεγε ο ηγεμόνας του.

Χάρτης κατανομής των Δογμάτων στη Γερμανία. Με το λευκό οι Καθολικές περιοχές και με το κίτρινο οι Διαμαρτυρόμενες (Κρεμμυδάς)

Ποια ήταν όμως η απάντηση στη Μεταρρύθμιση; Οι υπεύθυνοι της ρωμαιοκαθολικής εκκλησίας κατάλαβαν ότι τα βίαια μέτρα δεν μπορούσαν να εμποδίσουν την εξάπλωση του πνεύματος της Μεταρρύθμισης. Άρχισε έτσι η ρωμαιοκαθολική εκκλησία να ανασυντάσσεται με:

- την αναδιοργάνωση και την ίδρυση νέων μοναχικών ταγμάτων όπως αυτό των **Ιησουιτών** που ιδρύθηκε το 1534 από τον ισπανό **Λογιόλα**
- την αναδιοργάνωση της **Ιεράς Εξέτασης**
- την έκδοση κατά διαστήματα καταλόγων απαγορευμένων βιβλίων, που δεν ήταν μόνο θεολογικά αλλά και επιστημονικά ή φιλολογικά.

Όλα τα παραπάνω μέτρα για την υπεράσπιση της ρωμαιοκαθολικής εκκλησίας αποτελούν στοιχεία της Αντιμεταρρύθμισης, όπως ονομάστηκε. Αποτέλεσμα όλων των παραπάνω ήταν η Σύνοδος του Τρέντο, σημερινή πόλη της βόρειας Ιταλίας, που ξεκίνησε το 1545 και τελείωσε σε τρεις φάσεις το 1563. Στη σύνοδο:

- προσδιορίστηκε, διασαφηνίστηκε και περιγράφηκε λεπτομερώς το καθολικό δόγμα
- αποφασίστηκε ότι οι βάσεις της Πίστεως προσδιορίζονται από τις Γραφές και την Παράδοση (εκκλησιαστική)
- αποφασίστηκε ότι η σωτηρία της ψυχής κατακτάται με την αγαθοεργία
- προσδιορίστηκε ότι τα μυστήρια είναι εφτά

- αναγνωρίστηκε ο πάπας ανώτερος από τις Συνόδους στα δογματικά και διοικητικά θέματα
- εγκρίθηκαν τα μέτρα που είχαν ληφθεί έως τότε εναντίον του προτεσταντισμού.

Η τυπογραφία βοήθησε παρά πολύ στην ανάπτυξη των νέων ιδεών της Μεταρρύθμισης αλλά και στην διάδοση της παιδείας της ρωμαιοκαθολικής εκκλησίας. Τόσο οι διαμαρτυρόμενοι όσο και οι Ιησουίτες συνέβαλαν σ' αυτή την διάδοση. Το μόνο σίγουρο είναι πάντως ότι η δυτική χριστιανική εκκλησία δεν ήταν πια ενωμένη.

Η παράδοση της Μπρέντα (Κρεμμυδάς)

2.3 Η ανακάλυψη του Νέου Κόσμου

Με την περίοδο της Αναγέννησης συμπίπτουν και οι μεγάλες ανακαλύψεις των περιοχών έξω από την Ευρώπη που γίνεται έτσι το κέντρο του κόσμου, αφού αποτελεί τον κόμβο επικοινωνίας για όλες τις περιοχές του πλανήτη.

Τι ώθησε όμως αυτούς τους τολμηρούς θαλασσοπόρους να ανακαλύψουν νέα μέρη και να ρισκάρουν ακόμα και τις ζωές τους για την εξερεύνηση του πλανήτη;

Μια πρώτη απάντηση θα μπορούσε να είναι το πάντα ανήσυχο ανθρώπινο πνεύμα που θέλει να γνωρίζει καινούρια πράγματα και να κατακτά καινούριους στόχους. Τα κύρια αίτια όμως που οδήγησαν στις μεγάλες ανακαλύψεις ήταν οικονομικά:

- η επικράτηση των Οθωμανών στην περιοχή της ανατολικής Μεσογείου έκανε δύσκολη την διακίνηση προϊόντων και αγαθών για τους ευρωπαίους
- το μονοπώλιο των Βενετών στο εμπόριο μπαχαρικών από την Ασία οδήγησε τους άλλους ευρωπαίους στην αναζήτηση νέων δρόμων για το σπάσιμο αυτού του μονοπωλίου
- η εξάντληση των κοιτασμάτων χρυσού και αργύρου στην Ευρώπη δημιούργησε την ανάγκη για ανεύρεση καινούριων
- ο εμπορικός ανταγωνισμός μεταξύ των νέων εθνικών κρατών στην Ευρώπη. Κυριότεροι παίκτες σ' αυτό το καινούριο για την Ευρώπη παιχνίδι αναδείχθηκαν τα δύο κράτη των ακτών του Ατλαντικού η Ισπανία και η Πορτογαλία.

Για να γίνουν αυτές οι ανακαλύψεις θα έπρεπε να λυθούν και μερικά τεχνικά προβλήματα, που η λύση τους αποτελούσε προϋπόθεση για την πραγματοποίηση μεγάλων ταξιδιών. Πρώτα απ' όλα θα έπρεπε να εκσυγχρονιστούν τα μέσα μεταφοράς και στη συγκεκριμένη περίπτωση τα πλοία. Βελτιώθηκαν οι μέθοδοι της ναυσιπλοΐας με την ανάπτυξη της αστρονομίας και της γεωγραφίας. Τα τεχνικά όργανα επίσης ήταν απαρχαιωμένα και δεν βοηθούσαν τους ναυτικούς στα ταξίδια τους. Έτσι:

- ναυπηγήθηκε η **καραβέλα**, σύγχρονο για την εποχή πλοίο που ήταν πιο ευέλικτο, πιο ανθεκτικό και περισσότερο σταθερό πλοίο από αυτά που υπήρχαν μέχρι τότε

Καραβέλα
(Ιστορία Β' Γυμνασίου)

- χρησιμοποιήθηκαν για πρώτη φορά η **πυξίδα**, ο **αστρολάβος** και η **βαλλιστρίδα** που διευκόλυναν την πραγματοποίηση δύσκολων και μεγάλων ταξιδιών σε ανοιχτές θάλασσες.

Πυξίδα

Βαλλιστρίδα (Κρεμμυδάς)

Αστρολάβος (Κρεμμυδάς)

- δημιουργήθηκε ένας νέος τύπος ιστίων (πανιών), τα τριγωνικά, και έτσι το πλοίο μπορούσε να ταξιδεύει και με αντίθετο άνεμο
- εκσυγχρονίστηκαν οι χάρτες, σημαντικό εργαλείο στα χέρια των τολμηρών θαλασσοπόρων.

Ποια ήταν η πορεία των ανακαλύψεων;

Αν ανοίξουμε ένα χάρτη και προσπαθήσουμε να σχεδιάσουμε την πορεία των εξερευνητών την περίοδο που εξετάζουμε θα διαπιστώσουμε ότι κινήθηκαν προς τα δυτικά περισσότερο. Στην αρχή της ενότητας εξηγήσαμε γιατί συνέβη αυτό. Όλοι ήθελαν να φθάσουν στην Ινδία αποφεύγοντας την ανατολική πορεία προς την Ασία. Τι έγινε τελικά;

- Στα 1492 ιταλοί θαλασσοπόροι μπαίνουν στην υπηρεσία του ισπανού βασιλιά. Ο πιο διάσημος από αυτούς είναι ο **Χριστόφορος Κολόμβος** που έχοντας μελετήσει τους αρχαίους Έλληνες και Άραβες γεωγράφους, τον Πτολεμαίο, τον Πλίνιο και τον Στράβωνα, και πιστεύοντας πως η Γη είναι στρογγυλή ξεκίνησε το άγνωστο ταξίδι του προς τα δυτικά με τρεις καραβέλες. Έφθασε στο Σαν Σαλβαντόρ (νησί στις Μπαχάμες) πιστεύοντας πως είχε φτάσει στις Ινδίες. Η ήπειρος όμως που ανακάλυψε ο Κολόμβος

ονομάστηκε Αμερική από τον φλωρεντινό θαλασσοπόρο Αμέρικο Βεσπούκι που κατάλαβε ότι εκεί που είχε φτάσει και αυτός και ο Κολόμβος δεν ήταν η Ασία αλλά μια καινούρια ήπειρος.

- Στα 1498 ο πορτογάλος θαλασσοπόρος φτάνει στην Καλκούτα στην Ινδία.
- Από το 1519 έως το 1522 ο Μαγγελάνος, ένας πορτογάλος θαλασσοπόρος στην υπηρεσία του βασιλιά της Ισπανίας κάνει τον περίπλου της Γης ταξιδεύοντας δυτικά. Ο Μαγγελάνος ονόμασε και το νέο ωκεανό που έπλευσε, Ειρηνικό γιατί τα νερά ήταν γαλήνια.
- Με τον περίπλου της Γης ο κόσμος μπαίνει σε μια νέα φάση αφού οι γεωγραφικοί ορίζοντες διευρύνθηκαν πράγμα που θα έχει σημαντικές συνέπειες σε όλα τα επίπεδα για τη ζωή των ευρωπαίων αλλά και για αυτή των **ιθαγενών** κατοίκων των νέων περιοχών. Το εμπόριο θα ανθίσει και ο καπιταλισμός θα αρχίσει να κάνει τα πρώτα βήματα δίνοντας τέλος στην εποχή της φεουδαρχίας. Καινούριοι πολιτισμοί, των Αζτέκων, των Ίνκας και των Μάγια θα ανακαλυφθούν που όμως οι «πολιτισμένοι» ευρωπαίοι θα καταστρέψουν σημαντικά μνημεία τους συμπληρώνοντας την καταστροφή με σφαγές εναντίον του ντόπιου(ιθαγενών) πληθυσμού).

Σύνοψη

Η σύντομη περίοδος της Αναγέννησης αποτέλεσε σταθμό για την μετάβαση από τον Μεσαίωνα στην Νεότερη εποχή. Ένα πνευματικό και καλλιτεχνικό κίνημα που όπως είδαμε ξεκίνησε από την Ιταλία και εξαπλώθηκε σε όλη την Ευρώπη, μετατράπηκε σε αλλαγή του τρόπου σκέψης και του τρόπου ζωής των κατοίκων της Ευρώπης. Η εξέλιξη σε όλους τους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας και κυρίως η αμφισβήτηση και η προσπάθεια εξήγησης των πραγμάτων με τη λογική οδήγησε σε αυτό που ονομάζουμε και θα δούμε παρακάτω Αιώνα των Φώτων. Παράλληλα αρχίζουν να συγκροτούνται τα έθνη – κράτη στην Ευρώπη φεύγοντας από τον παραδοσιακό – φεουδαλικό τρόπο οργάνωσης της εξουσίας.

Ύστερα έρχονται οι φιλόσοφοι, επιβλητικοί με τα μακριά γένεια και το τριμμένο ράσο τους, και διαλαλούν πως αυτοί μονάχα είναι οι σοφοί κι όλοι οι άλλοι άνθρωποι όρθιες σκιές στον αέρα. Πόσο γλυκά παραλογίζονται να χτίζουν κόσμους αναρίθμητους, να μετρούν, σα με το δάχτυλο ή με κλωστή, τον ήλιο, το φεγγάρι, τα' αστέρια, τους ουρανούς, να εξηγούν τ' αστροπελέκι, τους ανέμους, τις εκλείψεις κι όλα τα' ανεξήγητα πράματα, χωρίς ν' αμφιβάλλουν ποτέ για το παραμικρό, σα να' ταν μπιστικοί της Φύσης όταν έχτιζε τον κόσμο ή κατευθείαν σταλμένοι απ' το συμβούλιο των θεών! Η Φύση στο μεταξύ περιγελά θαυμάσια κι αυτούς και τα συμπεράσματά τους, γιατί όλα όσα λένε δεν τα έχουν από σοβαρή πηγή, κι απόδειξη ατράνταχτη είναι πως συζητούν και τσακώνονται ολοχρονίς για τα πάντα. Δε γνωρίζουν λοιπόν τίποτα, με τίποτα, κι όμως κάνουν πως τα ξέρουν όλα. Κι όπως δεν ξέρουν πού παν τα τέσσερα, συχνά δε βλέπουν και το λάκκο ή την κοτρώνα στο δρόμο τους, είτε γιατί πάθαν τα μάτια τους, είτε γιατί ο νους τους είναι αλλού ταξιδεμένος. Κι όμως λένε πως βλέπουν πολύ καλά τις ιδέες, τις γενικές έννοιες, τα είδη, τα στοιχεία, την οντότητα, την ταυτότητα, όλα πράματα τόσο δύσκολα να τα ξεδιακρίνεις που κι αυτός ο Λυγκέας, βάνω στοίχημα, δε θα το κατάφερνε. Με πόση περιφρόνηση κοιτάζουν τον αμύητο λαό, πιάνοντας να χαράξουν ανάκατα, τρίγωνα, τετράγωνα, κύκλους κι άλλα γεωμετρικά σχήματα, μπερδεμένα σα λαβύρινθος, κι από κάτω αραδιάζουν γράμματα σα στρατιώτες σε πόλεμο, κι ύστερα τους αλλάζουν σειρά και συνδυασμούς, ώσπου να θαμπώσουν το μυαλό των αμόρφωτων! Μερικοί τους μαντεύουν ως και τα μελλούμενα κοιτάζοντας τα' αστέρια, τάζουν τέρατα και θάματα που δεν τα φτάνει η μαγική, και βρίσκονται άνθρωποι, - τυχεροί! – να τα πιστέψουν. Κι οι θεολόγοι... θα' ταν ίσως καλύτερα να μην τους αναφέρω, να μην αναδέχω αυτή τη βαλτωμένη Καμαρίνα και ταράξω τις βρωμολυγαριές της. Φοβερά κατσούφικη κι οξύθυμη φάρα, δε το'χουν σε τίποτα να μου ριχτούν ομαδικά, μ' εφτακόσια πορίσματα, για να μ' αναγκάσουν ν' ανακαλέσω, κι αν αρνηθώ, να με βγάλουν στα γρήγορα αιρετική. Μ' αυτό τα' αστροπελέκι φοβερίζουν κατευθείαν και τον κάνουν να κοκκαλώσει από τρομάρα, όποιον δεν τους αρέσει.

Πιο αγάριστους, να μην παραδέχονται το καλό που τους κάνω, δεν έχω βρει. Μα εγώ τους σκλαβώνω με τις καλοσύνες μου και με το παραπάνω. Με τη φιλαυτία τους, λόγου χάρη, όταν τους ανεβάζει χαρούμενους στον τρίτο ουρανό, κι απ' εκεί ψηλά κοιτούν με περιφρόνηση τους άλλους ανθρώπους, χαμόσυρτα σκουλήκια, που λίγο ακόμα θα τα παίρναν από λύπηση. Ή όταν τους οπλίζω με λεφούσι από αυθεντικούς ορισμούς, πορίσματα, συμπεράσματα, σαφείς και υπονοούμενες προτάσεις και τους εφοδιάζω με τόσες υπεκφυγές, που κι αν ακόμα πιάνονταν στα δίχτυα του Ήφαιστου, πάλι θα ξεγλουστρούσαν με τους ορισμούς και τις ερμηνείες τους, που κόβουν όλους τους κόμπους καλύτερα κι από τενεδιό τσεκούρι. Άσε πια με τι νεολογισμούς και κορακίστικα παραγεμίζουν τις κουβέντες τους!

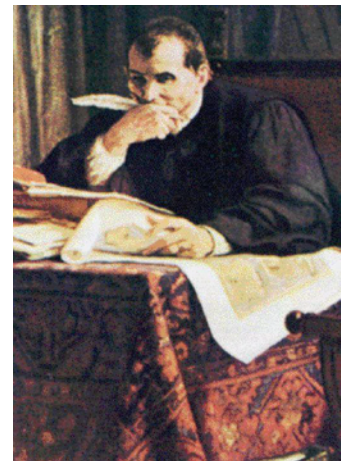
(Εράσμου, Μωρίας Εγκώμιον σελ.: 108-110)

1. (...) Ο μοναδικός λόγος για τον οποίο ο Μακιαβέλι καταπιάστηκε με τη συγγραφή ήταν η ελπίδα του ότι τα βιβλία ότι θα τον βοηθούσαν να επανέλθει στην πολιτική σκηνή της

Φλωρεντίας. Αυτόν τον σκοπό ο Μακιαβέλι δεν τον πέτυχε, αλλά ένα τουλάχιστον από αυτά τα έργα ξεπέρασε κατά πολύ τις επιδιώξεις και τις προσδοκίες του συγγραφέα του και του χάρισε την αθανασία. Ο Ηγεμόνας (Il principe), που γράφτηκε το 1513, επρόκειτο, τους κατοπινούς αιώνες, να καταστεί το εγκόλπιο αμέτρητων πολιτικών ανδρών αλλά και στοχαστών γενικότερα και να ασκήσει βαθιά επίδραση στις πολιτικές εξελίξεις όλων των εποχών.

Ο «Ηγεμόνας»

(...) Πιστεύοντας ότι «τον κόσμο τον κατοικούσαν πάντοτε ανθρώπινες υπάρξεις που είχαν πάντοτε τα ίδια πάθη», ο Μακιαβέλι κατέληξε στο συμπέρασμα ότι από την Ιστορία και από την επικαιρότητα ήταν δυνατόν να εξαχθούν γενικοί κανόνες πολιτικής επιστήμης, οι οποίοι θα μπορούσαν να καθοδηγήσουν τους πολιτικούς άνδρες στην επιδίωξη των σκοπών τους. Αδιαφορώντας για λεπτομέρειες που τις θεωρούσε άχρηστες, ο Μακιαβέλι εισήγαγε νέα, ρεαλιστική κατανόηση του ψυχολογικού παράγοντα και των άλλων δυνάμεων που λειτουργούν στην πολιτική. «Το χάσμα ανάμεσα στο πώς θα έπρεπε να ζει κανείς και στο πώς πραγματικά ζει» έγραφε ο Μακιαβέλι «είναι τόσο μεγάλο, ώστε ο άνθρωπος που αμελεί αυτό που πραγματικά γίνεται προς χάριν αυτού που θα έπρεπε να γίνεται παίρνει τον δρόμο προς την αυτοκαταστροφή και όχι προς την αυτοσυντήρηση». Επιτυχημένος ηγεμόνας, κατά τον Μακιαβέλι, είναι ο προικισμένος με αρετή (virtu, με τη σημασία της δύναμης και της ικανότητας προσαρμογής) και αυτός που ξέρει να αδράχνει τις ευκαιρίες που του προσφέρει η τύχη. Ο επιτυχημένος ηγεμόνας καθοδηγείται όχι από το θρησκευτικό δόγμα ή από τα ηθικά παραγγέλματα, αλλά από την αυστηρά ωφελιμιστική επιλογή των μέσων που είναι κατάλληλα για τους σκοπούς του. Μπορεί να χειραγωγεί τους νόμους που διέπουν την πολιτική συμπεριφορά και να διαμορφώνει την πορεία των γεγονότων, σύμφωνα με τα σχέδιά του.

Απλές Ερωτήσεις

1. Γιατί την Αναγέννηση την ονομάζουμε και ιταλική Αναγέννηση;
2. Τι είναι το αξίωμα του πάπα και ποιος είναι ο σημερινός πάπας;
3. Γιατί εκδίδονταν τα συγχωροχάρτια;
4. Πώς φαντάζεστε την Ιερά Εξέταση και τι σημασία έχει ο όρος στην καθημερινή ζωή;
5. Τι είναι ο Νέος Κόσμος και ποιους ονομάζουμε Ιθαγενείς;

Ερωτήσεις του τύπου Σωστό ή Λάθος

1. Η Αναγέννηση ξεκίνησε στα μέσα του 16^{ου} αιώνα και τελείωσε το 19^ο αιώνα.
2. Ο Ουμανισμός είχε κέντρο του τον άνθρωπο ξεφεύγοντας από τις δοξασίες του Μεσαίωνα.
3. Ο καλβινισμός και ο αγγλικανισμός αποτελούν κινήματα της Αντιμεταρρύθμισης.
4. Οι συμμαχίες των ηγεμόνων στους πολέμους την περίοδο που μελετάμε ήταν καθαρά εθνικές.
5. Οι εξερευνητές από τις ευρωπαϊκές χώρες σεβάστηκαν απόλυτα τον πολιτισμό των ντόπιων κατοίκων των νέων χωρών.

Δραστηριότητα

1. Να φτιάξετε ένα χρονολογικό πίνακα με τις ημερομηνίες που αναφέρονται στο κεφάλαιο κατά υποενότητα.
2. Να φτιάξετε τρεις μικρές βιογραφίες, του Ντα Βίντσι, του Λούθηρου και του Χριστόφορου Κολόμβου αναζητώντας στοιχεία από μια εγκυκλοπαίδεια.
3. Συμβουλευτείτε ένα λεξικό και αναζητήστε την προέλευση της λέξης αστός.

Ασκήσεις από τα παραρτήματα:

1. Διαβάζοντας προσεκτικά το απόσπασμα από το άρθρο της εφημερίδας Το Βήμα να προσδιορίσετε τη σημασία του όρου Μακιαβελισμός και σε ποιο τομέα χρησιμοποιούμε περισσότερο τον όρο.
2. Διαβάζοντας προσεκτικά το απόσπασμα από το Μωρίας Εγκώμιον του Έρασμου να προσδιορίσετε τη συμβολή του συγγραφέα στην πρόοδο των γραμμάτων κατά την περίοδο της Αναγέννησης.
3. Βλέποντας τις δυο ιστοσελίδες μπορείτε να εξηγήσετε γιατί η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει δώσει αυτά τα ονόματα στα συγκεκριμένα προγράμματα.

4. Παίρνοντας αφορμή από τον κατάλογο της καφετέριας στο παράρτημα να αναζητήσετε στοιχεία για τους πολιτισμούς της Αμερικής και να τα παρουσιάσετε την επόμενη φορά στην ομάδα σας.

Διαθεματικές ερωτήσεις:

1. Αφού συμβουλευτείτε τον εκπαιδευτή του μαθήματος της Ιστορίας της Τέχνης να αναφερθείτε στους πιο σημαντικούς ζωγράφους της Αναγέννησης και στη συνέχεια να συμβουλευτείτε τον εκπαιδευτή του μαθήματος των εικαστικών για την τεχνοτροπία που χρησιμοποιούσαν.
2. Σε συνεργασία με τον εκπαιδευτή του μαθήματος της λογοτεχνίας να καταγράψετε τα σημαντικότερα έργα του Πετράρχη, του Βοκκάκιου, του Σαίξπηρ και του Θερβάντες.
3. Σε συνεργασία με τον εκπαιδευτή του μαθήματος του πολιτιστικού τουρισμού και αντλώντας στοιχεία από τον κατάλογο της καφετέριας στο παράρτημα να φτιάξετε ένα χάρτη με τα προϊόντα και τα αξιοθέατα από όποια χώρα του Νέου Κόσμου θέλετε.

Αναγέννηση: Πνευματική, κοινωνική και πολιτιστική κίνηση που ξεκίνησε στην Ιταλία στα τέλη του 14^{ου} αιώνα και εξαπλώθηκε σε όλη την Ευρώπη ως τον 17^ο αιώνα.

Μεσαίωνας: Η περίοδος της δυτικής ευρωπαϊκής ιστορίας, που συνήθως τοποθετείται ανάμεσα στον 5^ο και 15^ο αιώνα, δηλαδή από την κατάρρευση του Δυτικού Ρωμαϊκού κράτους μέχρι την Αναγέννηση. Η περίοδος αυτή έχει γίνει συνώνυμη με την στασιμότητα και την οπισθοδρόμηση και την αυστηρή θεοκρατία.

Μεταρρύθμιση: Η θρησκευτική κίνηση που άνησε τον 16^ο αιώνα για την εξυγίανση και την ανανέωση της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας και κατέληξε στη διάσπασή της με την εμφάνιση των διαφόρων προτεσταντικών (διαμαρτυρομένων) εκκλησιών.

Αντιμεταρρύθμιση: Η αντίδραση της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας και Μεταρρύθμιση του Λούθηρου τον 16^ο αιώνα.

Λουθηρανισμός: Η θρησκευτική διδασκαλία του Λουθήρου και των οπαδών του που αναγνωρίστηκε ως νόμιμο δόγμα μετά την Ειρήνη της Αυγούστας το 1555.

Καλβινισμός: Η προτεσταντική διδασκαλία του θρησκευτικού μεταρρυθμιστή Ιωάννη Καλβίνου (1509 – 1564), που αναδεικνύει την απόλυτη αυθεντία της Αγίας Γραφής και την απόλυτη αξία της πίστης για τη σωτηρία του ανθρώπου, ενώ χαρακτηρίζεται από αυστηρό και άτεγκτο πνεύμα.

Αγγλικανισμός: Το δόγμα της επιστήμης εκκλησίας της Αγγλίας που αποσχίσθηκε τον 16^ο αιώνα από την Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία και περιλαμβάνει την πλειονότητα των Άγγλων και Ιρλανδών Χριστιανών.

Δίαιτα: Συνέλευση αντιπροσώπων για εθνικά θέματα σε ορισμένες χώρες. Είναι επίσης το κοινοβούλιο και η τοπική βουλή.

Βούλα: Η σφραγίδα και το σχήμα που αυτή αποτυπώνει. Η παπική βούλα ήταν το επίσημο έγγραφο με τη σφραγίδα του πάπα.

Συγχωροχάρτι: Έγγραφο που εξέδιδε επί πληρωμή η επίσημη εκκλησιαστική αρχή της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, κυρίως ο Πάπας, με το οποίο δινόταν άφεση αμαρτιών. Λειτουργήσε ως μέσο πίεσης και εξαναγκασμού για τους πιστούς.

Ιερά Εξέταση: Το συμβούλιο των καρδινάλιων της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας που ήλεγχε δογματικά τις αιρέσεις και τιμωρούσε τους αιρετικούς.

Πυξίδα: Όργανο που αποτελείται από μία μαγνητική βελόνα, ανεμολόγιο και χρησιμοποιείται για τον προσανατολισμό. Η χρήση της ναυτικής πυξίδας έπαιξε σημαντικό ρόλο στις γεωγραφικές ανακαλύψεις.

Αστρολάβος: Αστρονομικό όργανο για τον προσδιορισμό της θέσης των άστρων πάνω από τον ορίζοντα.

Βαλλιστρίδα: Όργανο με το οποίο μετρούσαν το γεωγραφικό μήκος με βάση το τόξο 15° που περιγράφει ο ήλιος σε μια ώρα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αρβελέρ Ελένη, Aymard Maurice (επιμέλεια), *ΟΙ ΕΥΡΩΠΑΙΟΙ*, Β' τόμος νεότερη και σύγχρονη εποχή, Σαββάλας, Αθήνα 2003.

Εράσμου, *Μωρίας Εγκώμιον*, Ηριδανός, 1970

Κρεμμυδάς Βασίλης, *ΝΕΟΤΕΡΗ ΙΣΤΟΡΙΑ Ελληνική και Ευρωπαϊκή*, Τυπωθήτω – Γιώργος Δαρδανός, Αθήνα 2001.

Λεξικό της Κοινής Ελληνικής, Α.Π.Θ., Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη), Θεσσαλονίκη 1998.

Μπαμπινιώτη Γ., *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, Κέντρο Λεξικολογίας, Αθήνα 1998.

Σφυρόερας Βασίλης Βλ., *Ιστορία Νεότερη και Σύγχρονη Γ' Γυμνασίου*, Ο.Ε.Δ.Β., Αθήνα

Χασιώτης Ιωάννης Κ., *ΑΠΟΖΗΤΩΝΤΑΣ ΤΗΝ ΕΝΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΠΟΛΥΜΟΡΦΙΑ, οι απαρχές της ευρωπαϊκής ενότητας από το τέλος του Μεσαίωνα ως τη γαλλική επανάσταση*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 2000.

Περιοδικό τα *Ιστορικά* της εφημερίδας Ελευθεροτυπία, τεύχη 81,221. 269.Ι.

Ο Διαφωτισμός και οι αρχές της Γαλλικής Επανάστασης. Ο Ρήγας, τα πρώτα ελληνικά συντάγματα: επιρροές και τομές.

Σκοπός:

Σκοπός της ενότητας είναι να περιγράψουμε την εποχή του Διαφωτισμού, ώστε να κατανοήσουμε τι οδήγησε στην Γαλλική Επανάσταση του 1789. Θα αναλύσουμε τις βασικές αρχές της αλλά και τη σημασία τους. Σκοπεύουμε να δούμε την επίδραση που είχαν στη διαμόρφωση ιδεολογιών και συνειδήσεων. Συγκεκριμένα, θα δούμε την επιρροή που είχε η Γαλλική Επανάσταση πάνω στους Έλληνες μέσα από συγκεκριμένα προεπαναστατικά αλλά και επαναστατικά κείμενα.

Προσδοκώμενα αποτελέσματα:

Μετά την ανάγνωση αυτής της διδακτικής ενότητας θα είμαστε σε θέση:

- Να κατανοήσουμε την σημασία που έχει το κίνημα του Διαφωτισμού και η Γαλλική Επανάσταση.
- Να επισημάνουμε τους βασικούς εκπροσώπους του κινήματος του Διαφωτισμού και τα βασικά τους έργα.
- Να καταλάβουμε τη διάσταση της επίδρασης που είχε η Γαλλική Επανάσταση σε ολόκληρη την Ευρώπη.
- Να εντάξουμε την ελληνική περίπτωση στο ευρύτερο ευρωπαϊκό πλαίσιο.
- Να γνωρίσουμε το περιεχόμενο και τη σημασία των πρώτων ελληνικών συνταγμάτων.

Έννοιες κλειδιά:

- Διαφωτισμός
- Αστική τάξη
- Παλαιό καθεστώς
- Ορθολογισμός, Λογική

Εισαγωγικές παρατηρήσεις:

Οι Ευρωπαίοι - μετά τις εισβολές του Μεσαίωνα, τις κατακτήσεις των νέων χωρών που οδήγησαν στην κυριαρχία τους σε ολόκληρο τον πλανήτη και την επιθυμία να ανακαλύψουν και να καθυποτάξουν τις δυνάμεις της φύσης – επιδίωξαν να διαπλάσουν την οικονομία, την κοινωνία και τα ήθη με σκοπό την ευτυχία του ατόμου.

3.1: Το κίνημα του Διαφωτισμού

Παρά τις ραγδαίες αλλαγές που έχουν συντελεστεί – όπως η δημογραφική εξέλιξη, η δημιουργία και ανάπτυξη της αστικής τάξης, η άνθηση του εμπορίου, το οποίο διεξάγει η μεσαιά τάξη – η σχέση του ατόμου με την εξουσία έχει παραμείνει ίδια. Η αναζήτηση και η επιδίωξη διαμόρφωσης νέων σχέσεων του ατόμου με την εξουσία, του ανθρώπου με τον συνάνθρωπό του, του ανθρώπου με τον Θεό, της μίας κοινωνικής τάξης με την άλλη βρίσκονται στο κέντρο της σκέψης του 18^{ου} αιώνα. Η διαμόρφωση οποιουδήποτε «καινούργιου» οφείλει να είναι αποτέλεσμα του Ορθού Λόγου και να στηρίζεται και στα πορίσματα της επιστήμης. Η ανάδειξη του Ορθού Λόγου σε μοναδικό εργαλείο ερμηνείας και ανάλυσης των κοινωνιών είναι η ουσία του κινήματος του Διαφωτισμού.

Ο Διαφωτισμός, λοιπόν, είναι το πνευματικό-ιδεολογικό κίνημα που γεννήθηκε και ωρίμασε στην Γαλλία αλλά γρήγορα εξαπλώθηκε σ' ολόκληρη την Ευρώπη και έξω απ' αυτήν. Ο γνωστός γερμανός φιλόσοφος Ιμμάνουελ Κάντ έδωσε το 1784 τον εξής ορισμό για το κίνημα του Διαφωτισμού: «Διαφωτισμός είναι η έξοδος του ανθρώπου από την ανωριμότητά του για την οποία ο ίδιος είναι υπεύθυνος». Στο ίδιο κείμενο, γράφει: «*Sapere aude!* Τόλμησε να μάθεις. Αυτό είναι το έμβλημα του Διαφωτισμού.»

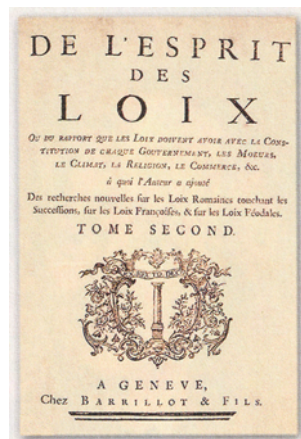
Το κίνημα του Διαφωτισμού εκτείνεται χρονικά από τα τέλη του 17^{ου} αιώνα και κορυφώνεται με το ξέσπασμα της Γαλλικής Επανάστασης του 1789.

Οι κυριότεροι εκπρόσωποι του φιλοσοφικού κινήματος του 18^{ου} αιώνα ήταν ο Μοντεσκιέ, ο Βολταίρος, ο Ζαν Ζακ Ρουσσό και ο Άνταμ Σμίθ:

- Ο Μοντεσκιέ απέρριψε τα απολυταρχικά και δεσποτικά συστήματα διακυβέρνησης και υποστήριξε ότι για τη σωστή λειτουργία ενός συστήματος διακυβέρνησης απαραίτητη προϋπόθεση είναι ο διαχωρισμός των τριών εξουσιών: νομοθετική, εκτελεστική, δικαστική. (*Πνεύμα των Νόμων*, 1748)

Ιμμάνουελ Κάντ (1724 – 1804).
Ιστορία του Νέου Ελληνισμού
(1770 – 2000), 2^{ος} τόμ

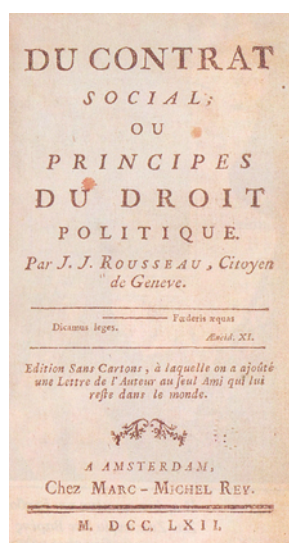
Η σελίδα εξώφυλλου του «Πνεύματος των Νόμων» του Μοντεσκιέ που εκδόθηκε στην Γενεύη,
«Ιστορικά», *Ελευθεροτυπία*, Τεύχος 161, 28 Νοεμβρίου 2002

- Ο Βολτέρος υπήρξε ο κυριότερος υπέρμαχος της ανεξιθρησκίας. Υποστήριξε με πάθος το δικαίωμα του καθενός να πιστεύει σε όποιο δόγμα επιθυμεί. Είναι γνωστή η φράση του: «Δεν συμφωνώ ούτε με μία λέξη από όσα λες, αλλά θα υπερασπίζομαι – και με το τίμημα της ζωής μου ακόμη – το δικαίωμά σου να λες ελεύθερα όσα πρεσβεύεις.».

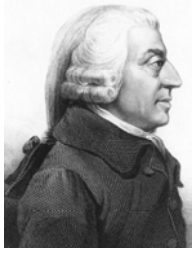
Χαλκογραφία εποχής με τον Βολτέρο,
 «Ιστορικά- Οι πρωτοπόροι», *Ελευθεροτυπία*, Τεύχος 18, 26 Ιανουαρίου 2006

- Ο Ζαν-Ζακ Ρουσσό πίστευε ότι έχει γίνει και πρέπει διαρκώς να ανανεώνεται ένα είδος συμφωνίας – το λεγόμενο «κοινωνικό συμβόλαιο» – ανάμεσα στο λαό και την κυβέρνησή του. Πίστευε ότι ο λαός έδωσε στις κυβερνήσεις την εξουσία να προστατεύουν τα φυσικά του δικαιώματα και κατά συνέπεια δικαιούται να αντιδράσει σε περίπτωση που αυτό δεν γίνεται. Ωστόσο, ο πολίτης, και άρα η αντίδρασή του, είναι δεσμευμένοι από τη γενική βούληση, η οποία δηλώνει τι είναι καλό για το κοινωνικό σύνολο μέσα από τις δημοκρατικές εκλογές. (*Κοινωνικό Συμβόλαιο*, 1762)

«Το Κοινωνικό Συμβόλαιο» που κυκλοφόρησε ο Ρουσσό το 1762 θεωρείται και είναι ένα ιδεολογικό προοίμιο της Γαλλικής Επανάστασης,

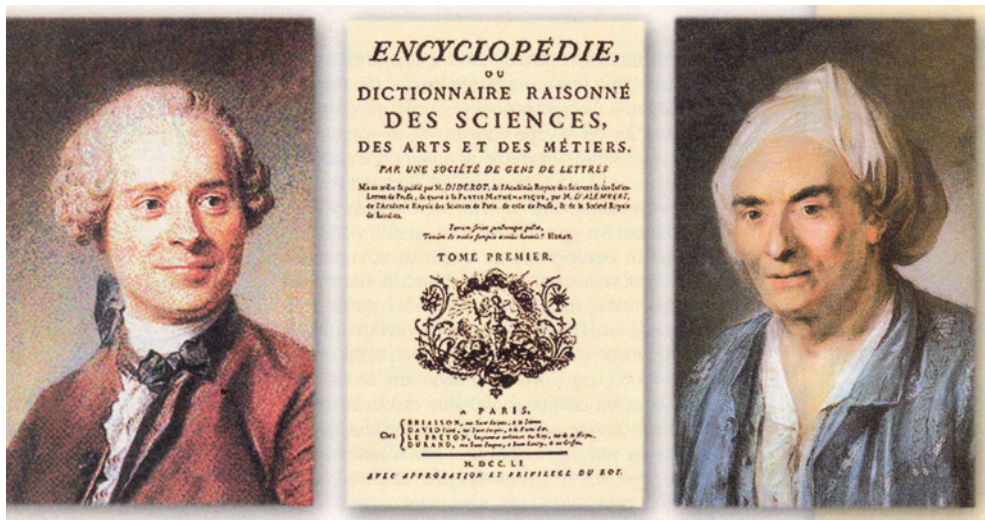
«Ιστορικά- Οι πρωτοπόροι», *Ελευθεροτυπία*, Τεύχος 49, 31 Αυγούστου 2006.

Ανταμ Σμιθ

- Ο Άνταμ Σμιθ υπήρξε ο πρώτος που υποστήριξε ότι το κράτος πρέπει να παρεμβαίνει όσο το δυνατόν λιγότερο στην οικονομική ζωή της κοινωνίας (*Ο Πλούτος των εθνών*, 1776). Η αρχή του «laissez-faire, laissez-passer» συνίσταται στο να διακινούνται οι άνθρωποι και τα προϊόντα ελεύθερα χωρίς περιορισμούς.

Η *Εγκυκλοπαίδεια* αποτελεί ίσως το έργο που εκφράζει συλλογικότερα το κίνημα του Διαφωτισμού. Ο φιλόσοφος Ντιντερό και ο μαθηματικός Ντ'Αλαμπέρ ανέλαβαν να εκθέσουν σε ένα ενιαίο έργο (έφτασε τους 33 τόμους) το απάνθισμα των κοινωνικών και πολιτικών ιδεών της εποχής, αλλά και της τεχνολογικής και επιστημονικής προόδου. Το έργο αυτό, το οποίο γραφόταν από το 1746 έως το 1780, όχι μόνο διέδωσε τις ιδέες του Διαφωτισμού αλλά και προσέφερε τα κατάλληλα ιδεολογικά επιχειρήματα για την αστική επανάσταση, που θα ακολουθούσε.

Η εγκυκλοπαίδεια των Ντ'Αλαμπέρ (αριστερά) και Ντιντερό (δεξιά) αποτέλεσε σημείο αναφοράς για τον Έλληνα διαφωτιστή Φεραίο
«Ιστορικά», *Ελευθεροτυπία*, Τεύχος 161, 28 Νοεμβρίου 200.

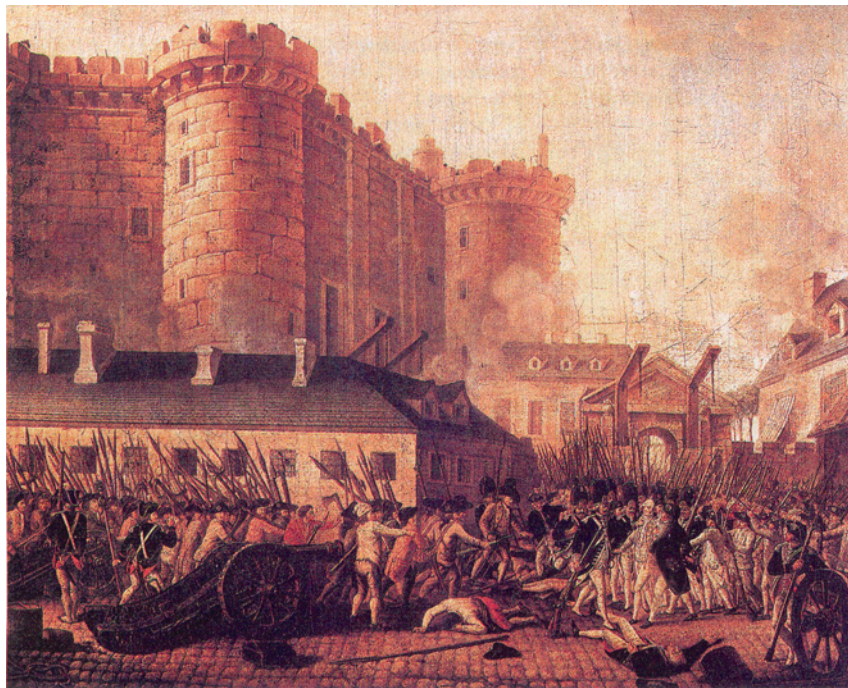
Κατά τον 18^ο αιώνα, την εποχή του Διαφωτισμού, η φιλοσοφία παίζει τον κυρίαρχο ρόλο του σχεδιαστή ή και οραματιστή της μελλοντικής ιδανικής κοινωνίας. Ο άνθρωπος που έχει απορρίψει κάθε υπερφυσικό πρότυπο έχει δύο βασικά εφόδια: τον ορθό λόγο και τον ελεύθερο νου μέσα σ' ένα υλικό σύμπαν, το οποίο διέπουν συγκεκριμένοι νόμοι.

3.2.1: Η Γαλλική Επανάσταση του 1789

Πριν το ξέσπασμα της επανάστασης, η γαλλική κοινωνία ήταν χωρισμένη σε τρεις τάξεις, ή μάλλον σώματα, **την αριστοκρατία, τον κλήρο και την λεγόμενη Τρίτη Τάξη**. Οι πρώτες δύο περιελάμβαναν περίπου το 2% του συνολικού πληθυσμού. Επρόκειτο ουσιαστικά όχι για

κοινωνικά προσδιορισμένες τάξεις αλλά για νομικά προσδιορισμένες προνομιούχες ομάδες, στα χέρια των οποίων βρισκόταν και η πολιτική εξουσία. Στην Τρίτη Τάξη, η οποία βεβαίως σε καμία περίπτωση δεν ήταν ομοιογενής, βρισκόταν το υπόλοιπο 98% του πληθυσμού. Σε αυτόν τον χώρο οι αστοί κατείχαν την μεγαλύτερη οικονομική, κοινωνική και ιδεολογική δύναμη. Αντίθετα, οι αγρότες, που αποτελούσαν το 80% περίπου του πληθυσμού δεν είχαν καμία ουσιαστική ισχύ. Στο τελευταίο σκαλοπάτι της κοινωνικής ιεραρχίας της Τρίτης Τάξης βρισκόταν ο λαός, όπως λεγόταν, όπου συμπεριλαμβάνονταν οι έχοντες κάποιο πενιχρό εισόδημα (υπάλληλοι, υπηρέτες, εργάτες κλπ).

Στις 14 Ιουλίου 1789, οι παρισινές μάζες, ήδη πεινασμένες, καχύποπτες και μαχητικές, ξεσηκώθηκαν. Η κινητοποίησή τους οδήγησε στην άλωση της Βαστίλης, μίας κρατικής φυλακής που συμβόλιζε τη βασιλική εξουσία. Η στρατηγική σημασία αυτής της κίνησης υπήρξε μηδαμινή, αλλά η συμβολική της σημασία τεράστια. Γι αυτό επιλέχθηκε στα τέλη του 19^{ου} αιώνα από τους Γάλλους να τιμάται ως εθνική εορτή. Η πτώση της Βαστίλης έγινε η αφορμή για να εξαπλωθεί η επανάσταση στις επαρχιακές πόλεις και στην ύπαιθρο.

Η πτώση της Βαστίλης στις 14 Ιουλίου 1789.

«Ιστορικά- Οι πρωτοπόροι», *Ελευθεροτυπία*, Τεύχος 18, 26 Ιανουαρίου 2006

Ως το τέλος εκείνου του καλοκαιριού, η Επανάσταση είχε ήδη αποκτήσει το επίσημο μανιφέστο της. Συγκεκριμένα, στις 26 Αυγούστου του 1789, υπογράφηκε η Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη. Το κείμενο αυτό ήταν το μανιφέστο κατά της ιεραρχικής κοινωνίας των προνομίων των ευγενών. Το σύνθημα της νέας κοινωνικής δομής ήταν: *ελευθερία, ισότητα, αδελφοσύνη*. Στις 21 Ιανουαρίου του 1793 εκτελείται στη λαιμητόμο ο Λουδοβίκος Ιστ' μαζί με την οικογένειά του. Με την επικράτηση των Ιακωβίνων και του Ροβεσπιέρου ξεκινά η περίοδος της τρομοκρατίας. Μέσα σε 14 μήνες έγιναν 17.000 επίσημες εκτελέσεις.

Οφείλουμε να σημειώσουμε την πολυπλοκότητα του φαινομένου που ονομάζεται Γαλλική

Επανάσταση. Τελικά, όμως είναι αποδεκτό το γεγονός ότι η πολιτική ηγεσία της Γαλλικής Επανάστασης, αυτή η πολιτική επαναστατική τάξη, είχε μία κοινή πολιτική κουλτούρα. Υπήρξε κοινή, ανεξάρτητα από τις μεταμορφώσεις που προέκυψαν εξαιτίας των κοινωνικών και ιδεολογικών συγκρούσεων, ανεξάρτητα δηλαδή από την πολιτική πράξη και την επαναστατική πρακτική, οι οποίες μερικές φορές κατέληξαν στην αλληλοεξόντωση των επαναστατών. Οι πολιτικοί ηγέτες που αναδείχθηκαν με την επανάσταση είχαν ένα ενιαίο, αν και όχι απολύτως ξεκαθαρισμένο, σύνολο κοινών ευαισθησιών, προοπτικών, σχεδίων – εν τέλει κάποιων κοινών ιδεών, μίας κοινής κουλτούρας. Η πηγή αυτής της κουλτούρας δεν είναι άλλη από τον Διαφωτισμό.

Η αστική τάξη του 1789 εγγυήθηκε στον λόγο την ελευθερία της έρευνας και στον παραγωγό την ελεύθερη επιχείρηση, ενώ παραλλήλως αποπειράθηκε να εξορθολογίσει την πολιτική και κοινωνική οργάνωση πέρα από τα σύνορα της Γαλλίας. Έτσι η Γαλλική Επανάσταση αποτέλεσε σταθμό στα πεπρωμένα του δυτικού κόσμου.

3.2.2: Η επίδραση της Γαλλικής Επανάστασης σε ολόκληρη την Ευρώπη, αλλά και τον κόσμο.

Αν η οικονομία του κόσμου, τον 19^ο αιώνα, διαμορφώθηκε κυρίως από την βρετανική Βιομηχανική Επανάσταση (βλ. Ενότητα 6), η πολιτική και ιδεολογία διαμορφώθηκαν κυρίως από την επίδραση της Γαλλικής Επανάστασης. Η Γαλλία έδωσε το έναυσμα για τις επαναστάσεις της ευρωπαϊκής ηπείρου (και αργότερα σε άλλες ηπείρους) και τις εξόπλισε με ιδέες και επιχειρήματα.

Αλλά και ο 20^{ος} αιώνας στην ιστορία της ευρωπαϊκής πολιτικής σκέψης φαίνεται ότι χαρακτηρίζεται από τον σκληρό ανταγωνισμό των ιδεολογιών που αποτελούσαν τους θανάσιμους κληρονόμους των αξιών της Γαλλικής Επανάστασης.

Ποιο είναι, λοιπόν, το κυριότερο εκείνο στοιχείο, που προβάλλει μέσα από τον Διαφωτισμό και διατυπώθηκε ως αίτημα μέσα από τη Γαλλική Επανάσταση; Αυτό με μία λέξη χωρίς αμφιβολία είναι η *ελευθερία*: η ανάταση προς κάθε είδους ελευθερία.

Πρέπει να θυμόμαστε ότι η Γαλλική Επανάσταση δεν ήταν ένα μεμονωμένο φαινόμενο:

- Πρώτον, πραγματοποιήθηκε στην τότε ισχυρότερη και μεγαλύτερη πληθυσμιακά χώρα της Ευρώπης (με εξαίρεση τη Ρωσία).
- Δεύτερον, ήταν η μόνη από τις προηγούμενες ή και επόμενες επαναστάσεις που είχε χαρακτήρα *μαζικής κοινωνικής* επανάστασης και ήταν απείρως πιο ριζοσπαστική από κάθε άλλη αναταραχή.
- Τρίτο και σημαντικότερο, η γαλλική ήταν η μόνη από τις σύγχρονες της επαναστάσεις που είχε *οικουμενικό* χαρακτήρα.

Η Γαλλική Επανάσταση αποτελεί ορόσημο, όχι μόνο για τη Γαλλία αλλά για όλες τις χώρες. Η απήχησή των ιδεών της προκάλεσε τις εξεγέρσεις όχι μόνο στην Ευρώπη αλλά και έξω απ' αυτήν (π.χ. οι εξεγέρσεις που οδήγησαν στην απελευθέρωση της Λατινικής Αμερικής μετά το 1808). Στο ίδιο πλαίσιο πρέπει να εντάξουμε και την ελληνική περίπτωση.

3.3: Η ελληνική περίπτωση.

Δεδομένων των συνθηκών στην ξηρά το 18^ο αιώνα, οι θαλάσσιες μεταφορές ήταν όχι μόνο ευκολότερες, φτηνότερες αλλά και συχνά ταχύτερες. Το να έχει κανείς λοιπόν πρόσβαση σε λιμάνι σήμαινε πρόσβαση στον κόσμο. Τον 18^ο αιώνα, αυτό σήμαινε επίσης πρόσβαση στις ιδέες του Διαφωτισμού.

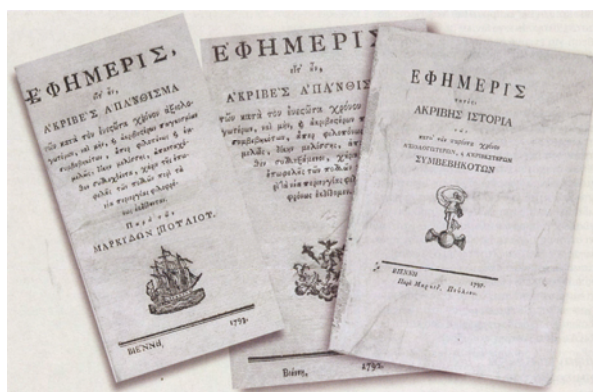
Έτσι, όταν το εμπόριο που διεξήγαν οι Έλληνες άνθισε, χάρη στη συνθήκη του Κιουτσούκ-Καϊναρτζή το 1774, που επέτρεπε σε ελληνικά καράβια να πλέουν με ρωσική σημαία, ήταν θέμα χρόνου να φτάσει η επίδραση του Διαφωτισμού και στον χώρο όπου ζούσαν και δρούσαν οι Έλληνες (Παραδουνάβιες Ηγεμονίες, Βενετία, Βιέννη, Παρίσι) αλλά και στον ίδιο τον ελληνικό χώρο (Θεσσαλία, Ιωάννινα). Δημιουργήθηκε, λοιπόν, αυτό το είδος λόγιου εμπόρου ή εμπορευόμενου λόγιου. Οι λόγιοι αυτοί υπήρξαν οι κατ' εξοχήν μεταφορείς ιδεών.

Κάπως έτσι δημιουργήθηκε ένα παρακλάδι του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού, ο Νεοελληνικός Διαφωτισμός με τις δικές του ιδιαιτερότητες φυσικά. Οι ιδέες ήρθαν από τον ευρωπαϊκό χώρο έτοιμες, και οδήγησαν στη διαμόρφωση συνειδησιακών και πνευματικών φαινομένων που είχαν σχέση με την προαγωγή του ελληνισμού και που φυσική τους κατάληξη ήταν η Ελληνική Επανάσταση. Στους κόλπους, λοιπόν, αυτής της κοσμοπολίτικης διασποράς ρίζωσαν οι ιδέες του Διαφωτισμού και της Γαλλικής Επανάστασης.

Για να δούμε πως οι ιδέες της Γαλλικής Επανάστασης «μεταφράστηκαν» και προσαρμόστηκαν στην ελληνική περίπτωση, θα εξετάσουμε πρώτα τα κείμενα του Ρήγα και κατόπιν τα επαναστατικά συντάγματα του 1822, του 1823, και του 1827.

3.3.1: Ο Ρήγας Φεραίος (περ. 1757-1798)

Το 1790 το τυπογραφείο των Μαρκιδών-Πουλιών ίδρυσε στην Βιέννη την πρώτη ελληνική εφημερίδα, με τον τίτλο *Εφημερίς*, η οποία προσέφερε στους αναγνώστες ένα κράμα γαλλικών επαναστατικών και ελληνικών πατριωτικών ιδεών. Η εφημερίδα αυτή προέβαλε ιδιαίτερα τις ιδέες του Ρήγα Φεραίου.

«Εφημερίς». Διαδοχικοί τίτλοι της εφημερίδας της Βιέννης των αδελφών Μαρκιδών – Πούλιου, *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού (1770 – 2000)*, 2^{ος} τόμ

Τις πολιτικές του ιδέες, ο Ρήγας τις διατύπωσε με σαφήνεια στο επαναστατικό μανιφέστο, που τυπώθηκε στο ίδιο τυπογραφείο της Βιέννης το 1797, για να διανεμηθεί όχι μόνο στους Έλληνες αλλά και σε όλους τους Βαλκάνιους, προκειμένου να ξεσηκωθούν εναντίον του Οθωμανικού δεσποτισμού. Το μανιφέστο περιείχε μία διακήρυξη ανεξαρτησίας, μία διακήρυξη των δικαιωμάτων των ανθρώπων, ένα Σύνταγμα της νέας 'Ελληνικής Δημοκρατίας' και έκλεινε με ένα στρατιωτικό εμβατήριο, τον Θούριο, ο οποίος απευθυνόταν σε όλους τους υπηκόους του Σουλτάνου, συμπεριλαμβανομένων και των Τούρκων. Το επαναστατικό αυτό μανιφέστο αντιπροσώπευε το σύνολο των πολιτικών ιδεών του Ρήγα και έθετε σε εφαρμογή το όραμά του για τη μετατροπή των υπηκόων του δεσποτισμού σε πολίτες μίας ελεύθερης δημοκρατίας βασισμένης στο μοντέλο της επαναστατικής Γαλλίας. Το Σύνταγμα θα αποτελούσε τον καταστατικό χάρτη της ελευθερωμένης πολιτείας. Σημαντικό μέρος της δουλειάς του Ρήγα είναι οι χάρτες του. Ο ιστορικός και πολιτικός άτλας του ελληνικού κόσμου – ένα εντυπωσιακό δείγμα ιστορικής χαρτογραφίας – θεωρείται ότι χρησιμεύει ως βάση της πολιτείας, που είχε οραματιστεί.

Ρήγας Βελεστινλής, χαλκογραφία από βιβλίο του πρίγκιπα Γεωργίου Καντακουζηνού,
Ιστορία του Νέου Ελληνισμού (1770 – 2000), 2^{ος} τόμος

Το όραμά του περιελάμβανε μία ριζική συνταγματική ανακατασκευή ενός μεγάλου γεωγραφικού χώρου, με την ανατροπή της Οθωμανικής εξουσίας και την εγκαθίδρυση θεσμών διακυβέρνησης, εκπροσώπησης και συμμετοχής στο πρότυπο της Γαλλικής Δημοκρατίας του 1793. Η πολιτική σκέψη του Ρήγα δείχνει την μετάβαση από τον κοσμοπολιτισμό του Διαφωτισμού, του οποίου οι ιδέες αποτελούν χαρακτηριστικό παράδειγμα, στον εθνικισμό των Βαλκανίων.

Χάρτης της Ελλάδος του Ρήγα Βελεστινλή, «*Τα Επαναστατικά*»

3.3.2: Ελληνικά Συντάγματα.

Πολύ γρήγορα αφού ξέσπασε η επανάσταση του 1821, οι επαναστατημένοι έλληνες συγκροτούν τοπικά πολιτικά όργανα. Αυτό συμβαίνει γιατί προσπαθούν από τη μία μεριά να αναπληρώσουν το κενό που έχει αφήσει η έλλειψη οθωμανικής εξουσίας και από την άλλη να αποκτήσουν τη στοιχειώδη έστω κρατική υπόσταση. Αυτό ειδικά θα συνέβαλε ουσιαστικά στην προσπάθεια για αναγνώριση του αγώνα τους από τις Μεγάλες Δυνάμεις. Από τα καταστατικά των οργάνων αυτών διαπιστώνεται πόσο σημαντικός είναι ο ρόλος του Διαφωτισμού. Ωστόσο, οι ανάγκες του Αγώνα υπέδειξαν αμέσως την ανάγκη δημιουργίας κεντρικής διοίκησης. Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο οργανώθηκαν οι τρεις Εθνοσυνελεύσεις κατά τη διάρκεια της Επανάστασης. Κάθε μία εξέδωσε από ένα σύνταγμα:

- Εθνοσυνέλευση στην Επιδαύρο, (*το Προσωρινόν πολίτευμα της Επιδαύρου*, Ιανουάριος 1822). Η πρώτη Εθνοσυνέλευση διατύπωσε την πολιτική της βούληση να υπάγονται οι τοπικοί οργανισμοί σε κεντρική διοίκηση. Το σύνταγμα αυτό ήταν αντιγραφή του γαλλικού επαναστατικού συντάγματος του 1795. Η μοναδική καινοτομία ήταν η τοποθέτηση τεσσάρων καπεταναίων ως στρατιωτικών συμβούλων της Γερουσίας. Αν και έδινε αυτοτέλεια στη δικαστική εξουσία, συνδύαζε την εκτελεστική και τη νομοθετική εξουσία. Εκείνο που πέτυχε αυτό το σύνταγμα, εκτός από τον σκόπιμο εντυπωσιασμό της Ευρώπης, ήταν να βάλει σε κάποια τάξη την αναρχία που επικρατούσε.
- Εθνοσυνέλευση στο Άστρος (*Νόμος της Επιδαύρου*, Μάρτιος 1823). Ένα χρόνο μετά την Εθνοσυνέλευση στην Επίδαυρο, συγκλήθηκε δεύτερη στο Άστρος, η οποία διαχώριζε τις τρεις εξουσίες και διαπίστωσε την επείγουσα πια ανάγκη δανείου για την επιβί-

ωση της επανάστασης. Ωστόσο, η Εθνοσυνέλευση αυτή αποφάσισε να φυλαχθούν «αμετάτρεπτες και αμετακίνητες» οι αρχές του Συντάγματος της Επιδαύρου. Πρόκειται, δηλαδή, για αναθεώρηση του πρώτου συντάγματος.

- Εθνοσυνέλευση στην Τροιζήνα (*Σύνταγμα της Τροιζήνας*, Μάιος 1827). Τα κεντρικά θεσμικά όργανα ξαναβρήκαν την ισχύ του τουλάχιστον με την έννοια ότι δεν αντιμετώπιζαν πια τις ανταγωνιστικές ενδιάμεσες αρχές στις επαρχίες – αλλά κυρίως μόνο την απείθεια των τοπικών παραγόντων. Τον Απρίλιο του 1826, τέσσερις μέρες μετά την πτώση του Μεσολογγίου συνήλθε στην Πιάδα, κοντά στην Επίδαυρο, η τρίτη Εθνοσυνέλευση. Στην εθνοσυνέλευση αυτή ορίστηκε ο Ιωάννης Καποδίστριας πρώτος Κυβερνήτης της Ελλάδας. Ενώ είχε αποφασιστεί να συγκεντρωθούν όλες οι εκτελεστικές λειτουργίες σ' ένα πρόσωπο, το σύνταγμα γράφτηκε προκειμένου να περιοριστούν οι εξουσίες του. Στο νέο σύνταγμα μάλιστα είχε προσαρτηθεί ένας καταστατικός χάρτης δικαιωμάτων.

Σύνοψη:

Το κίνημα του Διαφωτισμού άνοιξε ένα νέο δρόμο ερμηνείας και ανάλυσης του κόσμου και των κοινωνιών: το δρόμο της Λογικής. Το κίνημα αυτό οδήγησε στην Γαλλική Επανάσταση, οι αρχές της οποίας δεν άφησαν τίποτα ανεπηρέαστο. Η περίπτωση του ελληνικού αγώνα για ανεξαρτησία αποτελεί ένα μόνο παράδειγμα για τις διαστάσεις της επίδρασης. Τα σύγχρονα κράτη και κοινωνίες δεν θα ήταν όπως της ξέρουμε χωρίς το Διαφωτισμό και τη Γαλλική Επανάσταση, οι αρχές των οποίων αποτελούν ακόμη σημεία αναφοράς.

1. Απόσπασμα από άρθρο του Μ. Σταθόπουλου στο *Βήμα της Κυριακής*

Προδοσία των αρχών της Γαλλικής Επανάστασης

Σκοπός του νόμου είναι να καθορίζει το δέον (τι πρέπει ή τι επιτρέπεται να γίνεται και τι πρέπει να μη γίνεται) και όχι να καταγράφει ποιο είναι το ον. Τούτο φυσικά ισχύει και για τα ιστορικά γεγονότα. Αυτά ή είναι αληθή ή δεν είναι. Ο νόμος δεν μπορεί να τα αλλοιώνει. Η διαπίστωση της ιστορικής αλήθειας είναι έργο της επιστημονικής έρευνας, όχι του νομοθέτη.

Νόμος που θέλει ο ίδιος να καθορίσει την ιστορική αλήθεια ή είναι περιττός (αν όσα λέει ανταποκρίνονται πράγματι στην αλήθεια, αφού η αλήθεια υπάρχει και χωρίς τον νόμο) ή διαστρεβλώνει την πραγματικότητα (αν η ιστορική αλήθεια είναι διαφορετική).

Συχνά βεβαίως υπάρχουν διαφορετικές απόψεις ως προς το ποια είναι η ιστορική πραγματικότητα. Ο καθένας είναι ελεύθερος να έχει τη δική του άποψη για αυτήν και να προσκομίζει τις δικές του αποδείξεις και τα δικά του επιχειρήματα. Καλύπτεται για αυτό από την ελευθερία της έκφρασης, την ελευθερία της διάδοσης του λόγου και την ελευθερία της έρευνας, ελευθερίες που αποτελούν θεμελιώδη δικαιώματα του ανθρώπου, κατοχυρωμένα στα εθνικά συντάγματα και σε διεθνείς συνθήκες. Αν προϋπόθεση για την άσκηση της ελευθερίας του λόγου ήταν η ορθότητα των λεγομένων, τότε στην ουσία δεν θα υπήρχε ελευθερία του λόγου. Σε αυτόν που κάνει λάθος (π.χ. υποστηρίζει ιστορικές ανακρίβειες, ενδεχομένως για λόγους οποιονδήποτε σκοπιμοτήτων) θα απαντήσει η ίδια η Ιστορία, όπως καταγράφεται από τους αμερόληπτους μελετητές. Τις θέσεις του θα αποδυναμώσουν τα ισχυρότερα αντίθετα επιχειρήματα και τα ιστορικά τεκμήρια, έτσι ώστε να μείνει έκθετος με τους ψευδείς ισχυρισμούς του. Πρέπει όμως να παραμένει ελεύθερος να υποστηρίζει και να διαδίδει τις όποιες θέσεις του. «Τιμωρία» του θα είναι μόνο η επικράτηση της ιστορικής αλήθειας και η παραπομπή των ανακριβειών του στα «ανέκδοτα» της Ιστορίας. Η τεκμηρίωση και διάδοση της ιστορικής αλήθειας είναι η μόνη θεμιτή απάντηση σε αυτούς που τη διαστρέφουν.

Η ποινικοποίηση της έκθεσης και διάδοσης ιστορικών ανακριβειών σημαίνει απαγόρευση άσκησης των παραπάνω ελευθεριών. Αποτελεί εξαιρετικά ανελεύθερο μέτρο που θίγει θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα. Είναι λυπηρό ότι τέτοιο μέτρο πήρε δύο φορές η Γαλλία, την πρώτη φορά ποινικοποιώντας τη γνώμη ότι δεν υπήρξε το Ολοκαύτωμα των εβραίων και τη δεύτερη, πρόσφατη (καίτοι, πάντως, από ό,τι λέγεται, η θέσπιση του σχετικού νόμου δεν έχει ακόμη οριστικοποιηθεί), ποινικοποιώντας την άρνηση της γενοκτονίας των Αρμενίων. Απορεί κανείς που τέτοια ολοκληρωτικά μέτρα λαμβάνονται στη Γαλλία, τη χώρα που έχει προσφέρει τόσο πολλά στον πολιτισμό και μάλιστα και στην αναγνώριση και στην καθιέρωση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, στη χώρα του Βολταίρου που είχε πει: «Διαφωνώ με αυτό

που λες, αλλά θα αγωνίζομαι για να μπορείς ελεύθερος να το λες» (μια ρήση που σήμερα, σε εποχή καθιέρωσης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, είναι πια αυτονόητη). Τα μέτρα αυτά της Γαλλίας ηχούν ως προδοσία του πνεύματος και των αρχών της Γαλλικής Επανάστασης. Μήπως οι Γάλλοι αρχίζουν να μετανιώνουν για τις ιστορικές διακηρύξεις της μεγάλης επανάστασής τους;

Ασφαλώς η αφετηρία των Γάλλων στα δύο παραπάνω θέματα (αλλά μόνο η αφετηρία) είναι σωστή. Γιατί και οι δύο γενοκτονίες, των εβραίων και των αρμενίων, έγιναν. Η Ιστορία τις έχει τεκμηριωμένα καταγράψει. Αυτό που ίσως δικαιολογεί αμφισβητήσεις και παραπέρα ιστορική έρευνα είναι οι ακριβείς συνθήκες, η έκταση των καταστροφών, ο αριθμός των θυμάτων κτλ. Αλλο όμως το αν - που είναι αναμφισβήτητο - και άλλο το πώς και πόσο. Η άρνηση του αν δεν μπορεί να πείσει. Η μόνη σωστή «πολιτική συμπαράσταση» στην ιστορική αλήθεια είναι όχι βέβαια η φυλάκιση των αρνητών της, αλλά η ηθική και στο μέτρο του εφικτού πρακτική υποστήριξη και η δικαίωση των θυμάτων της γενοκτονίας, δηλαδή εκείνων που απέμειναν και η αποδοκιμασία των θυτών, όχι όμως και των σημερινών απογόνων τους που δεν ευθύνονται για τα εγκλήματα των προγόνων τους.

Απλες ερωτήσεις

1. Γιατί το κίνημα του Διαφωτισμού, μπορούμε να το χαρακτηρίσουμε και Γαλλικό αλλά και Ευρωπαϊκό.
2. Ποιο ήταν το βασικό αίτημα της Γαλλικής Επανάστασης; Πιστεύετε ότι είναι ακόμη επίκαιρο;
3. Ποια ήταν τα βασικά κείμενα που έγραψε ο Ρήγας;
4. Τι ξέρουμε για τα τρία ελληνικά επαναστατικά συντάγματα;

Ερωτήσεις τύπου Σωστό ή Λάθος

1. Η ανάδειξη του Ορθού Λόγου σε μοναδικό εργαλείο ερμηνείας και ανάλυσης των κοινωνιών είναι η ουσία του κινήματος του Διαφωτισμού.
2. Τον 18^ο αιώνα η πολιτική εξουσία βρίσκεται στα χέρια της Τρίτης Τάξης.
3. Η Γαλλική επανάσταση ήταν η μόνη από τις σύγχρονες της επαναστάσεις που είχε οικονομικό χαρακτήρα.
4. Ο Ρήγας Βελεστινλής έγραψε το Θούριο
5. Σύμφωνα με το Σύνταγμα της Επιδαύρου του 1823 ο Ιωάννης Καποδίστριας εκλέχτηκε ο πρώτος Κυβερνήτης της Ελλάδος.

Δραστηριότητα:

1. Να σχολιάσετε τον ορισμό του Καντ για το Διαφωτισμό.
2. Να σχολιάσετε το παράθεμα:

«Η αστική τάξη του 1789 εγγυήθηκε στον λόγο την ελευθερία της έρευνας και στον παραγωγό την ελεύθερη επιχείρηση, ενώ παραλλήλως αποπειράθηκε να εξορθολογίσει την πολιτική και κοινωνική οργάνωση. Έτσι η Γαλλική Επανάσταση αποτέλεσε σταθμό στα πεπρωμένα του δυτικού κόσμου.» (Λεφέβρ, σελ. 13). Η Γαλλική Επανάσταση αποτελεί ορόσημο, όχι μόνο για τη Γαλλία αλλά για όλες τις χώρες.

Ασκήσεις από τα παραρτήματα:

1. Αναζητήστε τα κείμενα της Διακήρυξης του 1948 και κείμενο του 1789. Βρείτε ομοιότητες και διαφορές.
2. «Απαντήστε» με μια δική σας επιστολή προς την εφημερίδα εκθέτοντας τις απόψεις σας με αφορμή το άρθρο από το Βήμα της Κυριακής (5.11.2006). «Η προδοσία των αρχών της Γαλλικής Επανάστασης»

Κοσμοπολιτισμός: Είναι η πεποίθηση ότι ο άνθρωπος πρέπει να απελευθερωθεί από τις εθνικές προκαταλήψεις, να γνωρίσει πολλές χώρες και να οικειοποιηθεί πολλές κουλτούρες.

Λαιμητόμος: Πρόκειται για μία μηχανή, με την οποία οι καταδικασμένοι εκτελούνταν με αποκεφαλισμό. Αποτελείται από ένα κάθετο ξύλινο πλαίσιο, στο οποίο είναι στερεωμένο μία λεπίδα, η οποία πέφτει από ορισμένο ύψος πάνω στο λαιμό του καταδικασμένου.

Ορθολογισμός: Είναι η πεποίθηση ότι η λογική πρέπει να είναι η βασική πηγή της γνώσης και της αλήθειας.

Παραδουνάβιες Ηγεμονίες: Πρόκειται για περιοχές γύρω από τον Δούναβη μέσα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία (εκεί που βρίσκεται η σημερινή Ρουμανία). Από τις αρχές του 18^{ου} αιώνα, οι ηγεμόνες ήταν ελληνικής καταγωγής.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βουρνάς, Τάσος (επιμ.), *Γαλλική Επανάσταση και Ελλάδα. Ιδεολογικές απηχήσεις του γαλλικού 1789 στον ελληνικό και το βαλκανικό χώρο*. Εκδ. Αφων Τολίδη, Αθήνα 1989.

Η Γαλλική Επανάσταση και η Ευρώπη, Πρακτικά Διεθνούς Συμποσίου (Αθήνα 23-27 Οκτωβρίου 1989), Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Αθήνα 1994.

Καντ, Ιμμάνουελ, *Τι είναι διαφωτισμός*, Κριτική, 1989.

Κρεμμυδάς, Βασίλης. *Νεότερη ιστορία. Ελληνική και ευρωπαϊκή*. Εκδ. Τυπωθήτω, Αθήνα 2001.

Lefevre, Georges, *Η Γαλλική Επανάσταση*, (μτφρ. Σπ. Μαρκέτος), εκδ. ΜΙΕΤ, Αθήνα 2003.

Hobsbawm, E.J. *Η εποχή των επαναστάσεων, 1789-1848*, (μτφρ. Μ. Οικονομοπούλου) Εκδ. ΜΙΕΤ, Αθήνα 2000.

Φυρέ, Φρ. – Ντ. Ρισέ. *Η Γαλλική Επανάσταση*, εκδ. Βιβλιοπωλείον της 'Εστίας', Αθήνα 1997.

Η συγκρότηση των εθνικών κρατών στην Ευρώπη

Σκοπός:

Σκοπός της ενότητας αυτής είναι να περιγράψουμε τον τρόπο, με τον οποίο συγκροτήθηκαν τα εθνικά κράτη στην Ευρώπη κατά τον 19^ο αιώνα. Θα παρουσιάσουμε τα δύο χαρακτηριστικότερα παραδείγματα συγκρότησης τέτοιων κρατών στην ευρωπαϊκή ιστορία: τη Γερμανία και την Ιταλία. Θα προσπαθήσουμε να δείξουμε ότι οι ευρωπαϊκοί λαοί μετατράπηκαν σε ευρωπαϊκά έθνη μέσα από συγκεκριμένες διαδικασίες. Και τελικά πως αυτές οι διαδικασίες κατάργησαν ουσιαστικά παλαιότερες μορφές κρατών. Τέλος, θα εντάξουμε την ελληνική περίπτωση μέσα στο ευρωπαϊκό πλαίσιο.

Προσδοκώμενα αποτελέσματα:

Μετά την ανάγνωση αυτής της διδακτικής ενότητας θα είμαστε σε θέση:

- Να ξέρουμε πότε δημιουργήθηκαν τα εθνικά κράτη
- Να αντιληφθούμε τις διαδικασίες μέσα από τις οποίες αναδείχθηκαν τα εθνικά κράτη
- Να καταλάβουμε τις διαφορές ανάμεσα στα εθνικά κράτη και σε παλαιότερες κρατικές οντότητες (πχ. αυτοκρατορίες)
- Να μάθουμε να χρησιμοποιούμε ιστορικούς χάρτες.

Έννοιες κλειδιά:

- Εθνικισμός
- έθνος-κράτος
- Λαός, έθνος

Εισαγωγικές παρατηρήσεις:

Τι είναι το έθνος;

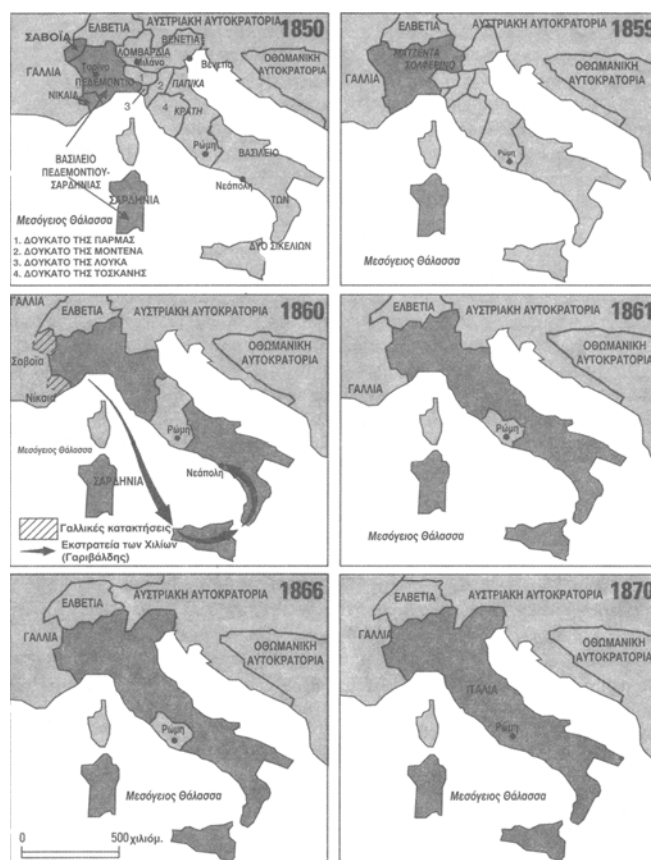
Είναι κοινώς αποδεκτό ότι το φαινόμενο *εθνικισμός* χρονολογείται από τη Γαλλική Επανάσταση. Οι Γάλλοι επαναστάτες εξίσωσαν, άμεσα και αμετάκλητα, τις έννοιες έθνος, κράτος, έδαφος και γλώσσα. Η ταύτιση της έννοιας του «λαού» με το «έθνος» είναι μία επαναστατική σύλληψη. Το *έθνος* δεν ενσωμάτωσε μόνο τη λαϊκή κυριαρχία, αλλά ταυτίστηκε με την ενότητα του γαλλικού κράτους και εδάφους: **«Η Γαλλία είναι μία και αδιαίρετη»**.

Ο Μπ. Άντερσον έχει δώσει ένα – διάσημο πια – ορισμό του έθνους: **το έθνος αποτελεί μία φαντασιακή κοινότητα**. Ο Άντερσον πιστεύει ότι το έθνος αποτελεί μία κοινότητα σε φαντασια-

κό επίπεδο επειδή κανένα μέλος της ακόμη και του μικρότερου έθνους, δεν θα γνωρίσει ποτέ τα περισσότερα από τα υπόλοιπα μέλη, δεν θα συναντήσει ούτε και θα ακούσει γι αυτά, όμως ο καθένας έχει την αίσθηση του συνανήκειν. Το έθνος, μάλιστα, συλλαμβάνεται με τη φαντασία ως *κοινότητα*, επειδή ανεξάρτητα από την ουσιαστική ανισότητα και εκμετάλλευση που κυριαρχεί σε κάθε κοινότητα, το έθνος νοείται πάντα ως μία βαθιά οριζόντια συντροφική σχέση.

Μολονότι, είναι γεγονός ότι το έθνος ως έννοια είναι ιστορικά καινούργιο φαινόμενο, τα έθνη ως κοινότητες ισχυρίζονται ότι έχουν ένα αζέχαστο παρελθόν και ένα ατελείωτο μέλλον. Η απόπειρα κατασκευής ενός σύγχρονου έθνους-κράτους κατά τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα πέρασε μέσα από συγκεκριμένες λίγο έως πολύ διαδικασίες: ομογενοποίηση της γλώσσας, εγκαθίδρυση ενός ενιαίου εκπαιδευτικού συστήματος και επιλογή – ή και δημιουργία εκ του μηδενός – εθνικών μύθων και σύμβολων.

4.1: Η Ιταλία

Οι φάσεις της ιταλικής ενοποίησης.

Serge Berstein & Pierre Milza, Ιστορία της Ευρώπης

«Η Ευρωπαϊκή συμφωνία και η Ευρώπη των Εθνών, 1815 - 1919»

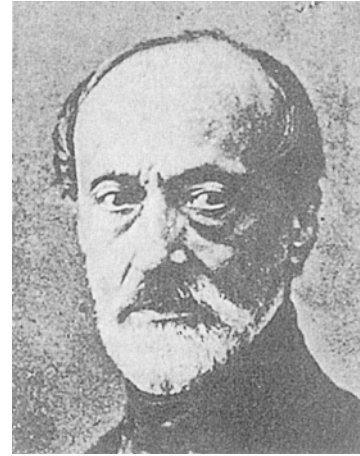
Η δημιουργία το 1852 της Β' Γαλλικής Αυτοκρατορίας από το Λουδοβίκο-Ναπολέοντα Βοναπάρτη και άνοδος του στον θρόνο ως Ναπολέον Γ', εγκαινιάζει την εφαρμογή της αρχής των εθνικοτήτων σε ευρωπαϊκή κλίμακα. Από εδώ και πέρα η προώθηση της αρχής αυτής είναι δεδομένη. Ο Ναπολέον Γ' ουσιαστικά επιζήτησε την καταστροφή του ευρωπαϊκού status quo που προέκυψε από το συνέδριο της Βιέννης και ενθάρρυνε την ίδρυση μίας Ευρώπης των εθνών, της οποίας επιθυμούσε να γίνει ο διαιτητής.

Στο συνέδριο των Παρισίων (Φεβρουάριος-Απρίλιος 1856) ετέθη επισήμως στην Ευρώπη, για πρώτη φορά, το ζήτημα των εθνών. Εκεί, ο αυτοκράτορας των Γάλλων δήλωσε, με την ευκαιρία της γέννησης του γιου του: **«Θα τον αναθρέψω με την ιδέα ότι τα έθνη δεν πρέπει να είναι εγωιστικά και ότι η ειρήνη στην Ευρώπη εξαρτάται από την ευημερία καθενός απ' αυτά».**

Εκθέτοντας στους ευρωπαίους εκπροσώπους το ιταλικό ζήτημα (την υποτέλεια στην αυτοκρατορία των Αψβούργων των ιταλικών εδαφών), ο κόμης Καμίλο Καβούρ – πρωθυπουργός του Πεδεμοντίου – αποδεικνύει ότι το συγκεκριμένο συνέδριο είναι το πρώτο βήμα προς την κατάργηση των συνθηκών του 1815.

Γύρω από την εφημερίδα *Il Risorgimento* (Η Παλιγγενεσία) που είχε ιδρύσει ο Καβούρ στο Τουρίνο το 1847, είχε συγκεντρωθεί μία μικρή ομάδα φιλελεύθερης έμπνευσης. Η ομάδα

αυτή ανταποκρινόταν στις επιθυμίες της βιομηχανικής και εμπορικής τάξης του βορρά και έβλεπε σε μία Ιταλία ενωμένη υπό συνταγματική μοναρχία την ικανοποίηση τόσο των πατριωτικών αισθημάτων όσο και των οικονομικών συμφερόντων. Επρόκειτο βεβαίως για μία ομάδα έντονα προσκολλημένη στο πρότυπο που αναδύθηκε μέσα από το Διαφωτισμό και τη Γαλλική Επανάσταση, από την οποία δημιουργήθηκε το κίνημα του *Risorgimento*. Χάρη σ' αυτό στις 14 Μαρτίου 1861 στο Τουρίνο, ανακηρύχθηκε το Βασίλειο της Ιταλίας. Το κίνημα, βεβαίως, υπήρξε πολυφωνικό, αλλά σχηματικά θα μπορούσαμε να πούμε ότι το πλήθος των ιδεών που συμπεριλάμβανε συνέκλινε προς δύο κατευθύνσεις και διαμόρφωσε δύο μεγάλα ιδεολογικά και πολιτικά ρεύματα: τους μετριοπαθείς φιλελεύθερους (όπως ο Καβούρ) και τους δημοκρατικούς (όπως ο Giuseppe Mazzini και ο Menotti Garibaldi).

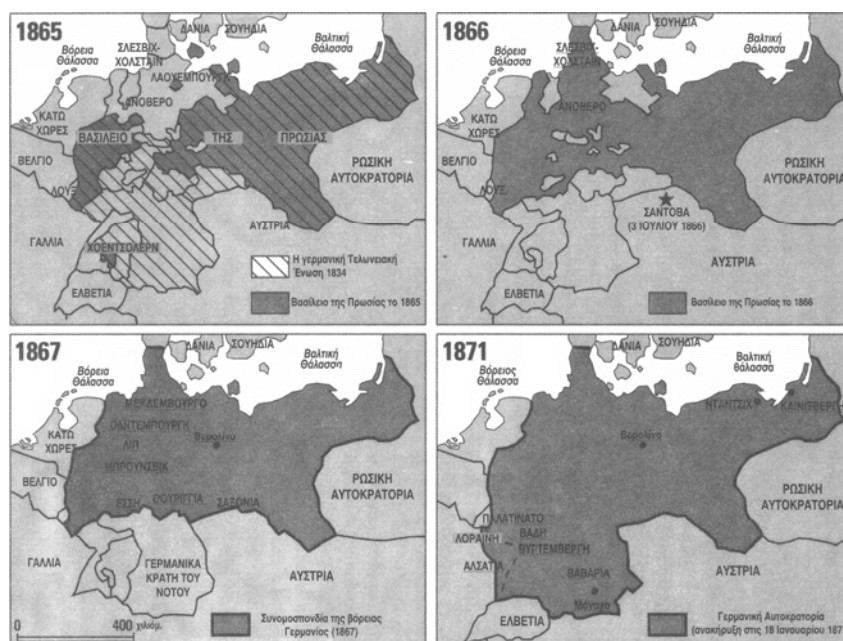
Ματσίνι (1808 – 1872),
Κρεμμυδάς Β', *Νεότερη Ιστορία,
Ελληνική και Ευρωπαϊκή,
Τυπωθήτω, σελ. 251*

Η Ιταλία θα ενοποιηθεί και η Ρώμη θα γίνει πρωτεύουσά της το 1871. «**Φτιάξαμε την Ιταλία τώρα πρέπει να φτιάξουμε Ιταλούς**» είχε πει τότε ο κόμης Καβούρ και κανείς δεν θα μπορούσε να δηλώσει καλύτερα τις αντιθέσεις που χαρακτήριζαν τους συνοίκους που «κοιμήθηκαν» Σικελοί, Φλωρεντινοί, Λομβαρδοί ή Βενετοί και «ξύπνησαν» Ιταλοί.

René Girault, Carré Histoire, *Peuples et nations d'Europe au XIXe siècle*

4.2: Η Γερμανία

Οι φάσεις της γερμανικής ενοποίησης,
Serge Berstein & Pierre Milza, Ιστορία της Ευρώπης
«Η Ευρωπαϊκή συμφωνία και η Ευρώπη των Εθνών, 1815 - 1919»

Την ίδια εποχή που η δημιουργία του βασιλείου της Ιταλίας ανέτρεψε το χάρτη της Ευρώπης, στις γερμανικές χώρες παρατηρούνται ακόμα σημαντικότερες αλλαγές για την ισορροπία της ηπείρου. Παρά το γεγονός ότι οι σοβαρές οικονομικές μεταβολές συνοδεύτηκαν από την ενδυνάμωση της αστικής τάξης, δεν ήταν αυτή η κοινωνική κατηγορία που – όπως στην Ιταλία – θα τεθεί επικεφαλής του κινήματος της ενοποίησης.

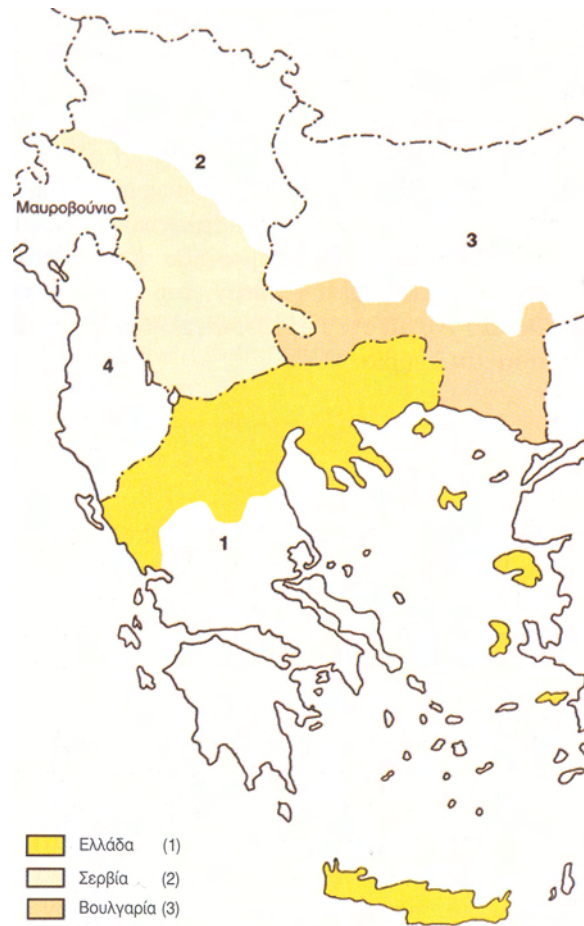
Εδώ η ήττα της φιλελεύθερης αστικής τάξης στις αρχές του αιώνα άφησε τα περιθώρια δράσης στις συντηρητικές δυνάμεις, στις οποίες στηριζόταν η πρωσική δυναστεία. Έτσι, ο Γουλιέλμος Α΄ – ένας αυταρχικός στρατιώτης και φανατικός του μεγαλείου του κράτους – κάλεσε το 1862 στην καγκελαρία τον πρίγκιπα Ότο φον Βίσμαρκ, με τον οποίο είχε ταυτόσημες αντιλήψεις. Η λαϊκή συναίνεση δεν είχε θέση στα σχέδια ενοποίησης του Βίσμαρκ. Η γερμανική ενότητα είναι βεβαίως πολύ σημαντική, αλλά πίστευε ότι αυτή θα έπρεπε να συντελεστεί «**όχι με ομιλίες ούτε με αποφάσεις της πλειοψηφίας, αλλά δια πυρός και σιδήρου**». Η λαϊκή συναίνεση, που ήταν απαραίτητο για την ενοποίηση της Ιταλίας, δεν είχε καμία θέση στην Γερμανία του Βίσμαρκ.

Το εθνικό κίνημα που ένωσε τη Γερμανία στηρίχτηκε πάνω σε μίαν αντίληψη του έθνους η οποία θεμελιώθηκε περισσότερο στη δύναμη παρά στη λαϊκή συναίνεση. Η ενοποίηση της Γερμανίας σηματοδότησε την έλευση στην Ευρώπη ενός απόλυτου και κατακτητικού εθνικισμού που θα εντείνει την αντιπαράθεση των λαών της ηπείρου.

4.3: Ελλάδα

Η περίπτωση της συγκρότησης του ελληνικού εθνικού κράτους οφείλει – παρά τις όποιες σημαντικές διαφορές – να ενταχθεί στο ευρύτερο πλαίσιο συγκρότησης εθνικών κρατών στην Ευρώπη. Είναι, ωστόσο, γεγονός ότι στην Νοτιοανατολική Ευρώπη και συγκεκριμένα στα Βαλκάνια οι διαδικασίες αυτές επηρεάστηκαν από τις αναχρονιστικές κοινωνικοοικονομικές δομές, που επικρατούσαν. Επιπλέον, όταν άρχισε η διαδικασία διαμόρφωσης τέτοιων συνειδήσεων που θα οδηγούσε στο αίτημα για τη συγκρότηση εθνικού κράτους, οι εμπλεκόμενοι πληθυσμοί δεν ζούσαν μόνο στα εδάφη που αργότερα πέρασαν στην κυριαρχία των εθνικών κρατών. Όσον αφορά τους Έλληνες, ζούσαν σε ολόκληρη την Οθωμανική Αυτοκρατορία, στην Αυστροουγγαρία, στη Ρωσία και αλλού, συγκατοικώντας μάλιστα και με άλλες εθνότητες. Έτσι, όταν βαθμιαία διαλύεται η Οθωμανική Αυτοκρατορία, τον χώρο της τον καταλάμβαναν εθνικά κράτη. Αυτή η σταδιακή διάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας μεταξύ άλλων σήμαινε ότι κανένα από τα ιδρυόμενα κράτη δεν ήταν ευχαριστημένο από τα αρχικά σύνορά του. Διεκδικούσε σε κάθε ευκαιρία την περαιτέρω επέκτασή του. Τέτοια είναι και η ελληνική περίπτωση συγκρότησης εθνικού κράτους:

- Με τη συνθήκη του Λονδίνου (22 Ιανουαρίου-3 Φεβρουαρίου του 1830) ιδρύθηκε το ελληνικό κράτος με μοναρχικό πολίτευμα και σύνορα που δεν περιλαμβάνουν την Ακαρνανία και τμήμα της Αιτωλίας, αλλά την Εύβοια, τη Σκύρο και τις Κυκλάδες. Ωστόσο, τα σύνορα αυτά δεν ήταν αρεστά ούτε στους Έλληνες, αλλά ούτε και στους Βρετανούς. Έτσι, το καλοκαίρι του 1832 έγινε διακανονισμός για τα νέα και «οριστικά» σύνορα του ελληνικού κράτους στη γραμμή Αμβρακικού-Παγασητικού κόλπου.
- Το 1864 με την αλλαγή του βασιλιά (εκθρονίστηκε ο Όθων και ανέβηκε ο δανός Γεώργιος Α'), οι Βρετανοί παραχώρησαν τα Επτάνησα στο ελληνικό κράτος.
- Το 1881, μετά από τρία χρόνια διαπραγματεύσεων, στο περιθώριο των εργασιών του Συνεδρίου του Βερολίνου, το ελληνικό κράτος προσάρτησε τη Θεσσαλία και την Άρτα.
- Με τον πόλεμο του 1897, η ήττα της Ελλάδας οδήγησε στην αυτονομία – και όχι στην ένωση, που ήταν ο στόχος – της Κρήτης. Μέχρι τότε, λοιπόν, όποια οι επεκτάσεις της ελληνικής επικράτειας είχαν γίνει μέσω διαπραγματεύσεων. Όμως με τους νικηφόρους Βαλκανικούς πολέμους (1912-3) το ελληνικό κράτος διπλασιάστηκε: την Ήπειρο, το μεγαλύτερο μέρος της Μακεδονίας και τα νησιά του Αιγαίου.
- Το τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου βρήκε την Ελλάδα στο πλευρό των νικητών. Η συνθήκη των Σεβρών το 1920, που υπογράφηκε από την καταρρέουσα εξουσία του Σουλτάνου, προέβλεπε την προσάρτηση της Δυτικής και Ανατολικής Θράκης (εκτός από την ευρύτερη περιοχή των Στενών), των νησιών Ίμβρος και Τένεδος. Επίσης, η Ελλάδα πήρε την κατοχή και διοίκηση της Σμύρνης για πέντε χρόνια, μετά την παρέλευση των οποίων θα γινόταν δημοψήφισμα για το αν θα προσαρτηθεί η περιοχή ή όχι.
- 1948: Με το τέλος του πρώτου παγκοσμίου πολέμου, τα Δωδεκάνησα είχαν περάσει από τα χέρια των Οθωμανών στα χέρια των Ιταλών. Η ήττα των Ιταλών στον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, επέτρεψε στην Ελλάδα να ζητήσει την προσάρτηση των Δωδεκανήσων, την οποία και πέτυχε.

Εδαφικά κέρδη των Βαλκανικών κρατών μετά τη συνθήκη του Βουκουρεστίου, 1913
Κρεμμυδάς Β', Νεότερη Ιστορία, Ελληνική και Ευρωπαϊκή,
Τυπωθήτω, σελ. 261

Σύνοψη:

Τα εθνικά κράτη, όπως τα ξέρουμε σήμερα, είναι αποτέλεσμα διεργασιών, που συνέβησαν κατά τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα και που είχαν ως αφετηρία την Γαλλική Επανάσταση. Και τα τρία παραδείγματα – της Ιταλίας, της Γερμανίας και της Ελλάδας – έδειξαν ότι προκειμένου να συγκροτηθεί ένα εθνικό κράτος υπήρξαν πολεμικές συγκρούσεις, διαπραγματεύσεις, ιδεολογικές ζυμώσεις και, βεβαίως, χρόνος.

**ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΝ ΤΡΟΙΖΗΝΙ Γ' ΕΘΝΙΚΗΝ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΝ**

[...]

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

Περί θρησκείας.

Άρθ. 1. Καθεὶς εἰς τὴν Ελλάδα εἰσαγγέλλεται τὴν θρησκείαν τοῦ ελευθέρως, καὶ διὰ τὴν λατρείαν αὐτῆς ἔχει ἴσην υπεράσπισιν. Ἡ δὲ τῆς Ανατολικῆς Ορθοδόξου Εκκλησίας τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἡ *Θρησκεία τῆς Επικρατείας*.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

Περί τῆς Ἑλληνικῆς Επικρατείας.

2. Ἡ Ἑλληνικὴ Επικράτεια εἶναι μία καὶ ἀδιαίρετος.
3. Σύγκειται ἀπὸ Ἐπαρχίας.
4. Ἐπαρχίαι τῆς Ελλάδος, εἶναι, ὅσαι ἔλαβον καὶ θα λαβώσι τὰ ὅπλα κατὰ τῆς Οθωμανικῆς δυναστείας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

Δημόσιον δίκαιον τῶν Ἑλλήνων.

5. Ἡ Κυριαρχία ἐνυπάρχει εἰς τὸ ἔθνος· πάσα ἐξουσία πηγάζει ἐξ αὐτοῦ, καὶ ὑπάρχει υπὲρ αὐτοῦ.
6. Ἕλληνες εἶναι,
 - α. Ὅσοι αὐτόχθονες τῆς Ἑλληνικῆς Επικρατείας, πιστεύουσιν εἰς Χριστόν.
 - β. Ὅσοι ἀπὸ τοὺς ὑπὸ τὸν Οθωμανικὸν ζυγὸν, πιστεύοντες εἰς Χριστόν, ἦλθαν καὶ θα ἔλθωσιν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Επικράτειαν, διὰ νὰ συναγωνισθῶσιν ἢ νὰ κατοικήσωσιν εἰς αὐτήν.
 - γ. Ὅσοι εἰς ξένας Επικρατείας, εἶναι γεννημένοι ἀπὸ πατέρα Ἕλληνα.
 - δ. Ὅσοι αὐτόχθονες καὶ μὴ, καὶ οἱ τούτων ἀπόγονοι, πολιτογραφηθέντες εἰς ξένας Επικρατείας προ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ παρόντος Συντάγματος, ἔλθωσιν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Επικράτειαν, καὶ ὀρθῶσι τὸν Ἑλληνικὸν ὄρκον.
 - ε. Ὅσοι ξένοι ἔλθωσι καὶ πολιτογραφηθῶσιν.

Απλες ερωτήσεις:

1. Πότε και που τέθηκε για πρώτη φορά στην Ευρώπη το ζήτημα των εθνών;
2. Σε ποιες αρχές ασπαζόταν το κίνημα του *Risorgimento*;
3. Ποια υπήρξε η βασική διαφορά συγκρότησης εθνικών κρατών μεταξύ Ιταλίας και Γερμανίας;
4. Ποιο ήταν το αξίωμα που πήρε ο πρίγκηπας Ότο Φον Βίσμαρκ;
5. Ποια ήταν τα εδάφη που προσάρτησε το ελληνικό κράτος, μετά την ίδρυση του και με ποια σειρά;

Ερωτήσεις τύπου Σωστό ή Λάθος:

1. Το φαινόμενο του εθνικισμού είναι προγενέστερο της Γαλλικής Επανάστασης.
2. Το κίνημα για την ιταλική ενοποίηση ονομάστηκε, *Risorgimento*.
3. Ο Βίσμαρκ υπήρξε ο πρωτεργάτης της γερμανικής ενοποίησης.
4. Τα πρώτα σύνορα του ελληνικού κράτους περιελάμβαναν και τη Θεσσαλία.

Δραστηριότητα:

1. Σχολιάστε τον ορισμό του έθνους, ως «φαντασιακής κοινότητας», από τον Μπ. Άντερσον.

Φιλελευθερισμός: Η πολιτική ιδεολογία που ξεκινά από την Δυτική Ευρώπη και απορρίπτει την αυταρχική διακυβέρνηση και υπερασπίζεται την ελευθερία του λόγου, του συναθροίζεσθαι, της πίστης και το δικαίωμα για ιδιοκτησία. Επίσης, η οικονομική θεωρία που στηρίζει τον ελεύθερο ανταγωνισμό και την ελάχιστη δυνατή κρατική παρέμβαση.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αντερσον, Μπ. *Φαντασιακές κοινότητες. Στοχασμοί για τις απαρχές και τη διάδοση του εθνικισμού*. Εκδ. Νεφέλη, Αθήνα 1997

Bernstein, S. – P. Milza, *Η ιστορία της Ευρώπης, τόμ. 2: Η ευρωπαϊκή Συμφωνία και η Ευρώπη των Εθνών*, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1997.

Διβάνη, Λένα. *Η εδαφική ολοκλήρωση της Ελλάδας (1830-1947) (Απόπειρα πατριδογνωσίας)*, εκδ. Καστανιώτης, Αθήνα 2000.

Λιάκος, Αντώνης, *Η ιταλική ενοποίηση και η μεγάλη ιδέα*, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα 1985.

Αποικιοκρατία - Μετααποικιοκρατία

Σκοπός:

Σκοπός της ενότητας είναι να παρουσιάσουμε την περίοδο της αποικιοκρατίας και τις συνθήκες που ευνόησαν την εδαφική επέκταση και την οικονομική διεξόδωση των ευρωπαϊκών κρατών. Στη διάρκεια αυτής της περιόδου, οι χώρες που συμμετείχαν στον ανήλεο αποικιακό ανταγωνισμό, κατάφεραν να αποκομίσουν από τις αποικίες τα μεγαλύτερα δυνατά οφέλη. Παράλληλα όμως σκοπεύουμε να παρουσιάσουμε και την περίοδο της αποαποικιοποίησης, τα χρόνια δηλαδή που ακολούθησαν την αποικιοκρατία. Στα χρόνια αυτά οι κατακτημένες χώρες απέκτησαν την ανεξαρτησία τους με επαναστάσεις και αιματηρές συγκρούσεις.

Προσδοκώμενα αποτελέσματα:

Μετά την ανάγνωση αυτής της διδακτικής ενότητας θα είμαστε σε θέση:

- Να γνωρίζουμε τα χρονικά όρια της αποικιοκρατίας
- Να αναλύουμε τις αιτίες των κατακτήσεων και της επέκτασης των ευρωπαϊκών κρατών
- Να αναγνωρίζουμε στον παγκόσμιο χάρτη ποιες χώρες υπήρξαν αποικίες
- Να περιγράφουμε τα αποτελέσματα της αποικιακής εξάπλωσης
- Να γνωρίζουμε τα αίτια της αποαποικιοποίησης

Έννοιες κλειδιά:

- αποικιοκρατία-ιμπεριαλισμός
- πολιτιστική ανωτερότητα
- πρώτες ύλες-πολύτιμα μέταλλα
- Αφρική-Ασία-Ατλαντικός, Ειρηνικός και Ινδικός Ωκεανός
- αποαποικιοποίηση-εθνικά κινήματα

Εισαγωγικές παρατηρήσεις:

Όταν αναφερόμαστε στον όρο αποικιοκρατία εννοούμε συνήθως την περίοδο 1870-1914 στην οποία έλαβε χώρα η υπερπόντια επέκταση των ευρωπαϊκών κρατών αλλά και την εξάπλωση της ηγεμονίας των Η.Π.Α και σε μικρότερη κλίμακα, της Ιαπωνίας. Τα παραπάνω χρονικά όρια δεν αποκλείουν το γεγονός ότι υπήρχε αποίκηση περιοχών και πριν το 1870. Από το 16^ο αιώνα οι Ευρωπαίοι είχαν ιδρύσει αποικίες σε καίρια σημεία της γης. Είναι γνωστή για παράδειγμα, η περίπτωση της Γαλλίας και η ίδρυση αποικιών στο έδαφος της Αμερικής ή της Ισπανίας στην Λατινική Αμερική. Η νέα όμως μορφή αποικιοκρατίας δεν είχε να

κάνει μόνο με εξερευνήσεις αλλά και με κατακτητικές επιχειρήσεις, με άγριο αποικιακό ανταγωνισμό, με πολέμους και οικονομική εκμετάλλευση. Ο σιδηρόδρομος και το ατμόπλοιο, τα εξελιγμένα όπλα, τα φάρμακα και η συσκευασμένη τροφή διευκόλυναν την μετακίνηση και εγκατάσταση των Ευρωπαίων στις νέες χώρες.

5.1: Η Ευρώπη ομφαλός της γης

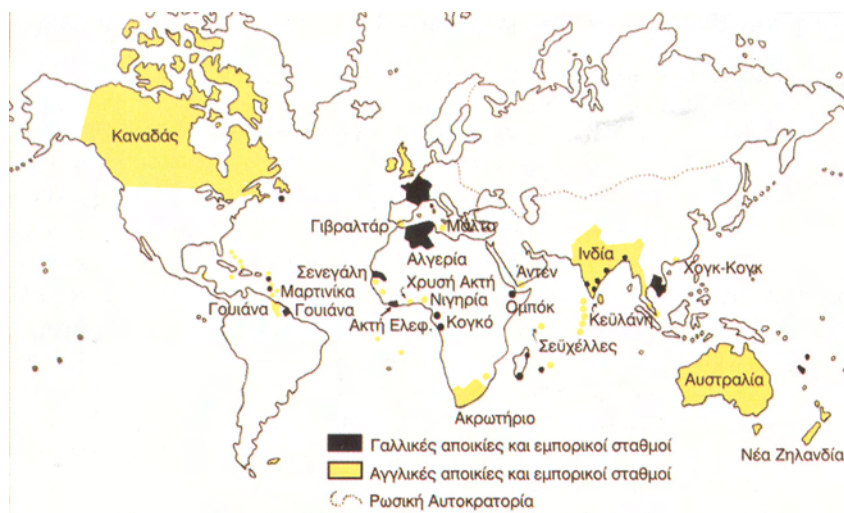
Ανάμεσα στο 1876 και 1915 περίπου το ένα τέταρτο της επιφάνειας της γης είχε διανεμηθεί και αναδιανεμηθεί σε οκτώ ευρωπαϊκά κράτη (Βρετανία, Γαλλία, Γερμανία, Ιταλία, Βέλγιο, Ολλανδία, Ισπανία, Πορτογαλία), στην τσαρική Ρωσία, στις Η.Π.Α και στην Ιαπωνία. Τη δεκαετία μάλιστα του 1890, άρχισε να χρησιμοποιείται ευρέως και ο όρος «ιμπεριαλισμός» (imperialism, λατιν.: εξουσία) προκειμένου να εκφράσει την αποικιακή διείσδυση των ισχυρών δυνάμεων. Το 1914 λοιπόν, η Ευρώπη ήταν στην κυριολεξία ο ομφαλός της γης. Το 80% της ξηράς του πλανήτη βρισκόταν κάτω από τον διοικητικό, οικονομικό, πολιτικό και πολιτιστικό έλεγχο των Ευρωπαίων.

Η ευρωπαϊκή αποικιακή εξάπλωση μπορεί να εξηγηθεί υπό το πρίσμα των κοινωνικών, οικονομικών και πολιτικών συνθηκών, που επικράτησαν στη Γηραιά ήπειρο το 18^ο και το 19^ο αιώνα. Για πολλούς Ευρωπαίους η αποικιοκρατία έδινε, κατ' αρχήν, ισχυρά επιχειρήματα για τη στήριξη της έννοιας που ξεπήδησε από τη Γαλλική Επανάσταση, και έφερε το όνομα «έθνος». Επιπλέον τους παρείχε την ισχύ και το κύρος να ξεχωρίσουν από τους «αδύναμους» λαούς. Μ' αυτό τον τρόπο οι Ευρωπαίοι θεώρησαν τον εαυτό τους ανώτερο από τους άλλους και ως τέτοιοι επιζήτησαν να μεταδώσουν τα ήθη και τις ιδέες τους αλλά και τις αρχές των χριστιανικών θρησκειών. Για παράδειγμα, δεν είναι τυχαίο ότι μεταξύ του 1876 και 1902 γράφτηκαν 119 μεταφράσεις της Βίβλου, ενώ τα προηγούμενα 30 χρόνια είχαν γραφτεί μόνο 40. Εκτός όμως από τα ιδεολογικά αιτήματα, η αποικιοκρατία εξυπηρετούσε υλικά και οικονομικά συμφέροντα.

Η βιομηχανική ανάπτυξη της Ευρώπης και η αύξηση του πληθυσμού αναζητούσε πρώτες ύλες, πολύτιμα μέταλλα αλλά και περισσότερα τρόφιμα. Το πετρέλαιο, το καουτσούκ, ο χαλκός, ο κασσίτερος, το μαλλί ήταν απαραίτητα στις ευρωπαϊκές χώρες προκειμένου να εξυπηρετήσουν τις βιομηχανικές τους ανάγκες και οι αποικίες αποτελούσαν μια ελπιδοφόρα λύση. Παράλληλα η άνοδος της κατανάλωσης ειδών διατροφής, όπως δημητριακών και κρέατος, έστρεψε την αγορά στις αποικιοκρατούμενες χώρες. Σ' αυτές μπορούσαν να παραχθούν μεγάλες ποσότητες σε χαμηλό κόστος. Την ίδια περίοδο αρχίζει και η μαζική εισαγωγή στην Ευρώπη, των λεγόμενων «αποικιακών» προϊόντων. Από δω και πέρα τα παντοπωλεία στις αναπτυσσόμενες χώρες, θα έχουν στα ράφια τους τσάι, καφέ, ζάχαρη, κακάο κ.ά. Τα μανάβικα θα γεμίσουν με φρούτα (όπως η μπανάνα) και λαχανικά, γνωστά και προσβάσιμα μέχρι τότε μόνο στους αριστοκρατικούς κύκλους.

Αξιοσημείωτη είναι ακόμα η προσφορά των χωρών του Τρίτου Κόσμου σε πολύτιμους λίθους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούσαν τα ορυχεία χρυσού και διαμαντιών της Νότιας Αφρικής· μία ανεξάντλητη πηγή που ικανοποιούσε την αδιάκοπη ανάγκη για πολύτιμους λίθους.

Εκτός όμως από την εκμετάλλευση των πρώτων υλών των αποικιοκρατούμενων χωρών, αυτές αποτέλεσαν και μία πρώτης τάξεως αγορά για την διάθεση των βιομηχανικών προϊόντων των δυτικών χωρών. Ταυτόχρονα ένα μεγάλος αριθμός μεταναστών από τις ευρωπαϊκές μητροπόλεις, εισέρευσε στις νέες χώρες με το όνειρο του γρήγορου και εύκολου κέρδους. Στις νέες τους κατοικίες αρκετοί απ' αυτούς θα αποκτήσουν την οικονομική δύναμη και το κύρος που στερούνταν στους τόπους προέλευσής τους.

Ο αποικιακός κόσμος πριν από το τέλος του 19^{ου} αιώνα
Κρεμμυδάς Β', Νεότερη Ιστορία, Ελληνική και Ευρωπαϊκή,
Τυπωθήτω, σελ. 255

5.2: Ο διανομή του κόσμου

Αφρική: Η *Μεγάλη Βρετανία* κατέκτησε τη Νότια Αφρική ύστερα από πόλεμο με τους Ολλανδούς άποικους, τους Μπόερς (1889-1902). Επίσης απέκτησε τη Νιγηρία, ένα μέρος της ανατολικής Αφρικής και ένα κομμάτι της Σομαλίας.

Η *Γαλλία* είχε στην κυριαρχία της μία τεράστια έκταση της αφρικανικής ηπείρου μεταξύ της Μεσογείου και του Ατλαντικού. Περιελάμβανε χώρες όπως την Αλγερία, την Τυνησία, το Μαρόκο, τη Σενεγάλη, την Ακτή του Ελεφαντοστού, κ.ά. Στη Γαλλία ανήκε και η Μαδαγασκάρη.

Το *Βέλγιο* είχε στην κατοχή του το Κογκό, η *Πορτογαλία* τη Μοζαμβίκη και την Αγκόλα, η *Ισπανία* μερικά εδάφη της Δυτικής Αφρικής (Ρίο ντε Όρο), η *Ιταλία* την Ερυθραία και ένα μέρος της Σομαλίας. Τέλος η *Γερμανία*, αν και ισχυρή ευρωπαϊκή δύναμη, είχε ως αποικίες κάποιες μικρές απομονωμένες χώρες της Αφρικής: το Τόγκο, την Τανγκανίκα, το Καμερούν.

Ασία: Η *Μεγάλη Βρετανία* με κέντρο την Ινδία, κατάφερε να ελέγχει ένα μεγάλο μέρος της ασιατικής ηπείρου. Η *Γαλλία* κατείχε όλη την περιοχή της Ινδοκίνας (Βιετ-Ναμ, Λάος, Καμπότζη), ενώ η *Ολλανδία* την πλούσια περιοχή της Ινδονησίας. Η *Ρωσία* αποίκισε μεγάλα εδάφη στη Σιβηρία, στον Καύκασο και στο Τουρκεστάν. Η *Ιαπωνία* άρχισε δυναμικά να διεκδικεί περιοχές της Ανατολικής Ασίας. Το 1895 κήρυξε τον πόλεμο εναντίον της Κίνας ενώ συγκρούστηκε και με τη Ρωσία (Ρωσοϊαπωνικός πόλεμος 1904-1905). Το 1905 εκδιώχνει τους Ρώσους από τη Μαντζουρία και το 1910 καταλαμβάνει την Κορέα.

Υπόλοιπος κόσμος (άλλες περιοχές στον Ειρηνικό, Ινδικό και Ατλαντικό Ωκεανό): Η *Μεγάλη Βρετανία* είχε κατακτήσει τον Καναδά, την Αυστραλία και τη Νέα Ζηλανδία (οι λεγόμενες και λευκές αποικίες). Οι Η.Π.Α., σύμφωνα με το δόγμα Μονρόε (1823) που οι ίδιες σχεδιάζουν, αποκλείουν κάθε ευρωπαϊκή παρέμβαση στην αμερικανική ήπειρο. Έτσι, βρίσκουν την ευκαιρία να διεισδύσουν, κυρίως πολιτικά και οικονομικά στην Κεντρική και Νότια Αμερική και με τη διάνοιξη της διώρυγας του Παναμά (1914) να ελέγχουν ακόμα πιο εύκολα τον Ειρηνικό και Ατλαντικό Ωκεανό.

5.3: Η αποαποικιοποίηση

Το τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου σηματοδοτεί την αρχή της παρακμής των αποικιακών καθεστώτων. Σύμβολο του αγώνα κατά των αποικιοκρατών αναδείχθηκε ο Μοχάτμα Γκάντι (Mohandas K. Gandhi, 1869-1948) που από το 1919 παρακινούσε του Ινδούς για παθητική αντίσταση κατά των Άγγλων. Οι μέθοδοι του αποσκοπούσαν στη μη συνεργασία και στην πολιτική ανυπακοή. Το 1950 η Ινδία αυτονομήθηκε ως ανεξάρτητη δημοκρατία.

Μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο οι αποικιακές αυτοκρατορίες άρχισαν να διαλύονται και πολλά αποικιακά κράτη αποκτούσαν την ανεξαρτησία τους. Τον Οκτώβριο του 1945, το 5^ο Παναφρικανικό Συνέδριο, που συνήλθε στο Μάντσεστερ της Αγγλίας διακήρυξε ότι: «Επιβεβαιώνουμε το δικαίωμα όλων των αποικιακών λαών να καταστούν κύριοι της τύχης τους... Η μακρά, μακρά νύχτα τελειώνει... *Αποικιακοί λαοί, λαοί υποτεταγμένοι όλου του κόσμου- Ενω-*

θείτε!». Ιδιαίτερα μάλιστα τις δεκαετίες 1960 και 1970 μεγάλος αριθμός πρώην αποικιών αποκοτούν την ανεξαρτησία τους και δημιουργούνται νέα κράτη.

Οι ιθαγενείς κάτοικοι της Αφρικής, για παράδειγμα, άρχισαν να αντιλαμβάνονται τη σπουδαιότητα και τη δύναμη των χωρών τους και επιζητούσαν την αυτονομία τους. Η χώρα που πρωτοστάτησε της αντιαποικιακής αφρικανικής εξέγερσης ήταν η Γκάνα (πρώην Χρυσή Ακτή), αποικία της Μεγάλης Βρετανίας, η οποία απέκτησε την ανεξαρτησία της το 1957. Ακολούθησαν και άλλες αφρικανικές χώρες, οι οποίες κέρδιζαν συνήθως την ανεξαρτησία τους με βίαιες εξεγέρσεις (όπως η Κένυα και το Κογκό). Η αποικιοκρατία άφησε στην Αφρική -και ιδιαίτερα στην υποσαχάρια Αφρική- μία βαριά κληρονομιά από ασταθή πολιτικά καθεστώτα, εμφύλιους πολέμους, οικονομική εξαθλίωση και θα χρειαστούν ακόμα αρκετά χρόνια για να εμφανιστούν δείγματα ανάπτυξης και ευημερίας.

Οι αιτίες αποαποικιοποίησης ήταν στρατιωτικές, οικονομικές και πολιτικο-ιδεολογικές. Τα εθνικιστικά κινήματα που άρχισαν να ξεπηδούν στις αποικιοκρατούμενες χώρες στοίχιζαν στα ευρωπαϊκά κράτη ζωές αλλά και χρήμα, προκειμένου να συντηρήσουν τους στρατούς τους. Παράλληλα, οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις διακινδύνευαν την πολιτική σταθερότητα στο εσωτερικό των χωρών τους. Σε μία Ευρώπη κατεστραμμένη από το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, οι λαοί της έστρεψαν την προσοχή τους στην προσπάθεια για εσωτερική ανοικοδόμηση και ανάπτυξη. Σε τελική ανάλυση, ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος προσανατόλισε τους Ευρωπαίους στην επιδίωξη της ανάπτυξης και της ευημερίας, όχι διά μέσου του αναταγωνισμού και της κατάκτησης αλλά μέσα από τις οικονομικές συνεργασίες.

Σύνοψη

Η αποικιοκρατία αποτέλεσε σημαντική πτυχή της πολιτικής των ισχυρών κρατών για να αυξήσουν τη δύναμη τους μέσα από την εδαφική κατάκτηση, την οικονομική εκμετάλλευση, την πολιτιστική κυριαρχία. Η ευρωπαϊκή ήπειρος πρωτοστάτησε στο διαμελισμό και τη διανομή των εδαφών οδηγώντας τις αποικιοκρατούμενες χώρες σε μία ανεπανόρθωτη εξαθλίωση.

Τα κινήματα ανεξαρτησίας που ακολούθησαν ανέδειξαν ακριβώς αυτό το πρόβλημα. Οι νέες χώρες που δημιουργήθηκαν αδυνατούσαν να οργανώσουν μία εύρυθμη πολιτική και οικονομική ζωή. Τα οφέλη από την απόκτηση της ανεξαρτησίας τους σε καμία περίπτωση δεν μπορούν συγκριθούν με αυτά που αποκόμισαν οι χώρες του δυτικού κόσμου.

«Κάτοικοι της Σενεγάλης· οι περισσότεροί σας έχετε κληρονομήσει απ' τους πατέρες σας τη θρησκεία των Αράβων. Δεν εναντιωνόμαστε σ' αυτό... απεχθανόμαστε, όπως όλος ο κόσμος, αυτούς που εγκαταλείπουν την πίστη των πατέρων τους, εκτός κι αν αυτό είναι αποτέλεσμα έντονης πεποίθησης. Παρά την πίστη σας όμως, δεν είστε υποχρεωμένοι να μιμηθείτε τους Άραβες στα ήθη και τα εθιμά τους. Τα έθιμα και οι ιδέες αυτές αρμόζουν ίσως στη φύση των Μαυριτανών και στη νομαδική τους ζωή· η δική σας όμως φύση και ο τρόπος ζωής, που δεν είναι νομαδικός, είναι εντελώς αντίθετος απ' αυτόν των Μαυριτανών. Αγαπάτε, σεις, τη γεωργία και το `εμπόριο: Οικογενειακή αγάπη, πλούσια ρούχα, αγωνίσματα και χοροί, να ποιες είναι οι ανάγκες σας... Δεν είναι λοιπόν στους Μαυριτανούς που πρέπει να αναζητήσετε το παράδειγμα και τους πνευματικούς οδηγητές σας, αλλά σε μας, που αγαπούμε την τάξη και την ειρήνη, που είμαστε παραγωγοί και έμποροι και ξέρουμε να εκτιμούμε την καλοπέραση, τις διασκεδάσεις, την πολυτέλεια, όπως και σεις. Μαύροι του λεκανοπεδίου της Σενεγάλης· αν δεν ακούσετε τις συμβουλές αυτές, αν δεν διαποτισθείτε απ' αυτές τις αλήθειες, θα αδικήσετε τον εαυτό σας και σεις και οι απόγονοί σας θα μείνετε σε συνθήκες κατωτερότητας, πολύ ταπεινωτικές σε σχέση με άλλες μαύρες φυλές, στις οποίες η γειννίαση με τους Μαυριτανούς δεν ενέπνευσε απομάκρυνση από τους Ευρωπαίους».

Οδηγίες προς τους ιθαγενείς της Σενεγάλης: Λόγος του Φεντέρμπ (Faidherbe), Κυβερνήτη της Σενεγάλης (14 Ιουλίου 1860): Ένα παράδειγμα ιδεολογικής χειραγώγησης. (Κρεμμυδάς, σελ. 231).

Απλές Ερωτήσεις:

1. Ποια είναι τα χαρακτηριστικά της αποικιοκρατίας της περιόδου του 1870-1914;
2. Ποια είναι τα οφέλη που αποκόμισαν οι αποικιοκρατικές χώρες;
3. Αναφέρετε τουλάχιστον μία αποικία για κάθε ευρωπαϊκό κράτος.
4. Ποια είναι τα βασικά αίτια της αποαποικιοποίησης;

Ερωτήσεις του τύπου Σωστό ή Λάθος

	Σ	Λ
1. Οι χώρες της Αφρικής ζήτησαν την βοήθεια των Ευρωπαίων για να λύσουν τις εσωτερικές τους διαφορές.	☐	☐
2. Το 80% της ξηράς του πλανήτη ήταν υπό τον έλεγχο των Ευρωπαίων.	☐	☐
3. Η Μεγάλη Βρετανία κατείχε την Σενεγάλη.	☐	☐
4. Η Γαλλία κατείχε τη Μαδαγασκάρη.	☐	☐
5. Η αποαποικιοποίηση έγινε ειρηνικά και αναίμακτα.	☐	☐
6. Οι Ευρωπαίοι μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο συνέχισαν τον αποικιακό ανταγωνισμό.	☐	☐

Δραστηριότητες:

1. Να εντοπίσετε τα προβλήματα που κληροδότησε η αποικιοκρατία, σε μία χώρα του Τρίτου Κόσμου.
2. Να βρείτε γνωστές ελληνικές οικογένειες που εκμεταλλεύθηκαν τις συνθήκες που δημιούργησε η αποικιοκρατία.
3. Να αναφέρετε φαγητά και αθλήματα που προέρχονται από τις αποικιοκρατούμενες χώρες.

Διαθεματικές δραστηριότητες

1. Σε συνεργασία με τον εκπαιδευτή του μαθήματος της λογοτεχνίας να ενημερωθείτε για γνωστούς συγγραφείς των αποικιοκρατούμενων χωρών.
2. Σε συνεργασία με τον εκπαιδευτή του μαθήματος του πολιτιστικού τουρισμού να φτιάξετε μία λίστα με τα προϊόντα και τα αξιοθέατα από όποια χώρα του Τρίτου Κόσμου θέλετε.

Ιμπεριαλισμός: Ο όρος αυτός εκφράζει την πολιτική εκείνων των ισχυρών κρατών που στοχεύουν να θέσουν υπό την εξουσία και τον έλεγχό τους πιο αδύναμα κράτη. Αυτό συμβαίνει με την εδαφική κατάκτηση και τον εποικισμό ή με την οικονομική εκμετάλλευση ή με τον πολιτικό και πολιτιστικό έλεγχο ή ακόμα και με όλους αυτούς τους τρόπους μαζί.

Χώρες του Τρίτου Κόσμου: Οι χώρες που συνήθως περιγράφονται ως «Τρίτου Κόσμου», είναι αυτές που παρουσιάζουν χαμηλούς δείκτες οικονομικής, βιομηχανικής ή τεχνολογικής ανάπτυξης. Σήμερα χρησιμοποιείται επίσης και ο όρος «Αναπτυσσόμενες Χώρες».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Berstein Serge-Milza Pierre, *Ιστορία της Ευρώπης. Η ευρωπαϊκή ιστορία και η Ευρώπη των εθνών 1815-1919*, τόμος 2^{ος}, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 1997.

Burns E., *Ευρωπαϊκή Ιστορία. Εισαγωγή στην ιστορία και τον πολιτισμό της Δυτικής Ευρώπης*, τόμος 2^{ος}, εκδ. Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη.

Εγκυκλοπαίδεια *Time-Life Παγκόσμια Ιστορία*, τόμος 3^{ος}, εκδ. Κ. Καπόπουλος, Αθήνα, 1993.

Hobsbawm E. J., Eric, *Η εποχή των αυτοκρατοριών 1875-1914*, εκδ. ΜΙΕΤ, Αθήνα, 2000.

Mazower Mark, *Σκοτεινή ήπειρος: ο ευρωπαϊκός εικοστός αιώνας*, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2001.

Κρεμμυδάς Βασίλης, *Νεότερη ιστορία, ελληνική και ευρωπαϊκή*, εκδ. Γνώση, Αθήνα, 1990.

Το εργατικό κίνημα

Σκοπός:

Σκοπός της ενότητας είναι να παρουσιάσουμε την περίοδο και τις συνθήκες μέσα στις οποίες γεννήθηκαν και αναπτύχθηκαν το εργατικό και το γυναικείο κίνημα. Το ενδιαφέρον μας θα επικεντρωθεί στον τρόπο με τον οποίο οι εργάτες αποκτούν συνείδηση της τάξης τους αλλά και στους αγώνες που δίνουν για τα δικαιώματά τους. Παράλληλα, θα παρουσιαστούν βασικές οικονομικές και κοινωνικές θεωρίες που στήριζαν τον εργατικό συνδικαλισμό. Θα ασχοληθούμε ακόμα με τη θέση της γυναίκας στην περίοδο της βιομηχανικής ανάπτυξης και με τη σταδιακή προσπάθεια να αποκτήσει ισότιμη σχέση με το άλλο φύλο.

Προσδοκώμενα αποτελέσματα:

Μετά την ανάγνωση αυτής της διδακτικής ενότητας θα είμαστε σε θέση:

- Να γνωρίζουμε πότε και πού αρχίζουν να εμφανίζονται πληθυσμιακές ομάδες που θα αποτελέσουν τη λεγόμενη εργατική τάξη
- Να περιγράψουμε τα χαρακτηριστικά του εργάτη κατά την περίοδο της βιομηχανικής ανάπτυξης
- Να γνωρίζουμε πότε οι εργάτες αποκτούν συνείδηση της τάξης στην οποία ανήκουν
- Να αναλύουμε τους αγώνες της εργατικής τάξης για τη διασφάλιση των δικαιωμάτων της
- Να κατανοούμε τον τρόπο με τον οποίο αναπτύσσεται το γυναικείο κίνημα

Έννοιες κλειδιά:

- βιομηχανική πόλη
- εργατική τάξη
- αστική τάξη
- σοσιαλισμός
- εργατικός συνδικαλισμός
- «αστικός» και «σοσιαλιστικός» φεμινισμός
- γυναικεία χειραφέτηση

Εισαγωγικές παρατηρήσεις:

Η βιομηχανική ανάπτυξη το 19^ο αιώνα προκάλεσε στις δυτικοευρωπαϊκές χώρες θεαματικές οικονομικές, κοινωνικές και ιδεολογικές μεταβολές. Στις πόλεις της Δυτικής Ευρώπης συσσωρεύεται ανθρώπινο δυναμικό που προσφέρει φθηνή εργασία στα εργοστάσια. Σιγά-σιγά, οι νεοφερμένοι εργάτες θα αποκτήσουν συνείδηση της τάξης, στην οποία ανήκουν. Παράλληλα, την ίδια περίπου περίοδο, αρχίζει να αλλάζει και η θέση της γυναίκας. Η γυναίκα βγαίνει στην εργασία και αρχίζει να διεκδικεί και να αγωνίζεται για τα δικαιώματά της.

2.1: Οι εργάτες αποκτούν ταξική συνείδηση

Μία από τις σημαντικότερες επιπτώσεις της βιομηχανικής επανάστασης ήταν η μετακίνηση αγροτικού πληθυσμού από την ύπαιθρο στις πόλεις για να δουλέψει είτε στα νεόδμητα εργοστάσια είτε στις διοικητικές και οικονομικές υπηρεσίες. Ο πληθυσμός της Βιέννης για παράδειγμα, αυξήθηκε από περίπου 400.000 το 1846 σε 700.000 το 1880, του Βερολίνου από 378.000 το 1849 σε σχεδόν 1.000.000 το 1875, του Παρισιού από 1.000.000 το 1851, σε 1.900.000 το 1881 και -την ίδια περίοδο- του Λονδίνου από 2.500.000 σε 3.900.000. Στην αύξηση του πληθυσμού συνέβαλε και η δημογραφική έκρηξη που σημειώθηκε από το 1850 ως το 1914. Από την άλλη μεριά όμως, οι αμιγώς βιομηχανικές πόλεις (αυτές που η οικονομία τους στηριζόταν στην εκβιομηχάνιση) εξακολουθούσαν να είναι πόλεις μεσαίου μεγέθους, ακόμα και για τα δεδομένα της εποχής, γεγονός που θα αλλάξει στον 20^ο αιώνα. Ο πληθυσμός τους ήταν πολύ χαμηλότερος από 200.000 και δεν αποτελούσαν τις πυκνά δομημένες αστικές περιοχές του 20^{ου} αιώνα. Μία βιομηχανική πόλη της δυτικής Ευρώπης στα μέσα του 19^{ου} αιώνα, παρουσίαζε την εξής εικόνα: συνωστισμένα σπίτια, με κύριο χαρακτηριστικό τη μονοτονία του ξεθωριασμένου τούβλου, παραταγμένα εργοστάσια κατά μήκος της κοιλάδας ενός ποταμού, σιδηροδρομικές διασταυρώσεις και πάνω απ' όλα ο πέπλος του καπνού από τις καμινάδες των εργοστασίων που κάλυπτε όλο τον οικισμό. Το εντυπωσιακό όμως ήταν ότι όλες αυτές οι πόλεις περιτριγυρίζονταν από καταπράσινα χωράφια και λόφους. Οι εργάτες έτσι μπορούσαν να διατηρούν και κάποιο χωράφι (αν και όσο πλησίαζε ο 20^{ος} αιώνας κάτι τέτοιο γινόταν και σε μικρότερο βαθμό) και να εξοικονομούν τα βασικά είδη διατροφής. Αλλά ακόμα και μετά το 1900, οι βέλγοι ανθρακωρύχοι για παράδειγμα, την εποχή της συγκομιδής της πατάτας, άφηναν τη δουλειά τους και πήγαιναν να φροντίσουν τα χωράφια τους.

Μέσα λοιπόν σε μεγαλουπόλεις, όπως το Λονδίνο και το Παρίσι, που δεν είχαν τόσο πολύ βιομηχανικό χαρακτήρα αλλά ήταν κυρίως εμπορικά και διοικητικά κέντρα αλλά και σε μικρότερες εντελώς εκβιομηχανισμένες πόλεις, δημιουργήθηκε η εργατική τάξη. Η εργατική τάξη είχε κάποια ενιαία χαρακτηριστικά ώστε να ξεχωρίζει από την παραδοσιακή αριστοκρατία (ευγενείς, στρατιωτικούς κ.ά.) και από την αστική τάξη.

Το κοινό χαρακτηριστικό γνώρισμα της εργατικής τάξης ήταν η αίσθηση της χειρωνακτικής εργασίας και της εκμετάλλευσης. Όμως ακόμα και η φτώχεια δεν ήταν το κοινό τους γνώρισμα. Από την μία μεριά υπήρχαν οι πεινασμένοι κουρελήδες που ζούσαν με τη συνεχή ανασφάλεια του μη μόνιμου μεροκάματου και από την άλλη οι ειδικευμένοι τεχνίτες, που φορούσαν για παράδειγμα, το ίδιο κοστούμι μ' έναν πλούσιο αστό. Παρά τις διαφορές ανάμεσα στους ίδιους τους εργάτες, η συνείδηση ότι ανήκουν σε μία διαφορετική τάξη παγιώνεται με τη βοήθεια των εξής παραγόντων:

A) Η απόμακρη πια εργοδοσία των εργοστασίων υπέβαλε τους εργάτες σε απάνθρωπες συνθήκες εργασίας, με πολύ χαμηλές αμοιβές, που έγιναν ακόμα χαμηλότερες, όταν οι γυναίκες και τα παιδιά μπήκαν στη βιομηχανική εργασία. Παράλληλα, η αύξηση του κόστους ζωής εξαθλιώνει ακόμα περισσότερο τις εργατικές οικογένειες. Γύρω στα 1848 ένας κλώστης στην περιοχή της Λίλ (Γαλλία) κέρδιζε 2 φράγκα την ημέρα ενώ ένα κιλό ψωμί стоίχιζε κατά μέσο όρο από 0,30 ως 0,40 του φράγκου και ένα δωμάτιο σε ερειπωμένο κτίριο τουλάχιστον 10 φράγκα. Για να ανταπεξέλθουν οι εργάτες έπρεπε να εργάζονται 12 με 14 ώρες την ημέρα, χωρίς μία ημέρα ανάπαυσης και να στέλνουν τα παιδιά τους από την ηλικία των δέκα, πολλές φορές και νωρίτερα (στην Αγγλία κι από πέντε ετών), στα ορυχεία και στα εργοστάσια.

Β) Η ανασφάλεια έπαιζε καταλυτικό ρόλο στη ζωή των εργατών. Δεν ήξεραν στην αρχή της εβδομάδας πόσα λεφτά θα έπαιρναν στο τέλος της. Δεν ήξεραν αν θα διατηρούσαν και για πόσο καιρό τη δουλειά τους. Δεν μπορούσαν να προβλέψουν πώς θα περνούσαν τη ζωή τους όταν θα ήταν ανίκανοι πια να δουλέψουν. Εξάλλου δεν υπήρχε τίποτα αντίστοιχο με τη σημερινή κοινωνική ασφάλεια, εκτός από τις αρωγές των φιλανθρωπικών οργανώσεων και κάποια χρηματικά βοηθήματα για τους πολύ φτωχούς, αν κι αυτά ήταν εντελώς ανεπαρκή.

Γ) Η αστική τάξη αποκτούσε όλο και μεγαλύτερη στεγανότητα και δεν επέτρεπε ακόμα και σε ειδικευμένους, καλοπληρωμένους εργάτες να μετέχουν στο συσσωρευμένο πλούτο της. Παράλληλα, ωθούσε τους εργάτες στο να αποκτήσουν κοινή συνείδηση προβάλλοντας ως στερεότυπα τον κοινό τρόπο ζωής τους και τον κοινό τρόπο σκέψης τους. Δεν είναι τυχαίο για παράδειγμα, ότι οι εργάτες παρουσιάζονται σε μυθιστορήματα αλλά και πίνακες της εποχής να μεθοκοπούν μέσα σε μία ταβέρνα, στην «εκκλησία του εργάτη», όπως την αποκάλεσε ένας φιλελεύθερος αστός.

2.2 Το εργατικό κίνημα αποκτά θεωρητικές βάσεις και συνδικαλίζεται

Η συνειδητοποίηση της θέσης της εργατικής τάξης οδήγησε, στο πρώτο μισό του 19^{ου} αιώνα, στην ανάδυση ενός νέου ρεύματος σκέψης: του σοσιαλισμού. Οι θεωρίες του οικονομικού φιλελευθερισμού -έτσι όπως είχαν διατυπωθεί από τον Βρετανό Άνταμ Σμιθ και τους Γάλλους Ζαν-Μπατίστ Σαι, Αντόλφ Μπλανκί και Φρεντερίκ Μπαστιά- αρχίζουν να αμφισβητούνται. Στον αντίποδα αναπτύσσονται νέες σοσιαλιστικές θεωρίες που προσβλέπουν στην αλλαγή των δομών της κοινωνίας. Στη Γαλλία για παράδειγμα εμφανίζονται οι «σαινσιμονιστές», με εμπνευστή τους τον Κλωντ-Αρί ντε Σαιν-Σιμόν. Αυτοί ασκούν κριτική στον ανεξέλεγκτο καπιταλισμό και οραματίζονται ένα κράτος μοναδικό κληρονόμο και όργανο διανομής των μέσων εργασίας. Στη Βρετανία ο Ρόμπερτ Όουεν, γιος χωρικού, που έγινε βαμβακοβιομήχανος έθεσε τις βάσεις των συναιτερισμών κατανάλωσης και υπό την καθοδήγησή του ιδρύθηκε, το 1834, η Γενική Συνομοσπονδία Εργασίας, με 500.000 μέλη.

Παράλληλα με το σοσιαλισμό εμφανίζεται και ο συνδικαλισμός. Στα τέλη μάλιστα του 19^{ου} και στις αρχές του 20^{ου} αιώνα ο ευρωπαϊκός συνδικαλισμός απλώνεται πέρα από τους βιομηχανικούς και σε άλλες κατηγορίες εργατών, κυρίως στο χώρο της κατώτερης υπαλληλίας. Τα συνδικάτα άρχισαν να αποτελούν ένα βασικό παράγοντα κοινωνικής και πολιτικής πραγματικότητας. Τη θεωρητική βάση της νέας αυτής εξουσιαστικής πολιτικής αποτέλεσαν οι ιστορικές, οικονομικές και κοινωνικές αναλύσεις του Κάρολου Μαρξ (Karl Marx), γνωστές με το όνομα *μαρξισμός*. Οι ερμηνείες της μαρξιστικής θεωρίας οδήγησαν σε διαφορετικές τάσεις στους κόλπους των σοσιαλιστών. Το 1864, στο Λονδίνο, στην πρώτη *Διεθνή Ένωση Εργατών* συγκρούονται δύο τάσεις: οι απόψεις του Προυντόν και του Μπακούνιν (εκφραστής του αναρχισμού) με αυτές του Μαρξ. Οι πρώτοι απορρίπτουν την έννοια του κράτους και των θεσμών του, αποβλέπουν στην διάλυση του πολιτικού και οικονομικού οικοδομήματος και οραματίζονται ελεύθερες συνεταιριστικές ενώσεις εργατών και αγροτών (θεωρία του *αναρχοσυνδικαλισμού*). Από την άλλη μεριά ο Μαρξ υποστήριζε ότι ο σοσιαλισμός δεν ήταν δυνατόν να πραγματοποιηθεί χωρίς την ύπαρξη του κράτους. Θεωρούσε απαραίτητη τη δημι-

ουργία εργατικών κομμάτων με στόχο την κατάληψη της εξουσίας. Πίστευε ότι μέσα από τον πολιτικό αγώνα η εργατική τάξη θα εξυπηρετούσε τα συμφέροντά της.

Η εμφάνιση του σοσιαλισμού προσέφερε λοιπόν, το κατάλληλο έδαφος για έντονο προβληματισμό που οδήγησε τους εργάτες σε δυναμικές διεκδικήσεις. Το 1875 αναγνωρίζονται από την αγγλική κυβέρνηση οι *Εργατικές Ενώσεις* (Trade Unions) και δημιουργούν ομοσπονδία σε πανεθνική κλίμακα. Στη Γαλλία δημιουργείται η *Γενική Συνομοσπονδία Εργασίας* (1895-1902). Το 1875 ιδρύεται στη Γερμανία το *Γερμανικό Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα* (SPD).

Παράλληλα, η αστική τάξη αρχίζει να αισθάνεται ότι απειλείται από το εργατικό κίνημα. Οι μεγάλες απεργίες στις Η.Π.Α. (1^η Μαΐου 1886), οι οποίες καταπνίγηκαν βίαια, γίνονται σύμβολο του αγώνα των εργατών. Το 1889 στο σοσιαλιστικό συνέδριο του Παρισιού καθιερώνεται η Πρωτομαγιά ως διεθνής εργατική γιορτή, σε ανάμνηση των γεγονότων στην Αμερική. Με την πίεση όμως του εργατικού κινήματος, οι συνθήκες εργασίας αρχίζουν να βελτιώνονται. Οι ώρες εργασίας μειώνονται σε δέκα, δημιουργούνται ασφαλιστικά ταμεία, υπογράφονται συλλογικές συμβάσεις. Το καθολικό δικαίωμα ψήφου για τους άνδρες επεκτείνεται στις περισσότερες χώρες της Δ. Ευρώπης. Μέσα σ' αυτό το κλίμα εμφανίζεται και το γυναικείο κίνημα.

2.3 Το γυναικείο κίνημα

Στα τέλη κυρίως του 19^{ου} αιώνα η θέση της γυναίκας στην ανδροκρατούμενη κοινωνία άρχισε να αλλάζει. Η συμμετοχή των γυναικών στη μισθωτή εργασία και σε εργασίες που μέχρι τότε αποτελούσαν αποκλειστικότητα των ανδρών, δημιούργησαν νέες συνθήκες, πρωτόγνωρες για τις δυτικές κοινωνίες. Η βιομηχανική εργασία των γυναικών αρχικά ήταν κακοπληρωμένη και σε καμία περίπτωση η γυναίκα δεν θεωρούνταν ισότιμη με τον άντρα που συντηρούσε οικονομικά την οικογένεια. Συνδικαλιστές και οικονομολόγοι άρχισαν να διατυπώνουν τις ανησυχίες τους για τις επιπτώσεις της γυναικείας εργασίας τόσο στην εργατική οικογένεια όσο και στην αντρική εργασία και τα ημερομίσθια.

Ως τη δεκαετία του 1890 η κυρίαρχη αντίληψη ήταν εχθρική προς τη γυναικεία εργασία γιατί προκαλούσε τη διάλυση της οικογένειας και απειλούσε την εργασία των ανδρών. Οι μαρξιστικές όμως αναλύσεις για το χαρακτήρα της εργασίας των γυναικών και η παγιωμένη πια πραγματικότητα της παρουσίας τους στα εργοστάσια, οδήγησαν στην κυρίαρχη άποψη: τα γυναικεία και ανδρικά μεροκάματα πρέπει να εξισωθούν και παράλληλα πρέπει να καθιερωθούν περιορισμοί που να προστατεύουν την υγεία των γυναικών και τη μητρότητα. Ο κρατικός όμως προστατευτισμός προκάλεσε αντιδράσεις στις τοπικές και διεθνείς φεμινιστικές οργανώσεις. Θεωρούσαν ότι με τις νέες ρυθμίσεις οι γυναίκες θα αποκλειστούν από τις καλοπληρωμένες δουλειές (ορυχεία, νυχτερινή εργασία κ.ά.) και οι φτωχές οικογένειες θα οδηγηθούν στην οικονομική εξαθλίωση. Αναπτύσσονται λοιπόν, δύο τάσεις στο φεμινιστικό κίνημα, ο «αστικός» φεμινισμός (απορρίπτει τον κρατικό προστατευτισμό) και ο «σοσιαλιστικός» φεμινισμός (υπερασπίζει τον κρατικό προστατευτισμό). Στα χρόνια που θα ακολουθήσουν οι αγώνες για τα εργασιακά δικαιώματα των γυναικών θα συνεχιστούν μέσα από ποικίλους αγώνες και αντιδράσεις.

Η πιο σημαντική όμως αλλαγή για τις γυναίκες της εργατικής τάξης αλλά και των μεσαίων τάξεων ήταν η αύξηση της απασχόλησής τους στις εργασίες που θεωρούνται ως σήμερα «γυναικείες»: στα μαγαζιά και στα γραφεία. Ο αριθμός των πωλητριών για παράδειγμα, στη Γερμανία αυξήθηκε από 32.000 το 1882 σε 174.000 το 1907. Ο αριθμός των γυναικών στη Βρετανία, που απασχολούνταν στις εμπορικές επιχειρήσεις, αυξήθηκε από 6.000 το 1881, σε 146.000 το 1911.

Παράλληλα, οι γυναίκες των αστικών οικογενειών αρχίζουν να διαρρηγνύουν του δεσμούς τους με το αυστηρό οικογενειακό περιβάλλον και να διεκδικούν τη χειραφέτησή τους. Η πρωτοβάθμια εκπαίδευση τους δίνει την ευκαιρία να εργαστούν ως δασκάλες. Απαιτούν και καταφέρνουν να εισαχθούν στα πανεπιστήμια. Το 1874 η ιατρική σχολή του Λονδίνου δέχεται τις πρώτες γυναίκες φοιτήτριες. Οι γυναίκες όμως αγωνίζονται και για τα νομικά και πολιτικά τους δικαιώματα. Καταφέρνουν να επιτύχουν την ψήφιση στην Αγγλία, της πράξης για την περιουσία των παντρεμένων γυναικών (1882). Αναγνωρίζεται έτσι το δικαίωμα στις γυναίκες να διατηρούν τα περιουσιακά τους στοιχεία και μετά το γάμο. Το 1903, στην Αγγλία, η Έμμελιν Πάνκχαρστ (Emmelin Pankhurst, 1858-1928), ιδρύει την *Κοινωνική και Πολιτική Ένωση Γυναικών* (οι γνωστές *σουφραζέτες*, από τη λέξη *suffrage* = δικαίωμα ψήφου) και διοργανώνει διαδηλώσεις με αίτημα το δικαίωμα της ψήφου. Οι Αγγλίδες τελικά, κατέκτησαν το δικαίωμα ψήφου το 1908.

Στις αρχές όμως του 21^{ου} αιώνα και παρά τους επιτυχείς αγώνες του γυναικείου κινήματος, η χειραφέτηση της γυναίκας και η ισότητα των δύο φύλων δεν θεωρείται ακόμη δεδομένη.

Σύνοψη

Ο 19^{ος} αιώνας εκτός από τη μεγάλη βιομηχανική και τεχνολογική ανάπτυξη, έχει να αναδείξει νέες ιδέες και αντιλήψεις. Η οικονομική εκμετάλλευση και το χάσμα μεταξύ πλουσίων και φτωχών στη Δυτική Ευρώπη προκάλεσε τη γέννηση του εργατικού κινήματος και τη δυναμική διεκδίκηση των δικαιωμάτων του. Οι σοσιαλιστικές αναλύσεις προσέφεραν το απαραίτητα θεωρητικά εργαλεία για την αντιμετώπιση του οικονομικού φιλελευθερισμού και της κυριαρχίας της αστικής τάξης.

Με την έξοδο της γυναίκας από το σπίτι και την ένταξη της σε χώρους εργασίας αποκομμένους από την οικιακή της ενασχόληση, βρήκαν γόνιμο έδαφος τα αιτήματα για χειραφέτηση και ισότητα. Το γυναικείο κίνημα οργανώνεται και αρχίζει τους αγώνες για τη διασφάλιση και την ενίσχυση της θέσης της γυναίκας σ' ένα ανδροκρατούμενο μέχρι τότε, κοινωνικό περιβάλλον.

1) «Ας τρέμουν οι κυρίαρχες τάξεις μπρος σε μια κομμουνιστική επανάσταση. Οι προλέταριοι δεν έχουν να χάσουν σ' αυτήν τίποτε άλλο, εκτός από τις αλυσίδες τους. Έχουν να κερδίσουν έναν κόσμο ολόκληρο. *ΠΡΟΛΕΤΑΡΙΟΙ ΟΛΩΝ ΤΩΝ ΧΩΡΩΝ ΕΝΩΘΕΙΤΕ!*» (Επίλογος από το *Μανιφέστο του Κομμουνιστικού Κόμματος* του Κ. Μαρξ και του Φ. Ένγκελς. Το Κομμουνιστικό Μανιφέστο γράφτηκε από το Δεκέμβριο του 1847 ως τον Ιανουάριο του 1848. Πρώτη φορά τυπώθηκε το Φεβρουάριο του 1848 στο Λονδίνο).

2) «Χωρίς την οικογένεια η γυναίκα δεν έχει κανένα λόγο ύπαρξης σ' αυτή τη γη. Γιατί χωρίς την οικογένεια, η γυναίκα είναι πια μόνο περιπλανώμενο ον, καταδικασμένη από τη φυσική της συγκρότηση σε πρόωρη εξάντληση, σε αδιάκοπες και άκαρπες προσπάθειες, που το πιο καθαρό αποτέλεσμά τους για τον οργανισμό της είναι ο ριζικός, πλήρης μετασχηματισμός, που θα ισοδυναμούσε με την ίδια την άρνηση του είδους και την εξαφάνιση της φυλής.» Απόφαση του Α' Συνεδρίου της Διεθνούς Οργάνωσης Εργατών, 1866. (Πηγή: Αβδελά Έφη, «Το αντιφατικό περιεχόμενο της κοινωνικής προστασίας: η νομοθεσία για την εργασία των γυναικών στη βιομηχανία (19^{ος}-20^{ος} αι.)», στο περ. *Ιστορικά*, τόμος 6^{ος}, τεύχος 11, Αθήνα, Δεκέμβριος 1989, σελ.339.)

Απλές ερωτήσεις:

1. Περιγράψτε τη βιομηχανική πόλη του 19^{ου} αιώνα.
2. Ποιοι βασικοί παράγοντες συνετέλεσαν στη διαμόρφωση της εργατικής συνείδησης;
3. Αναφέρετε δύο παραδείγματα από το νέο τρόπο σκέψης που έφερε ο σοσιαλισμός.
4. Ποια ήταν η θέση τη γυναίκας στο χώρο εργασίας το 19^ο αιώνα;
5. Τι είναι ο «αστικός» και τι ο «σοσιαλιστικός» φεμινισμός;

Ερωτήσεις του τύπου Σωστό ή Λάθος

	Σ	Λ
1. Οι αγρότες το 19 ^ο αιώνα συνέχιζαν να καλλιεργούν τη γη και να μένουν στην ύπαιθρο.	☐	☐
2. Το εργατικό κίνημα στηρίχτηκε σε σοσιαλιστικές θεωρίες.	☐	☐
3. Οι εργάτες είχαν πλήρη δικαιώματα και ελευθερίες.	☐	☐
4. Το γυναικείο κίνημα είχε αποτύχει στην προσπάθεια για εξασφάλιση καλύτερης ζωής των γυναικών.	☐	☐
5. Οι σουφραζέτες αγωνίζονταν για το δικαίωμα ψήφου των γυναικών στη Γαλλία.	☐	☐

Δραστηριότητα:

1. Να αναφέρετε -περισσότερες απ' αυτές που αναφέρονται- κατακτήσεις της εργατικής τάξης.
2. Να σχολιάσετε την εμφάνιση του σοσιαλισμού στην Ελλάδα.
3. Να περιγράψετε την εξέλιξη του γυναικείου κινήματος τόσο στην Ευρώπη, όσο και στην Ελλάδα, τον 20^ο αιώνα.

Διαθεματικές δραστηριότητες

1. Σε συνεργασία με τον εκπαιδευτή του μαθήματος της λογοτεχνίας να βρείτε αποσπάσματα από βιβλία συγγραφέων που περιγράφουν την εργατική τάξη στη Δυτική Ευρώπη (π.χ. Κάρολος Ντίκενς κ.ά.).
2. Σε συνεργασία με τον εκπαιδευτή του προγράμματος Αρχές Οικονομικής Θεωρίας να εντοπίσετε τις βασικές διαφορές του καπιταλιστικής και της σοσιαλιστικής οργάνωσης της αγοράς.

Προλετάριος: προέρχεται από τη λατινική λέξη proletarius που σημαίνει ο φτωχός που δίνει στο κράτος μόνο τα παιδιά του. Είναι ο άνθρωπος που ο μισθός του επαρκεί μόνο για τα αναγκαία.

Σοσιαλισμός: κοινωνικοοικονομική θεωρία με κύριο στόχο την κοινωνικοποίηση των μέσων παραγωγής και τη κατάργηση εκμετάλλευσης ανθρώπου από άνθρωπο.

Συνδικαλισμός: η οργανωμένη προσπάθεια των εργαζομένων για την αποτελεσματική διεκδίκηση των δικαιωμάτων τους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αβδελά Έφη, *Το αντιφατικό περιεχόμενο της κοινωνικής προστασίας: η νομοθεσία για την εργασία των γυναικών στη βιομηχανία (19^{ος}-20^{ος} αι.)*, στο περ. *Ιστορικά*, τόμος 6^{ος}, τεύχος 11, Αθήνα, Δεκέμβριος 1989.

Βερέμης Θ.-Κρεμμυδάς Β. *Ο σύγχρονος κόσμος*, εκδ. Τυπωθήτω-Γιώργος Δαρδανός, Αθήνα, 2001.

Berstein Serge-Milza Pierre, *Ιστορία της Ευρώπης. Η ευρωπαϊκή ιστορία και η Ευρώπη των εθνών 1815-1919*, τόμος 2^{ος}, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 1997.

Burns E., *Ευρωπαϊκή Ιστορία. Εισαγωγή στην ιστορία και τον πολιτισμό της Δυτικής Ευρώπης*, τόμος 2^{ος}, εκδ. Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη.

Hobsbawm E. J., Eric, *Η εποχή του κεφαλαίου, 1848-1875*, εκδ. ΜΙΕΤ, Αθήνα, 1996.

Hobsbawm E. J., Eric, *Η εποχή των αυτοκρατοριών 1875-1914*, εκδ. ΜΙΕΤ, Αθήνα, 2000.

Το Ευρωπαϊκό Σύνταγμα

Η «Συνθήκη για τη θέσπιση Συντάγματος της Ευρώπης» υπογράφηκε στη Ρώμη στις **29 Οκτωβρίου 2004**. Επρόκειτο να αντικαταστήσει όλες τις παλαιότερες συνθήκες της ενωμένης Ευρώπης. Αν και το μέλλον της, μετά την απόρριψή της από τους ψηφοφόρους της Γαλλίας και των Κάτω Χωρών, έγινε πλέον αβέβαιο, αξίζει να μελετήσουμε προσεκτικά το περιεχόμενό της. Το **Ευρωπαϊκό Σύνταγμα**, όπως για συντομία θα το αναφέρουμε στη συνέχεια, αποσκοπούσε να προσαρμόσει το θεσμικό και πολιτικό πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης στις νέες της φιλοδοξίες, κυρίως μετά την επιτυχή εισαγωγή του ευρωπαϊκού νομίσματος και την προς ανατολάς διεύρυνση.

Σκοπός:

Στην ενότητα αυτή μας είναι να εξετάσουμε εν συντομία:

- Τις συνθήκες, πολιτικές και ιστορικές που επέβαλαν την αναθεώρηση του ευρωπαϊκού θεσμικού πλαισίου,
- Την διαδικασία κατάρτισης του Συντάγματος,
- Το περιεχόμενό του, καθώς και τις αλλαγές που αυτό επέφερε στην διάρθρωση και στην λειτουργία των Ευρωπαϊκών θεσμών,
- Κάποιες γενικές σκέψεις για τους λόγους που οδήγησαν τους πολίτες της Γαλλίας και των Κάτω Χωρών να το απορρίψουν, καθιστώντας έτσι αβέβαιο όχι μόνο το μέλλον της συνθήκης αλλά και αυτής ακόμα της πορείας προς την ολοκλήρωση του ευρωπαϊκού οράματος.

Προσδοκώμενα αποτελέσματα:

- Έχοντας ολοκληρώσει την ενότητα αυτή οι εκπαιδευόμενοι πρέπει να:
- Κατανοούν, σε γενικές γραμμές, τους κυρίους λόγους που επέβαλλαν την μεταρρύθμιση των Συνθηκών,
- Γνωρίζουν, συνοπτικά, την διαδικασία που ακολουθήθηκε για την κατάρτιση του Συντάγματος,
- Αντιλαμβάνονται την διάρθρωση του κειμένου,
- Γνωρίζουν τις κυριότερες αλλαγές που επέφερε το Σύνταγμα, τόσο εισάγοντας νέο δίκαιο όσο και τροποποιώντας τον τρόπο λειτουργίας και λήψης αποφάσεων των Ευρωπαϊκών οργάνων,
- Κατανοούν κάποιους από τους λόγους που ώθησαν το Γαλλικό και τον Ολλανδικό λαό να απορρίψουν το Σύνταγμα με δημοψηφίσματα την άνοιξη του 2005.

Έννοιες κλειδιά:

- Σύνταγμα
- Διεύρυνση
- Ευρωπαϊκή Συνέλευση
- Χαργής Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ένωσης
- Διακυβερνητική Σύνοδος
- Επικύρωση
- Δημοψήφισμα
- Αρμοδιότητες της Ένωσης
- Όργανα της Ένωσης
- Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο
- Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο
- Το Συμβούλιο των Υπουργών
- Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή
- Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ)
- Συμμετοχική δημοκρατική αρχή
- Λήψη αποφάσεων κατά πλειοψηφία
- Πρόεδρος της Επιτροπής
- Υπουργός Εξωτερικών της Ένωσης

Εισαγωγικές παρατηρήσεις:

Η Ευρώπη απέναντι στις προκλήσεις του νέου αιώνα

Η πτώση του Τείχους του Βερολίνου και η αποσύνθεση της Σοβιετικής σφαίρας επιρροής ήταν οι δύο σημαντικότερες προκλήσεις στις οποίες εκλήθη να απαντήσει, στα τέλη του 20^{ου} αιώνα, η (τότε ακόμα) Ευρωπαϊκή Κοινότητα.

Αποφασίζοντας να προχωρήσει με ταχείς ρυθμούς στην διεύρυνση της, ενσωματώνοντας την συντριπτική πλειοψηφία των πρώην κομμουνιστικών (αλλά όχι μόνο) χωρών της κεντρικής και της νότιας Ευρώπης, η Ε.Ο.Κ. φιλοδόξησε να πραγματοποιήσει την ουσιαστική και πρωτόγνωρη ενοποίηση του ευρωπαϊκού χώρου. Η άφιξη 10 νέων χωρών το 2004 (και από το 2007 2 ακόμη), εκτός από τον εύλογο ενθουσιασμό για τον τερματισμό της διαίρεσης της Γηραιάς Ηπείρου, κατέδειξε την δυσκαμψία του θεσμικού πλαισίου της Ένωσης και αποτέλεσε την από καιρό αναμενόμενη ευκαιρία για την προσαρμογή του στις απαιτήσεις της νέας εποχής.

Εν όψει της αναμενόμενης διεύρυνσης, τον Δεκέμβριο του 2000 το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Νίκαιας, αποφάσισε να τροχοδρομήσει νέα, σαρωτική και ριζοσπαστική αναθεώρηση των καταστατικών συνθηκών. Με ορίζοντα λοιπόν το 2004-2005, δρομολογήθηκαν οι αρχικές διαδικασίες για την κατάρτιση του «Συντάγματος». Οι 4 άξονες προβληματισμού, σύμφωνα με το σκεπτικό της απόφασης, ήταν:

- Η απλούστευση των υπάρχουσών καταστατικών συνθηκών,
- Η ακριβέστερη οριοθέτηση των αρμοδιοτήτων μεταξύ των κρατών-μελών και της Ένωσης καθώς και η εισαγωγή λυσιτελέστερων τρόπων λήψης αποφάσεων,

- Η οριστικοποίηση του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ένωσης (ο οποίος είχε ήδη ψηφιστεί στη Νίκαια),
- Σκέψεις για την ενίσχυση του ρόλου του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου καθώς και αυτού των Κοινοβουλίων των κρατών-μελών.

Αυτές ήταν οι προκλήσεις που έπρεπε να λάβουν απάντηση. Οι διαδικασίες που δρομολογήθηκαν για την κατάρτιση του Συντάγματος ήσαν, με τη σειρά τους, πρωτότυπες. Τις εξετάζουμε στη συνέχεια.

Η διαδικασία κατάρτισης του Συντάγματος.

Καθ' όλη τη διάρκεια της ιστορίας της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, οι Συνθήκες, εφόσον επρόκειτο να αναθεωρηθούν, αποτελούσαν αντικείμενο διαπραγματεύσεων σε επίπεδο Προέδρων Κυβερνήσεων. Πράγματι, τόσο η Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη, όσο και οι Συνθήκες του Μάαστριχτ, του Άμστερνταμ και της Νίκαιας, καταρτίστηκαν κατόπιν πολιτικών διακυβερνητικών διαβουλεύσεων.

Ο τρόπος λήψης αποφάσεων αυτός ήταν, ανέκαθεν, αντικείμενο κριτικής: Αφενός διότι οι διακυβερνητικές διαβουλεύσεις δεν αφήνουν τόπο για δημοκρατικό διάλογο και, στην ουσία, αποφασίζουν ερήμην των πολιτών προς το συμφέρον των οποίων υποτίθεται πως εργάζονται και, αφετέρου, διότι η διαδικασία λήψης αποφάσεων με ομοφωνία αποδεικνύεται δύσκαμπτη και συχνά αλυσιτελής.

Για την κατάρτιση του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ένωσης είχε προκριθεί άλλη μέθοδος, αυτή της σύγκλησης Συντακτικής Συνέλευσης με συμμετοχή και πολιτικών, και τεχνοκρατών και αντιπροσώπων των κρατών-μελών. Η μέθοδος αυτή προκρίθηκε και για την κατάστρωση του προσχεδίου Συντάγματος. Στη σύνοδο κορυφής του Λάακεν (Δεκέμβριος 2001):

- Αποφασίστηκε η **συγκρότηση συντακτικής Ευρωπαϊκής Συνέλευσης** η οποία θα μελετήσει τις θεσμικές αλλαγές που απαιτούνται, θα ερμηνεύσει τις προσδοκίες των Ευρωπαϊκών λαών, θα προτείνει τρόπους οριοθέτησης αρμοδιοτήτων μεταξύ των κρατών-μελών και της Ένωσης αφενός, και μεταξύ των ίδιων των θεσμικών οργάνων της, θα προσπαθήσει να εξασφαλίσει την δημοκρατική νομιμοποίηση της Ένωσης και θα προετοιμάσει το έδαφος έτσι ώστε η **τελεσιδίκως αποφασίζουσα Διακυβερνητική Σύνοδος** να λάβει τις καταλληλότερες και ωφελιμότερες αποφάσεις.
- Διορίστηκε Πρόεδρός της ο τέως Πρόεδρος της Γαλλικής Δημοκρατίας Valéry Giscard d'Estaing, αντιπρόεδροι δε οι πρώην Πρωθυπουργοί της Ιταλίας και του Βελγίου Giuliano Amato και Jean-Luc Dehaine.

Η Συνέλευση **απαρτίστηκε** από 105 συνολικά αντιπροσώπους. Αναλυτικότερα, εκτός από το προεδρείο, διορίστηκαν:

- 15 εκπρόσωποι των Προέδρων Κυβερνήσεων των κρατών-μελών,
- 13 εκπρόσωποι των υποψηφίων χωρών: οι 10 εντασσόμενες το 2004 συν την Ρουμανία, τη Βουλγαρία και την Τουρκία,
- 30 εκπρόσωποι των Κοινοβουλίων των κρατών-μελών. (2 από κάθε κράτος).
- 26 εκπρόσωποι των Κοινοβουλίων των υποψηφίων μελών. (2 από κάθε κράτος),
- 16 εκπρόσωποι του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου,
- 2 εκπρόσωποι της Ευρωπαϊκής Επιτροπής,

Οι εργασίες της Συνέλευσης, έδρα της οποίας ήταν οι Βρυξέλλες, διήρκεσαν ένα χρόνο (2002-2003). Τα θέματα που εξετάστηκαν χωρίστηκαν σε 6 τομείς:

1. Οριοθέτηση αρμοδιοτήτων μεταξύ της Ένωσης, των κρατών-μελών και των περιφερειών,
2. Απλούστευση των Συνθηκών σύστασης,
3. Προσάρτηση στη νέα Συνθήκη του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ένωσης και προσχώρηση της Ένωσης στην Ευρωπαϊκή Συνθήκη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου,
4. Ρόλος των εθνικών Κοινοβουλίων στο νέο θεσμικό πλαίσιο της Ένωσης,
5. Νομική προσωπικότητα της Ένωσης,
6. Οικονομική Πολιτική.

Η Συνέλευση λειτούργησε μέσα σε κλίμα αβρότητας αλλά και έντονων αντιπαραθέσεων. Τα ζητούμενα ήταν η σύνταξη κοινά αποδεκτού κείμενου, ικανού να αντιμετωπίσει τα διαφαίνόμενα θεσμικά προβλήματα αλλά και πολιτικά «εύπεπτου» από τους πολιτικούς αρχηγούς και η εξεύρεση σημείου ισορροπίας, τόσο πολιτικής όσο και φιλοσοφικής ή οικονομικής μεταξύ συχνά ασυμβίβαστων επιδιώξεων: Αποτελούσε κοινό μυστικό ότι οι τελικές λύσεις θα επιβάλλονταν μετά από έντονα «παζάρια». Φιλοδοξία της Συνέλευσης ήταν να παρουσιάσει κείμενο «ενιαίο, συνολικά συνεπές και χωρίς παραλλαγές, έτσι ώστε και ισορροπία να επιτευχθεί και σταθερότητα», όπως δήλωσε ο Πρόεδρός της, παρουσιάζοντας το τελικό κείμενο στη Σύνοδο κορυφής της Θεσσαλονίκης τον Ιούνιο του 2003. Παραδίδοντας το προσχέδιο, ο Valéry Giscard d'Estaing δεν παρέλειψε να υπογραμμίσει ότι οι σκληρές πιέσεις που δέχτηκαν τα μέλη της Συνέλευσης ήταν «εσωτερικού, εθνικού ενδιαφέροντος» και τις τελικές, πολιτικές λύσεις θα έδιναν, ως μόνοι αρμόδιοι, οι Κυβερνήτες των κρατών-μελών.

Η τελική συζήτηση έγινε λοιπόν σε επίπεδο κορυφής. Αρμόδια ήταν η λεγόμενη **Διακυβερνητική Σύσκεψη που παρέλαβε το προσχέδιο τον Οκτώβριο του 2003** και ολοκλήρωσε τις εργασίες της τον Ιούνιο της επομένης χρονιάς, υιοθετώντας το τελικό κείμενο, τη «Συνθήκη για την Θέσπιση Συντάγματος της Ευρώπης». Οι συζητήσεις ήσαν εντονότατες, οι διαξιφισμοί πολλοί και η ανησυχία πρόδηλη. Τα κυριότερα προβλήματα ήσαν οι προβλέψεις για τη λήψη αποφάσεων με σχετική πλειοψηφία, ο αριθμός και ο διορισμός Επιτρόπων, ζητήματα προϋπολογισμού, κοινωνικής πολιτικής, θρησκείας κ.α. Πάντως, αν και το τελικό κείμενο περιέλαβε πλέον του 90% του προσχεδίου, οι αλλαγές που επέφερε η Διακυβερνητική Σύσκεψη και τα πολιτικά παζάρια που προηγήθηκαν της θέσπισης τους συζητήθηκαν έντονα και ίσως επέδρασαν στον τρόπο με τον οποίο αντιμετώπισε το Σύνταγμα η Ευρωπαϊκή κοινή γνώμη.

Με το πέρας της Διακυβερνητικής Σύσκεψης, οι 25 αρχηγοί κρατών και κυβερνήσεων υπέγραψαν το Σύνταγμα στις 29 Οκτωβρίου 2004. Δεν έμενε πλέον παρά η επικύρωσή του από όλα τα κράτη-μέλη. Μόνο ύστερα απ' αυτή την πράξη θα άρχιζε να ισχύει. Τα περισσότερα κράτη-μέλη προτίμησαν τη μέθοδο της επικύρωσης από τα εθνικά κοινοβούλια. Άλλα, αυτήν του δημοψηφίσματος. Η περιπέτεια συνεχιζόταν...

ΣΥΝΘΗΚΗ

ΓΙΑ ΤΗ ΘΕΣΠΙΣΗ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

Για πληροφορίες: www.europe4me.gr
Από το Εθνικό τυπογραφείο – Αθήνα, Απρίλιος 2005

Το περιεχόμενο του Συντάγματος και οι κυριότερες θεσμικές αλλαγές

Το Σύνταγμα που υπογράφηκε στις 29 Οκτωβρίου 2004 περιλαμβάνει 448 άρθρα και είναι διαρθρωμένο σε 4 μέρη και ένα Προοίμιο. Το κείμενο αυτό συγχωνεύει και αντικαθιστά το σύνολο των προγενεστέρων Συνθηκών της Ε.Ε. και, για πρώτη φορά, αποδίδει στην Ένωση ενιαία Νομική Προσωπικότητα.

ΠΡΟΟΙΜΙΟ

Πρωτοτυπία σε σχέση με τις προηγούμενες Συνθήκες, το Προοίμιο αναφέρεται στην «πολιτιστική, θρησκευτική και ανθρωπιστική κληρονομιά της Ευρώπης από την οποία αναπτύχθηκαν οι παγκόσμιες αξίες των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της ελευθερίας, της δημοκρατίας, της ισότητας και του κράτους δικαίου». Παρά τις έντονες συζητήσεις, δεν έγινε ονομαστική αναφορά στον Χριστιανισμό.

ΜΕΡΟΣ Ι: ΟΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΗΣ ΕΝΩΣΗΣ (9 ΤΙΤΛΟΙ)

Το πρώτο μέρος καθορίζει τις αξίες, τους στόχους τις αρμοδιότητες και τις αποφασιστικές διαδικασίες της Ένωσης. Θα εξετάσουμε σύντομα τους σημαντικότερους.

Ο Τίτλος Ι καθορίζει την Ένωση και τους στόχους της:

ΑΡΘΡΟ Ι-3, παρ. 3 και 4 :

« ... 3. Η Ένωση εργάζεται για τη βιώσιμη ανάπτυξη της Ευρώπης με γνώμονα την *ισόρροπη οικονομική ανάπτυξη και τη σταθερότητα των τιμών, την άκρως ανταγωνιστική κοινωνική οικονομία της αγοράς, με στόχο την πλήρη απασχόληση και την κοινωνική πρόοδο*, και το υψηλό επίπεδο προστασίας και βελτίωσης της ποιότητας του περιβάλλοντος. Προάγει την επιστημονική και τεχνολογική πρόοδο.

Η Ένωση καταπολεμά τον κοινωνικό αποκλεισμό και τις διακρίσεις και προωθεί την κοινωνική δικαιοσύνη και προστασία, την ισότητα μεταξύ γυναικών και ανδρών, την αλληλεγγύη μεταξύ των γενεών και την προστασία των δικαιωμάτων του παιδιού.

Η Ένωση προάγει την οικονομική, κοινωνική και εδαφική συνοχή και την αλληλεγγύη μεταξύ των κρατών μελών.

Η Ένωση σέβεται τον πλούτο της πολιτιστικής και γλωσσικής της πολυμορφίας και μεριμνά για την προστασία και ανάπτυξη της ευρωπαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς.

4. Στις σχέσεις της με τον υπόλοιπο κόσμο, η Ένωση προβάλλει και προωθεί τις αξίες της και τα συμφέροντά της. Συμβάλλει στην ειρήνη, την ασφάλεια, τη βιώσιμη ανάπτυξη του πλανήτη, την αλληλεγγύη και τον αμοιβαίο σεβασμό μεταξύ των λαών, το ελεύθερο και δίκαιο εμπόριο, την εξάλειψη της φτώχειας και την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ιδίως των δικαιωμάτων του παιδιού, καθώς και στην αυστηρή τήρηση και ανάπτυξη του διεθνούς δικαίου και, ιδίως, στον σεβασμό των αρχών του Καταστατικού Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών.»

ΑΡΘΡΟ Ι-4:

Θεμελιώδεις ελευθερίες και απαγόρευση των διακρίσεων:

1. Η Ένωση εγγυάται στο εσωτερικό της την ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων, υπηρεσιών, εμπορευμάτων και κεφαλαίων, καθώς και την ελευθερία εγκατάστασης, σύμφωνα με το Σύνταγμα...»

- Εισάγεται η Νομική Προσωπικότητα της Ένωσης,
- Ορίζονται τα Σύμβολα της Ευρώπης:

ΑΡΘΡΟ Ι-8

Τα σύμβολα της Ένωσης

Η **σημαία** της Ένωσης είναι χρώματος κυανού, φέρει δε κύκλο δώδεκα χρυσών αστερών.

Ο ύμνος της Ένωσης προέρχεται από την «**Ωδή στη Χαρά**» της Ενάτης Συμφωνίας του Λούντβιχ βαν Μπετόβεν.

Το έμβλημα της Ένωσης είναι : «**Ενωμένη στην πολυμορφία**».

Το νόμισμα της Ένωσης είναι το **ευρώ**.

Η ημέρα της Ευρώπης εορτάζεται την **9η Μαΐου** σε όλη την Ένωση.

Ο Τίτλος ΙΙ καθορίζει τα Θεμελιώδη Δικαιώματα και την Ευρωπαϊκή Ιθαγένεια.

Ο Τίτλος ΙΙΙ καθορίζει τις **αρμοδιότητες της Ένωσης**, διακρίνοντας σε:

- **Αποκλειστικές**, ανήκουν στη Ένωση και μόνο, και ασκούνται μέσω των οργάνων της (τελωνειακή ένωση, ανταγωνισμός, νομισματική πολιτική για τα κράτη-μέλη που εισήγαγαν το ευρώ κ.ά.)

- **Συντρέχουσες**, μεταξύ Ένωσης και κρατών (εσωτερική αγορά, κοινωνική πολιτική, γεωργία, μεταφορές, ενέργεια κ.ά.)

- **Τομείς συμπληρωματικής δράσης** (βιομηχανία, πολιτισμός, παιδεία κ.ά.) Η Ένωση συμπληρώνει και υποστηρίζει, οι αρμοδιότητες όμως ανήκουν στα κράτη-μέλη.

Ο Τίτλος ΙV αφορά στην μεταρρύθμιση των θεσμικών οργάνων της Ένωσης.

Ας εξετάσουμε τις σημαντικότερες από αυτές:

Τα όργανα της Ένωσης είναι τα εξής:

- Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο,**
- Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο,**
- Το Συμβούλιο των Υπουργών** (εφεξής, χάριν συντομίας: «το Συμβούλιο»),
- Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή.**

Α) Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο

Το κατεξοχήν αντιπροσωπευτικό όργανο της Ένωσης εκλέγεται από τους λαούς των χωρών-μελών με καθολική ψηφοφορία κάθε 5 χρόνια. Συμμετέχει στην νομοθετική διαδικασία και ελέγχει την Επιτροπή και το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. Οι σημαντικότερες αλλαγές που επι-

φέρει το Σύνταγμα στη λειτουργία του Κοινοβουλίου είναι η **διεύρυνση της νομοθετικής του συναρμοδιότητας σε 27 νέους τομείς**, η εκλογή του Προέδρου της Επιτροπής, κατόπιν προτάσεως του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου καθώς και η οριστική θέσπιση του αριθμού των ευρωβουλευτών: 750 συνολικά (προβλέπονται όμως μεταβατικές διατάξεις ως το 2009).

B) Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο

Αποτελείται από τους Προέδρους Κρατών ή Κυβερνήσεων των χωρών-μελών, με συμμετοχή του Προέδρου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Ρόλος του είναι η «ώθηση για την ανάπτυξη της Ένωσης και η χάραξη των γενικών προσανατολισμών». Η εκ περιτροπής, ανά εξάμηνα, προεδρία του από τον Πρόεδρο ή τον Πρωθυπουργό μιας χώρας-μέλους καταργείται. **Ο Πρόεδρος του θα εκλέγεται, εφεξής, για 2 χρόνια και μισό** (με δικαίωμα άπαξ επανεκλογής) από τους αρχηγούς των Κυβερνήσεων με ειδική πλειοψηφία. Ο Πρόεδρος θα διευθύνει τις εργασίες του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου και θα εκπροσωπεί διεθνώς την Ένωση.

Γ) Το Συμβούλιο των Υπουργών (το Συμβούλιο)

Το κατεξοχήν αποφασιστικό-πολιτικό όργανο της Ένωσης, απαρτίζεται από τους εκάστοτε υπουργούς-εκπροσώπους των Κυβερνήσεων, οι αρμοδιότητες των οποίων συζητούνται στην ημερήσια διάταξη. Αυτό λαμβάνει τις ουσιαστικές αποφάσεις και από αυτό χαράσσεται η ευρωπαϊκή πολιτική. Μέχρι τώρα κανόνας ήταν η λήψη **ομόφωνων** αποφάσεων. Σε αυτό το σημείο λοιπόν είναι που επέρχονται οι καθοριστικές αλλαγές, με την εισαγωγή της καταρχήν λήψης αποφάσεων **κατά πλειοψηφία** (η ομοφωνία απαιτείται πλέον μόνο για ζητήματα φορολογίας και, εξαιρετικά, για συγκεκριμένα ζητήματα άμυνας και εξωτερικής πολιτικής).

Σημαντική καινοτομία είναι η θέσπιση αξιώματος **Υπουργού Εξωτερικών της Ένωσης**, εκλεγμένου με ειδική πλειοψηφία από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο συμφωνία του Προέδρου της Επιτροπής. Ο Υπουργός Εξωτερικών της Ένωσης κατευθύνει την κοινή εξωτερική και αμυντική πολιτική και είναι, αυτοδικαίως, ένας από τους Αντιπροέδρους της Επιτροπής.

Ας δούμε τι προβλέπει το Σύνταγμα για την λήψη αποφάσεων: Από της 1^{ης} Νοεμβρίου 2009, για να ληφθεί απόφαση απαιτείται η συγκέντρωση **πλειοψηφίας 55% του συνολικού αριθμού των μελών (μίνιμουμ 15 χώρες) που, ταυτόχρονα, να αντιπροσωπεύει το λιγότερο 65% του συνολικού πληθυσμού της Ένωσης**. Για την άσκηση βέτο απαιτείται πλέον πρόταση από 4, κατ' ελάχιστον, χώρες.

Δ) Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Ρόλος της Επιτροπής είναι να προάγει το κοινό συμφέρον της Ένωσης και να αναλαμβάνει τις πρωτοβουλίες που γι' αυτό απαιτούνται. Την αποτελούν διορισμένοι από τα κράτη-μέλη Επίτροποι, πενταετούς θητείας, 20 ως το 2004, 25 κατόπιν και, τέλος, 27 (**ένας ανά μέλος**) απ' ο την ημερομηνία ένταξης της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας τον Ιανουάριο του 2007. Η μεταρρύθμιση που εισήγαγε το Σύνταγμα αποτέλεσε αντικείμενο άγριων διαξιφισμών και αντιπαράθεσης και δεν ικανοποίησε, τελικά, κανένα. Για μια μακρά μεταβατική περίοδο (ως το 2014) κάθε κράτος-μέλος θα εκπροσωπείται από έναν Επίτροπο (ακριβώς όπως τώρα). Κατόπιν, ο

αριθμός τους περιορίζεται στα **2/3 του συνολικού αριθμού των μελών και οι χώρες εναλλάσσονται με βάση ένα ιδιότυπο ημερολόγιο** έτσι ώστε, καμία χώρα να μην εκπροσωπείται εκ νέου στην Επιτροπή πριν ασκήσουν καθήκοντα Επιτρόπου αντιπρόσωποι άλλων χωρών.

Ο **Πρόεδρος της Επιτροπής** (εκλέγεται από το Κοινοβούλιο κατόπιν προτάσεως του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου που λαμβάνει υπόψη τη σύνθεση και τους πολιτικούς συσχετισμούς του Κοινοβουλίου. Το τελευταίο έχει τη δυνατότητα να προτείνει και να υπερψηφίσει πρόταση μομφής κατά της Επιτροπής και του Προέδρου της (οπότε και διορίζεται νέα).

Ο Τίτλος V αφορά, μεταξύ άλλων, στην άσκηση αρμοδιοτήτων. Δεν θα αναφερθούμε διεξοδικότερα στα αρκετά τεχνικά αυτά ζητήματα.

Ο Τίτλος VI εισάγει μια σημαντική καινοτομία: Την **συμμετοχική δημοκρατική αρχή**. Ένα εκατομμύριο πολιτών της Ε.Ε. μπορεί, μετά από διαδικασία συλλογής **υπογραφών**, να καλέσει την Επιτροπή να λάβει αποφάσεις σε συγκεκριμένη κατεύθυνση. Η συμβολική αξία του μέτρου είναι προφανής, η πρακτική του όμως εμβέλεια περιορισμένη.

ΜΕΡΟΣ II: ΧΑΡΤΗΣ ΤΩΝ ΘΕΜΕΛΙΩΔΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

Εδώ ενσωματώνεται στο Σύνταγμα ο **Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ένωσης (ΧΘΔ)**. Ο ΧΘΔ είχε θεσπιστεί στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Νίκαιας, τον Δεκέμβριο του 2000. Τώρα αποκτά και συνταγματική προστασία, η εφαρμογή του δηλαδή είναι υποχρεωτική. Συγκεκριώνει, σε εύληπτο κατάλογο τα Θεμελιώδη Δικαιώματα (ατομικά, πολιτικά, οικονομικά, κοινωνικά) των πολιτών της Ένωσης. Η αποσαφήνιση των δικαιωμάτων αυτή, αρκετά «κλασική» στη δομή της, βασίστηκε σε πολλά παρόμοια κείμενα (εθνικά Συντάγματα κλπ) αλλά, πρωτίστως, στην **Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ)**. Η ΕΣΔΑ υπογράφηκε στη Ρώμη το 1950, στα πλαίσια του Συμβουλίου της Ευρώπης. Μεγίστης σημασίας κείμενο, συνοδευόμενο και από ίδρυση Δικαστηρίου με έδρα το Στρασβούργο που επιβλέπει την εφαρμογή της από τα κράτη-μέλη και τα καταδικάζει σε περίπτωση παραβίασης των προστατευομένων από αυτή δικαιωμάτων, η ΕΣΔΑ και η τήρησή της συνετέλεσαν στην κατοχύρωση και τη διαφύλαξη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στον ευρωπαϊκό χώρο. Η ΕΣΔΑ υπερισχύει των εθνικών δικαίων, των Συνταγμάτων συμπεριλαμβανομένων, η δε προσχώρηση σε αυτήν καθώς και η αναγνώριση της αναγκαστικής αρμοδιότητας του **Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων** (προσοχή! Πρόκειται για ανεξάρτητο θεσμό της Ένωσης) να εκδικάζει προσφυγές πολιτών κατά των κρατών-μελών είναι, πλέον, υποχρεωτικές για όλα τα μέλη της Ε.Ε. Στην πράξη, εξάλλου, όλα τα κράτη-μέλη την είχαν ήδη επικυρώσει. Η Ε.Ε., ως νομική προσωπικότητα πλέον, προσχωρεί, συμβολικά, και αυτή στην ΕΣΔΑ. Χωρίς να παραγνωρίζουμε λοιπόν τη σημασία της πανηγυρικής ενσωμάτωσης του ΧΘΔ στο Ευρωπαϊκό Σύνταγμα, οφείλουμε να υπογραμμίσουμε ότι, επί της ουσίας, αυτός δεν προσφέρει, πρακτικά, κάτι πραγματικά νέο συγκρινόμενος με την ΕΣΔΑ και το Δικαστήριο του Στρασβούργου.

ΜΕΡΟΣ ΙΙΙ: ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

Το τρίτο μέρος αναλύει πολιτικές (νομισματικές, οικονομικές, κοινωνικές, πολιτιστικές, αμυντικές κ.ά.) που αποσκοπεί να εφαρμόσει η Ένωση καθώς και τις μεθόδους που εφαρμόζει προς επίτευξή τους.

Να αναφέρουμε, συνοπτικά ότι:

- Καθορίζεται ότι τα κράτη-μέλη λειτουργούν σύμφωνα με τις **αρχές της ανοιχτής οικονομίας της αγοράς και του ελεύθερου ανταγωνισμού**,
- Τονίζεται ότι πρωταρχικός στόχος της νομισματικής πολιτικής είναι η **διασφάλιση της δημοσιονομικής σταθερότητας και της σταθερότητας των τιμών**,
- Διακηρύσσονται ως στόχοι η **προώθηση της απασχόλησης, η βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης και εργασίας και η εξασφάλιση της κατάλληλης κοινωνικής προστασίας** (χωρίς, μολαταύτα, να καθορίζεται το ΠΩΣ),
- Διατηρείται η **«πολιτιστική εξαίρεση»**: στον τομέα του εμπορίου διανοητικής ιδιοκτησίας απαιτείται ομοφωνία για την θέσπιση κανόνων ρύθμισης της αγοράς,
- Η κοινή εξωτερική και αμυντική πολιτική παραμένει σε υβριδική μορφή: αντικείμενο έντονων αντιθέσεων μεταξύ «ομοσπονδιστών» και «ατλαντιστών», είναι ένα από τα πλέον απογοητευτικά κεφάλαια της Συνταγματικής Συνθήκης. Να υπογραμμίσουμε, εξάλλου, την **πρόσδεση της Ένωσης στον αμυντικό σχεδιασμό του ΝΑΤΟ** (άρθρο I-41, εδάφιο 2) [*«Η πολιτική της Ένωσης...σέβεται τις υποχρεώσεις που απορρέουν από την Συνθήκη του Βόρειου Ατλαντικού για τα κράτη-μέλη που θεωρούν ότι η κοινή άμυνά τους υλοποιείται στα πλαίσια του ΝΑΤΟ...»*]

Παρουσιάσαμε, πολύ συνοπτικά, τον τρόπο κατάρτισης, το περιεχόμενο και τις κυριότερες αλλαγές που εισήγαγε το Σύνταγμα. Όπως είπαμε παραπάνω, για να τεθεί σε εφαρμογή απαιτούνταν η επικύρωσή του από όλα τα κράτη-μέλη. Ισπανία, Πορτογαλία, Ελλάδα, μεταξύ άλλων, είχαν ήδη επικυρώσει, άλλες δια της κοινοβουλευτικής οδού, άλλες μέσω δημοψηφίσματος την Συνθήκη όταν, στις 29 Μαΐου 2005, το Γαλλικό «ΟΧΙ» στο τοπικό δημοψήφισμα διέκοψε όχι μόνο την διαδικασία επικύρωσης αλλά και έβαλε σε πολύ ολισθηρή οδό το όλο εγχείρημα.

Η απόρριψη του Συντάγματος από τους Γάλλους και τους Ολλανδούς ψηφοφόρους και το μέλλον της διαδικασίας επικύρωσης.

Στις 29 Μαΐου 2005, με **καθαρή πλειοψηφία 55%**, οι Γάλλοι ψηφοφόροι απέρριψαν το Σύνταγμα. 15 μέρες αργότερα, οι Ολλανδοί το απέρριπταν με τη σειρά τους (και με ακόμη μεγαλύτερο ποσοστό). Γιατί άραγε;

Δεν είναι στις προθέσεις μας να συζητήσουμε την νομιμοποίηση της δημοψηφισματικής διαδικασίας (αν και ίσως δεν θα ήταν άσκοπο να σκεφτούμε: πόσοι άραγε από τους ψηφίσαντες, ανεξαρτήτως προθέσεως ψήφου, ΔΙΑΒΑΣΑΝ ΠΡΑΓΜΑΤΙ τα 448 άρθρα του; Και όσοι το επιχείρησαν ήταν σε θέση άραγε να καταλάβουν τι διάβασαν, πώς να το ερμηνεύσουν και τι έλπιζαν υπέρ ή κατά- ψηφίζοντάς το;)

Να πούμε μόνο ότι ο δημόσιος διάλογος ήταν εξαιρετικά μακρύς, πυκνός και υποδειγματικά οργανωμένος. Είναι αξιοσημείωτο ότι όλα τα μεγάλα κόμματα, τόσο στη Γαλλία όσο και στην Ολλανδία (της ακροδεξιάς και της ακροαριστεράς εξαιρουμένων) πρότειναν την υπερψήφιση, άλλα ενθουσιωδώς, άλλα με επιφυλάξεις. Η έκπληξη του αποτελέσματος ήταν, συνεπώς, σαφής ήττα της κοινωνικής και πολιτικής ελίτ.

Το μεγάλο ποσοστό απόρριψης μπορεί να εξηγηθεί, σχηματικά, ως εξής:

A) Ένα σημαντικό κομμάτι των σύγχρονων ευρωπαϊκών κοινωνιών, κυρίως της Δυτικής Ευρώπης, διακατέχεται από **φόβο και δέος μπροστά στις σαρωτικές αλλαγές των τελευταίων δεκαετιών**. Η παγκοσμιοποίηση, η ελεύθερη αγορά, η ελεύθερη διακίνηση αγαθών, εργαζομένων και υπηρεσιών, η πολυπολιτισμικότητα κ.ο.κ. εντείνουν τον φόβο αυτό. Η δε ευρωπαϊκή ενοποίηση προσλαμβάνεται από ορισμένους πολίτες ως περαιτέρω βήμα εξάρθρωσης του «παλιού καλού εθνικού κράτους» που με το προστατευτικό και ενταξιακό του πλαίσιο έμοιαζε να προσφέρει αν όχι επαρκή προστασία, τουλάχιστον ένα γνωστό κοινωνικοπολιτικό περιβάλλον.

B) Ένα άλλο κομμάτι της κοινωνίας, χωρίς να διακατέχεται από φόβο, προσδοκούσε και προπαγάνδιζε ένα «ευρωπαϊκό αντίπαλο δέος» στην «μονοκρατορία των ΗΠΑ» και την «**τυραννία της ελεύθερης αγοράς**». Η (άσκοπη, κατά τους επεικέστερους χαρακτηρισμούς), συνταγματοποίηση τόσο των αρχών της αγοράς όσο και του ρόλου του **NATO** στην χάραξη ευρωπαϊκής αμυντικής πολιτικής αποτέλεσε δυσάρεστη έκπληξη.

Γ) Ας αναφερθούμε λίγο και στην περίφημη «κοινωνία των πολιτών»: Δεκάδες οργανώσεων, ΜΚΟ, Παρατηρητηρίων κλπ, έχοντας επιμέρους αντιρρήσεις επί του ενός ή του άλλου ζητήματος, όπως αυτό ρυθμιζόταν από το Σύνταγμα, εφηύραν και «πλάσασαν» **το επιχείρημα του «Εναλλακτικού Σχεδίου»**. Με άλλα λόγια: Το Σύνταγμα έχει προβλήματα (αδιάφορο εδώ ποια ακριβώς), ας το καταψηφίσουμε έτσι ώστε να «τους αναγκάσουμε να μας προτείνουν άλλο -δεν μπορεί, κάτι θα υπάρχει έτοιμο, αν...». Θεωρητικά βέβαια το επιχείρημα και λογικό είναι και δημοκρατικό. Πρακτικά όμως ανώριμο: Το Σύνταγμα αποτέλεσε δυσκολότα-

τη προσπάθεια σύνθεσης 25 εθνικών προσδοκιών και ίσως αντιστοίχου, αν όχι μεγαλύτερου αριθμού δυνατών πολιτικών. Οι εργασίες της Συνέλευσης και της Διακυβερνητικής Σύσκεψης είχαν αποδείξει και την δυσκολία του εγχειρήματος και το εύθραυστο του τελικού συμβιβασμού. Ένα «Εναλλακτικό Σχέδιο» δεν υπήρξε και ούτε μπορούσε να υπάρξει: Εικοσιπέντε μάλλον...

Δ) Το πραγματικό και προφανές «**δημοκρατικό έλλειμμα**» των ευρωπαϊκών θεσμών αποτέλεσε μία από τις ουσιαστικές αιτίες απόρριψης της νέας «πρωτοβουλίας του γραφειοκρατικού τέρατος των Βρυξελλών». Το απολύτως παράδοξο είναι ότι ενώ το Σύνταγμα αποτελούσε σαφή -αν και ανεπαρκή- προσπάθεια αντιμετώπισης του «ελλείμματος» αυτού μέσω, κυρίως, της ενίσχυσης του ρόλου του Κοινοβουλίου, οι τιμητές προτίμησαν να δουν το τι ακόμα υπολειπόταν να γίνει.

Διακριτή λύση δεν υπάρχει προς το παρόν. Μέχρι να ληφθούν οι οριστικές (πολιτικές) αποφάσεις για το τι πρόκειται να συμβεί (**έχει προταθεί η αναθεώρηση του συνολικού κειμένου, η απόσυρση του (θεσμικά) μη απαραίτητου Μέρους ΥΙΟΙ και η επικύρωση του υπολοίπου, η αναμονή αλλαγής κλίματος σε Γαλλία και Κάτω Χώρες, η επ' αόριστο εφαρμογή της Συνθήκης της Νίκαιας κ.ά.**), η Ευρωπαϊκή Ένωση κυβερνάται μέσω της Συνθήκης της Νίκαιας, απολύτως αδιαφανούς, γραφειοκρατικής και αλυσιτελούς. Η τελευταία, εξάλλου, μόνο ως προσωρινή λύση ανάγκης είχε θεσπιστεί. Τι ειρωνεία που οι κατά περίπτωση ζητούντες «περισσότερη ή λιγότερη Ευρώπη» και για το λόγο αυτό καταψηφίσαντες την ατελή αλλά ελπιδοφόρα «**Συνθήκη για τη Θέσπιση Συντάγματος της Ευρώπης**», πρέπει να αρκεστούν σ' ένα από τα πλέον κακότεχνα και αντιδημοκρατικά κείμενα που γνώρισε ποτέ η σύγχρονη ευρωπαϊκή ιστορία.

Σύνοψη

Η Συνθήκη για τη θέσπιση Συντάγματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποτελεί το αποτέλεσμα της ανάγκης για μια πολιτική ένωση που ήταν και παραμένει πού δύσκολο να επιτευχθεί. Το μελλοντικό Σύνταγμα της Ευρώπης, όπως συνηθίζεται πια να αποκαλείται, βρίσκεται ανάμεσα στην αντιπαλότητα μεταξύ της εθνικής κυριαρχίας και της παγκοσμιοποίησης. Η θεσμική κατοχύρωση των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των ευρωπαίων πολιτών περνάει μέσα από τη δημιουργία κοινής ευρωπαϊκής ταυτότητας και συμφερόντων που θα σέβονται τις πολυτιμότερες και θεμέλιες λίθους της Ευρώπης, την διαφορετικότητα και την πολυπολιτισμικότητα.

Πηγαίνετε στην ιστοσελίδα:

<http://ue.eu.int/igcpdf/gr/04/cg00/cg00087.e104.pdf>

Θα βρείτε όλο το Σχέδιο του Συντάγματος, όπως αυτό ψηφίστηκε και προτάθηκε προς επικύρωση. Η προμηθευτείτε το από το Εθνικό Τυπογραφείο, το Γραφείο Τύπου της Ε.Ε. κ.λπ.

1. Προσπαθήστε να **διαβάσετε** προσεκτικά όσο περισσότερο μπορείτε.
2. Το **κατανοείτε**; Αντιλαμβάνεστε τη σημασία των προτεινομένων κανόνων και τον νέο τρόπο λειτουργίας των Ευρωπαϊκών θεσμών; Θα ήσασταν σε θέση να εκφράσετε τη γνώμη σας (**ΝΑΙ Η ΟΧΙ**) αν είχατε κληθεί να το επικυρώσετε με δημοψήφισμα; Να βασίσετε την άποψή σας σε **ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΕΣ** διατάξεις, και να διατυπώσετε με σαφήνεια τις τυχόν συμφωνίες σας ή επιφυλάξεις σας.
3. Αναλογιστείτε την ευθύνη που έλαβαν οι Ισπανοί, Γάλλοι, Ολλανδοί κ.ά. ψηφοφόροι, όταν κλήθηκαν να εκφράσουν με ένα ΝΑΙ ή με ένα ΟΧΙ την άποψή τους. **Πιστεύετε ότι απλοί πολίτες έχουν τα απαραίτητα προσόντα για να απαντήσουν μονολεκτικά αν συμφωνούν ή όχι με τόσο πολύπλοκα νομοθετικά κείμενα;**
4. Συζητήστε τις εντυπώσεις σας με τους συναδέλφους σας.
5. Χωριστείτε σε 2 ομάδες:

Οι μισοί είναι μέλη κομμάτων, οργανώσεων, φορέων κ.λπ. που **ΕΠΙΘΥΜΟΥΝ ΤΗΝ ΕΠΙΚΥΡΩΣΗ** του Συντάγματος. Οι άλλοι μισοί την **ΑΠΕΥΧΟΝΤΑΙ**.

Αφού διαβάσετε όσο περισσότερο κείμενο μπορείτε, φανταστείτε ότι, εν όψει δημοψηφίσματος, σας έχει ζητηθεί η **ΣΥΝΤΑΞΗ ΣΥΝΤΟΜΗΣ ΠΡΟΚΗΡΥΞΗΣ-ΜΠΡΟΣΟΥΡΑΣ**, προς «ενημέρωση του κοινού».

Συντάξτε, ο καθένας, την προκήρυξή σας, υπέρ ή κατά, ανάλογα με την ομάδα στην οποία ανήκετε. Να είστε γλαφυροί, σύντομοι και πρακτικοί και να μιμηθείτε, κατά το δυνατόν, το στυλ των αντιστοίχων φυλλαδίων που πιθανώς διαβάσατε... Προσπαθήστε να εισάγετε παραδείγματα υπέρ ή κατά της επικύρωσης με βάση το αυτούσιο κείμενο του Συντάγματος.

Διαβάστε ο ένας στον άλλο το κείμενό σας και διαλέξτε τα καλύτερα, κατά τη γνώμη σας, φυλλάδια.

6. Αφού συμβουλευτείτε το προηγούμενο κεφάλαιο και τον εκπαιδευτή του προγράμματος Βασικοί θεσμοί της Ελληνικής Πολιτείας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης φτιάξτε έναν πίνακα χρονολογιών και συνθηκών που οδήγησαν στην πρόταση για τη θέσπιση Συντάγματος στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

ΑΙΤΙΟΛΟΓΗΣΤΕ ΠΑΝΤΟΤΕ ΚΑΙ ΜΕ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΤΗΝ ΑΠΟΨΗ ΣΑΣ.

Συζητήστε τις εντυπώσεις σας με τους συναδέλφους σας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Συνθήκη για τη θέσπιση Συντάγματος της Ευρώπης. Εθνικό Τυπογραφείο, Αθήνα, 2005

Συνθήκη για τη θέσπιση Συντάγματος της Ευρώπης, Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, σειρά «Ανακοινώσεις και Πληροφορίες», C 310, 16 Δεκεμβρίου 2004.

DUHAMEL Olivier, *Pour l'Europe: Le texte intégral de la constitution expliqué et commenté*, Seuil, Παρίσι, 2004

Ziller Jacques, *La nouvelle Constitution européenne*, La Découverte, Παρίσι, 2004

LA DOCUMENTATION FRANCAISE: Dossier «Vers une Constitution Européenne», Ιστοσελίδα:

<http://www.ladocumentationfrancaise.fr/dossiers/constitution-europeenne/>
[Ενημερωμένη έως 1ης Δεκεμβρίου 2006]

ΙΩΑΚΕΙΜΙΔΗΣ Παναγιώτης, *Το μέλλον της Ευρώπης. Η προοπτική της Ευρωπαϊκής Ομοσπονδίας και η Ελλάδα*, Ι.Σιδέρης, Αθήνα, χ.χ.

ΙΩΑΚΕΙΜΙΔΗΣ Παναγιώτης, *Η Συνθήκη της Νίκαιας και το μέλλον της Ευρώπης*, Θεμέλιο, Αθήνα, 2001